

کتاب
مطهر
در بیان

از تحقیقات و انتشارات مرکز آمار ایران

330

17/1

17/1

17/1



سازمان برنامه و بودجه

مرکز آمار ایران

اسکن شد

کتابت مطابق در ایران

از تحقیقات و انتشارات مرکز آمار ایران بمناسبت سال جهانی کتاب

شماره مسلسل ۳۳۵

انتشار: ۱۳۵۲

فهرست مطالب

پیشگفتار

مبحث اول - کتاب

بخش یکم - تعریف و تاریخچه

صفحه ۵

۵

۱- کتاب چیست

۷

۲- مروری در گذشته کتاب

۱۲

۳- گذشته کتاب در ایران

۱۹

بخش دوم - آمار انتشار کتاب

۱۹

۱- انتشار کتاب در ایران

۲۵

۲- علل پائین بودن سطح انتشار کتاب

۲۷

۳- مقایسه وضع انتشار کتاب در ایران با چند کشور منتخب

۳۱

۴- کتابهای درسی

۳۷

بخش سوم - آمار خرید و فروش کتاب و عادت به مطالعه در شهر تهران

۳۷

۱- آمار خرید و فروش کتاب در شهر تهران

۴۳

۲- عادت به مطالعه در شهر تهران

۴۹

بخش چهارم - کتابخانه - بررسی آماری کتابخانه های کشور

	مبحث دوم - مطبوعات
۶۳	بخش یکم - تاریخچه مطبوعات در ایران
۷۳	بخش دوم - آمار مطبوعات کشور
۷۳	۱- آمار مطبوعات کشور از ابتدای سال ۱۳۴۲
۷۵	۲- آمار مطبوعات کشور از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۰
۸۱	۳- مندرجات مجلات عمومی هفتگی کشور
۸۳	۴- انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی

	مبحث سوم - چاپ و کاغذ
۹۵	بخش یکم - تاریخچه و تحول
۹۵	۱- تاریخچه
۹۸	۲- تحولات صنعت چاپ در ایران
۱۰۱	بخش دوم - آمار چاپخانه و کاغذ
	روش تحقیق و منابع و مآخذ
۱۰۷	۱- روش تحقیق و منابع اطلاع
۱۱۰	۲- کتب و نشریات مورد استفاده

پیشگفتار

آگاهی برنظام فکری و فرهنگی يك جامعه از ضروریات اصلی برای جهت دادن اصولی به امر آموزش و پرورش، هدایت شعور عمومی جامعه در مسیر مورد نظر و بطور کلی اعمال هر نوع سیاست فرهنگی، آموزشی و علمی است. این مهم تنها از طریق شناخت کامل مشخصات مظاهر فرهنگی مانند کتاب و مطبوعات و همچنین میزان اقبال جامعه به مطالعه و چگونگی عرض و تقاضای این مظاهر با توجه به کمیت و کیفیت و سایر خصوصیات آنها ممکن میگردد. زیرا چنین زمینه های فکری به جهت اثرپذیر بودن نشان از عوامل مختلف اجتماعی، حساسترین فعالیت ها بوده و خود محل ظهور بسیاری از مسایل و خطایم موجود در جوامع میباشد.

مرکز آمار ایران در تعقیب هدفهای خود در معرفت بر احوال جامعه از دیدگاههای مختلف، با تعیین سال ۱۹۷۲ بعنوان سال کتاب از طرف یونسکو (سازمان تربیتی و علمی و فرهنگی سازمان ملل)، مناسبتی بدست آورد تا در زمینه کتاب و مطبوعات مطالعه ای بعمل آورده و نتایج آنرا برای سنجش ظرفیت و ساخت فرهنگی جامعه در اختیار سازمانهای مربوط، علاقمندان و اهل کتاب قرار دهد. نشریه حاضر، حاصل کوشش مرکز آمار ایران در نیل به چنین هدفی میباشد.

اگرچه در انجام تحقیق حاضر کوشش بیش از حد انتظار بکار رفت لیکن بعلمت پیچیدگی های نفس کار و تنوع زمینه های مورد مطالعه و فعالیت های مربوط به مرکز آمار و مطبوعات، دردست نبودن اطلاعات آماری مناسبی از گذشته و همچنین وجود ظرایف و دقیق ویزهای خاص چنین مطالعاتی است، هنوز نمیتوان ادعا کرد که نتایج این تحقیق در پاسخگوئی به کلیه نیازهای آماری مربوط، از جامعیت و کیفیت لازم برخوردار میباشد. چرا که نیل به کمال در مطالعات مربوط به مسائل ذهنی و فرهنگی جامعه به لحاظ جنبه های گوناگون کیفی آن با معیارهای اندازه گیری متعارف و استفاده از روشهای مرسوم و متداول تحقیقات آماری، امکان پذیر نمیشد این کار مستلزم نگرش خاص و عمیق در عادات و احوال جامعه، پیگیری ریشه ها و علل و برخورداری از حداکثر همکاری و همراهی افراد، سازمانها و گروههایی است که بنحوی با مسائل مربوط به کتاب و مطبوعات در ارتباط

میشاند . مع الوصف در مورد بررسی حاضر میتوان ادعا کرد که این کار، آغازی است برای رسیدن به هدفی بزرگ . درست است که پاره ای از سازمانهای مسئول و تصمیم گیرنده ، بمنظور اتخاذ سیاستهای لازم ، استفاده کننده مستقیم اطلاعات موجود در این زمینه میشاند ، لیکن شمول موضوع مورد بررسی بکلیه جنبه های اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی جامعه ایجاب میکند که سازمانهای فرهنگی ، علمی و مراکز آموزشی وحتى افراد و اشخاص ذی علاقه جهت تکمیل این کار آغاز شده ، همکاری و همفکری بعمل آورند . در این مهم مرکز آمار ایران ، آمادگی خود را برای هرگونه مطالعه و کوشش بیشتر برای تکمیل این نشریه اعلام میدارد .

در تهیه این نشریه که در نوع خود کاری بود بسیار سترگ و ارزنده و انجام آن مستلزم عمق گرائی خاص ، خانم حمیده اسدی لنگرودی و آقایان امیر هوشنگ سید زنوزی ، مهدی سهروردی ، علی درخشان بی اردشیر زندنیا ، پرویز کلانتری و هوشنگ مدنی مباشرت داشتند . لازم به تذکر است که نشریه حاضر با الهام از " طرح جامع بررسی نشریات ایران " که قبلا توسط آقای سهروردی تهیه شده بود تدوین گردید . کوشش ارزشمند گروه محققین و هنرمندان مرکز و همچنین دانشجویان مؤسسه آموزش عالی آمار که امر جمع آوری آمار و اطلاعات را انجام دادند و سایر هنرمندان مرکز که خوشنویسی ، طراحی و نمودار سازی نشریه را بعهده داشتند ، و بالاخره تلاشهای صمیمانه کارکنان قسمتهای عکاسی و چاپخانه مرکز آمار ایران در خور تحسین و تقدیر است .

مرکز آمار ایران همچنین بر خود فرض میداند که از همکاری ذیقیمت افراد و سازمانهای مختلف کشور از جمله کتابخانه ملی ، کتابخانه مرکزی دانشگاه ، برنامه شهر آفتاب تلویزیون ملی ایران ، مؤسسه انتشارات فرانکلین ، کتابخانه موزه آسیائی وابسته به دانشگاه پهلوی شیراز ، اتحادیه ناشران و کتابفروشان و سایر سازمانها و افرادی که در تهیه این نشریه همکاری صمیمانه خود را دریغ نداشتند سپاسگزارى نماید .

مبحث اوّل - کتاب

در این محث پس از ذکر تعریف و تاریخچه کتاب، آمار و اطلاعات گوناگونی که در زمینه های مربوط به انتشار، خرید و فروش، عادت به مطالعه کتاب و کتابخانه جمع آوری شده ارائه می شود. در تهیه و تنظیم جداول این محث، علاوه بر اینکه مرکز آمار ایران رأساً اقدام به اجرای چندین آمارگیری جهت جمع آوری اطلاعات تحلیلی در زمینه کتاب و کتابخوانی نموده است، منابع اطلاعاتی موجود نیز تا حد امکان مورد استفاده قرار گرفته است. شرح مختصر آمارگیریهای این مرکز و سایر بررسی هایی که انجام شده به قرار زیر می باشد:

- ۱- آمارگیری از افراد ده ساله به بالای خانوارهای نمونه شهر تهران جهت بررسی عادت به مطالعه.
 - ۲- آمارگیری از خریداران کتاب هنگام مراجعه به کتابفروشی های نمونه به منظور تعیین مشخصات خریداران و کتب خریداری شده.
 - ۳- آمارگیری از کتابفروشی های نمونه شهر تهران به منظور مطالعه وضع فروش کتاب.
 - ۴- استفاده از آمارهای منتشره کتابشناسی ملی ایران و سالنامه آماری سال ۱۹۷۰ یونسکو جهت ارائه جداول مربوط به انتشار کتاب در ایران و مقایسات جهانی.
 - ۵- جمع آوری اطلاعات مربوط به انتشار کتب درسی دوره های مختلف تحصیلی از سازمان کتابهای درسی و تنظیم جداول مربوط به انتشار کتب درسی.
 - ۶- استخراج آمار کتابخانه های کشور از پرسشنامه های تکمیل شده توسط کتابخانه ها که از طریق کتابخانه ملی در اختیار این مرکز گذاشته شد.
 - ۷- تکمیل آمارگیری مربوط به کتابخانه های دانشگاهها کشور و مؤسسات آموزش عالی تهران که در سال ۱۳۵۰ توسط سازمان شاهنشاهی بازرسی آموزش عالی و پژوهش علمی اجرا شده است.
- مرور کلی جداول این محث حاکی است که تعداد عناوین کتب منتشره در کشور در فاصله سالهای ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۰ تقریباً چهار برابر شده است. لیکن هنوز سطح انتشار کتاب در ایران به نسبت جمعیت، در مقایسه با کشورهای پیشرفته جهان بسیار پائین است.
- انتشار کتب درسی، بدنبال افزایش دانش آموزان در چند سال گذشته هنوز قابل ملاحظه ای بالا رفته و در فاصله سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰ به دو برابر بالغ گردیده است.

در شهر تهران قسمت اعظم مراجعین کتابفروشی‌ها را از نظر جنس مردان، از نظر سن افراد زیر ۲۶ سال، از نظر وضع اشتغال محصلین و دانشجویان و از نظر میزان تحصیلات دارندگان تحصیلات دانشگاهی تشکیل می‌دهند. خریداران کتاب بیشتر به خرید کتب ادبی علاقمندند و از هر ۱۰۰ جلد کتابی که توسط این افراد در شهر تهران خریداری می‌شود، ۴۴ جلد مربوط به موضوعات ادبی است.

از نظر عادات به مطالعه، فقط ۳۷ درصد از افراد ده ساله و بالاتر شهر تهران به مطالعه کتب غیردرسی می‌پردازند. حجم مطالعه قسمت اعظم این افراد در حد کمتر از ۵ جلد کتاب در سال است. مردان بیش از زنان مطالعه می‌کنند و از نظر وضع اشتغال، مطالعه در زنان خانه دار و صاحبان مشاغل حرفه‌ای و آزاد کمتر از دیگران است.

در کشور مجموعاً ۱۵۶۰ کتابخانه، شامل ۲۸۰ کتابخانه عمومی به فعالیت اشتغال دارند. از کل کتابخانه‌های کشور، ۴۴۴ واحد در استان مرکزی واقع می‌باشد.

کتاب چیست ؟

توصیف کتاب امر بسیار مشکلی است . تعاریفی که تا کنون در مورد کتاب بکار برده شده است متنوع و حاصل برداشت ها و استنباط های مختلف بوده که در اثر گذشت زمان تفسیرهای زیادی را بخود پذیرفته است . قدر مسلم اینکه کتاب در طبقه بندی اشیا ، جزو وسایل ارتباطی بحساب می آید و وجه امتیاز آن با سایر وسایل ، علاوه بر قدمت آن ، سهولت استفاده از آن در شرایط گوناگون است .

ویژگی عمده کتاب ایجاد ارتباط پایدار و مؤثر بین آدمی است ، چه از رهگذر کتاب ارتباط فکری مداوم و منظمی بین افراد بوجود می آید که از این طریق انتقال افکار ، مفاهیم ، معتقدات و استنباط ها بین آنها صورت میگیرد . کتاب در طول اعصار و قرون در آمیزش مدنیت ها و فرهنگ های جوامع مختلف از طریق ایجاد رابط و اثرات متقابل اندیشه ها و ذهنیات آنها سهم مؤثری داشته و تاکنون در امر اختلاط ملت ها و انتقال تجارب و دانش آنها بهمد یگرو نتیجتاً ایجاد تفاهم مرتبت ویژه ای را دارا بوده است .

سازمانهای مسئول در امر کتاب و افراد صاحب نظر ، کوشش بسیار نموده اند که بمنظور استنباط یکسان عموم مردم از کلمه کتاب ، توصیف و مفهوم خاصی بدست بدهند . مراد از این کوشش ، برخورد ارگردن معنی متبادره ذهن آن از حد اکثر جامعیت بوده است .

توصیفی که در دایره المعارف فارسی از کتاب شده است بشرح زیر میباشد .

بخش یکم - تعریف و تاریخچه

"کتاب به معنی وسیع، مجموعه‌ای از الواح (چوبی، عاجی و جز آن) یا صفحات کاغذ یا پارشمن یا مواد مشا به که بر آنها نوشته یا چاپ کرده و آنها را به یکدیگر پیوسته اند می‌باشد. معمولاً چنین مجموعه‌ای وقتی کتاب خوانده میشود که مقدار اوراق آن معتنا به باشد و تفاوت آن با جزوه یا رساله در همین است. بعضی آثار مکتوب پیش از ۶۴ صفحه را کتاب می‌شمارند، برخی حداقل شماری صفحات کتاب را ۱۶ محسوب میدارند. تفاوت کتاب با نشریه در این است که کتاب بخودی خود واحد تمامی است، بدینگونه سالنامه‌ها یا کتاب‌های سال را هم میتوان کتاب شمرد و هم نشریه دوره‌ای. اصطلاح کتاب به معنی قسمتی از یک اثر مکتوب نیز نگار می‌رود، مانند "کتاب طهارت" در یک کتاب فقهی، که در واقع فصلی از آنست، و "کتاب تواریخ ایام" که جزئی از کتاب مقدس است.

در آغاز تاریخ کتابسازی، اندازی کتابهای چاپی را بر حسب شماری تاهائی که ورق کاغذی که بر آن چاپ میکردند میخورد بیان میکردند، مانند یکثائی (نیمبرگی) یا فولیو (Folio)، چهار-ثائی یا کوارتو (quarto)، هشتائی یا اوکتاوو (Oktavo)، و دوازده ثائی یا دوتودسیمو (Duodecimo).

وقتی که کاغذ سازی ماشینی رواج یافت اندازه یا قطع‌ها را استاندارد کردند. مثلاً در کشورهای متحد امریکا کتابی که بلندی آن بین ۲۵ و ۳۵ سانتیمتر باشد دارای قطع هشت ثائی شمرده میشود. الواح میخی که از کتابخانه‌ی بزرگ آسور بانیال در آشور بدست آمده مجموعه‌ای عظیم است، ولی کتاب به معنی متبادر به ذهن آن از نوشته‌های پاپیروس مصری آغاز شده است. آثار فراوان علمی و ادبی یونانی را بیشتر بر روی ورقهای بزرگ پاپیروس مینوشتند و آنها را دنبال یکدیگر میچسباندند و به شکل طومار لوله میکردند. حجم طومارها متفاوت

بوده است و طومارهایی به عرض ۲/۵ متر و بطول ۵ متر بدست آمده است. ظاهراً دسته کردن ورقهای کتاب و آنها را بصورت کتاب امروزی درآوردن از قرن ۲ میلادی سابقه دارد. لااقل از اوائل قرن ۲ قبل از میلاد استعمال پارشمن برای کتاب نویسی نیز معمول شد و در قرون وسطی رواج بسیار یافت. نسخه‌های خطی را به تعداد شکفت انگیزی به وسیله دستنویسی تکثیر میکردند و لی تولید کتاب با نسخه‌های زیاد تا پیدایش فن چاپ میسر نبود است. این فن نخستین بار در چین اختراع شد و نخستین کتاب در آنجا در قرن ۱۱ میلادی به چاپ رسید. فن چاپ از قرن ۱۵ میلادی به بعد سرعت یافت و در قرن ۱۶ بمقام بلندی رسید. کتابفروشی کار معتبری شد و با گسترش تعلیم و تربیت و بهبود حمل و نقل در قرنهای متوالی، اهمیت آن افزایش یافت. در سالهای اخیر چاپ و توزیع کتابهای با جلد نرم یا جیبی رواج فوق العاده پیدا کرده است (۱).

پاره‌ای دیگر از اندیشمندان، تفکیکی را در تعریف کتاب قائل هستند و کتاب را از دو جنبه کاملاً متفاوت یعنی خصوصیات ظاهری و فیزیکی آن از یک طرف و نقش آن از طرف دیگر تعریف می‌کنند. از نظر فیزیکی، کتاب مجموعه‌ای از اوراق بهم پیوسته در قالبی چهار ضلعی است که پشت و روی آن با پوششی نسبتاً بادوام حفاظت میشود. این تعریف از یک نظر بسیار کلی و وسیع است بطوریکه جزوات و کتابچه‌ها را نیز در بر میگیرد و از طرفی پارامترهای اسناد مهم و تاریخی را بصورتی جزآنچه که گفته شد شامل نمیشود.

از نظر نقش، کتاب را عامل مرتبطی که در قالب یک یا چند واحد

تجمع یافته است تعریف می کنند که این عامل، حفاظت و نگهداری مفاهیم و ارزش های فکری، تجارب، مشاهدات و آفرینش ها را به عهده می گیرد.

در این بررسی، تعریف دایره المعارف فارسی با در نظر گرفتن نقش کتاب بعنوان يك رابط فکری برای تمیز کتاب از سایر اشیا پذیرفته شده است.

مروری در گذشته کتاب

لزوم ایجاد و تهیه کتاب در زمانی احساس شد که تجارب و عادات لازم الرأیة بشری از حد ضبط آنها در حافظه فراتر رفت. با تشکیل و تکوین جوامع و توسعه آنها، ضرورت کار برد و انتقال مفاهیم، سنت ها، وصف اساطیر و قهرمانیها، اوراد و ادعیه، اشعار حماسی و بعد هار سوم، قوانین، معارف و غیره از فردی به فرد دیگر و از جامعه ای به جامعه دیگر قوت و شدت بیشتری پیدا کرد و حجم آنها طوری وسیع و گسترده شد که تدوین و ضبط آنها در قالبی که بتواند آنها را حفظ کند لازم آمد. بدین ترتیب بود که "نوشته" متولد شد و نوشته هابر رو به هم قرار گرفتند و "کتاب" را بوجود آوردند.

کتاب اولیه بصورت سطوح یا الواح از سنگ ها، فلزات و خاک رس بوده است با متونی حک شده بر روی آنها. بعدها طومارها یا اوراق جدا از هم که از جنس یا پیروس تهیه میگردید جای مواد پاد شده را گرفت. گرچه قبول نام کتاب بر چنین نوشته هایی - که با تعاریف امروزی مغایرت دارد - خالی از اشکال نمیتواند باشد

لیکن این طومارها را متفکران، بعنوان ابزار ارتباطی فوق العاده با ارزش دنیای باستان پذیرفته اند.

از چنین مفاهیمی و همچنین مفاهیم بسیار جدیدی که کتاب در دنیای امروز قبول کرده است مثل میکروفیلم، صفحه، نوار و غیره میتوان قبول کرد که در تعریف کتاب، نقش آن واجد اهمیت بیشتری نسبت به شکل ظاهری آنست. از طرفی، چون مفهوم متبادربه ذهن کتاب، شکل متعارف آن (با توجه به تعریف کتاب) میباشد لذا مرجع است که مفهوم شکل ظاهری آن را با در نظر گرفتن معیارهای قبول شده به مفهوم نقش آن افزود و الزام شمول هر دو عامل یاد شده را در تعریف کتاب پذیرفت.

کتاب به صورت نخستین خود - که ناقل فرهنگ و دانش دنیای باستان به عهد حاضر بوده است - در اشکالی چون کتیبه ها و سنگ نبشته ها دیده میشود که از تمدن های مصر، بین النهرین، چین، ایران و بالاخره یونان و روم باقی مانده است.

کتاب های مربوط به دوران قبل از میلاد مسیح را میتوان به نسبت تعلق آنها به هزاره های اول و دوم و هزاره سوم به دو قسمت تقسیم کرد.

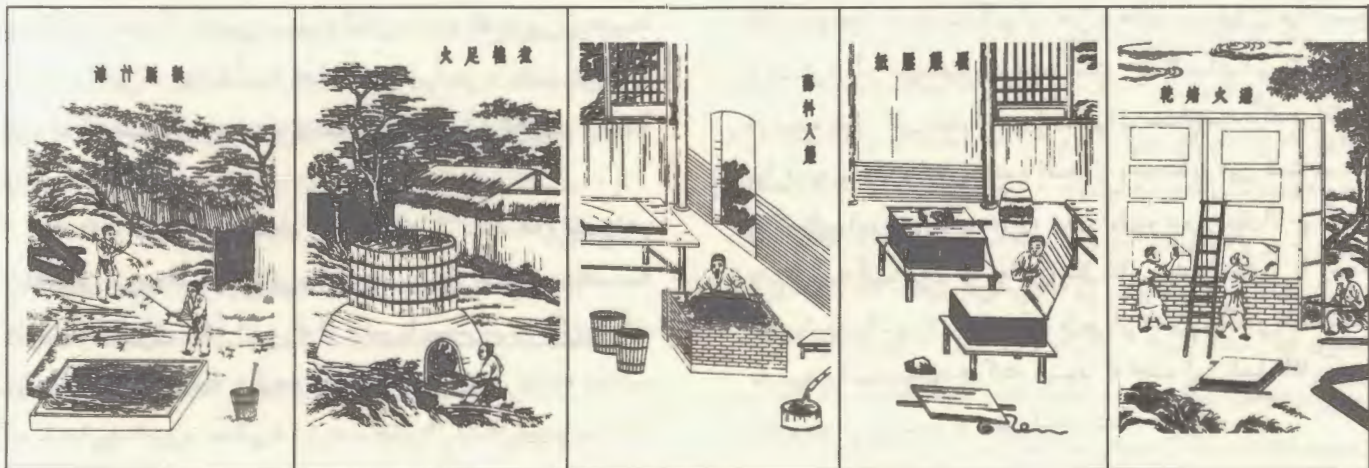
در حفاریهای باستانشناسی و کاوشهای علمی خاورمیانه وجود کتابخانه هایی که قدمت آنها به هزاره های سوم قبل از میلاد مسیح و پیشتر از آن میرسد تایید شده است. کتابهای این کتابخانه ها از لوحه های گلی پخته شده یا سنگهای مسطح بوده که در اغلب موارد به سختی منقوش میشده است. وجه تمایز این کتابها با کتابهای مربوط به هزاره های اول و دوم پیش از میلاد، عدم قابلیت آنها برای جابجائی و نقل مکان بوده است. با آنکه آثار فکری زیادی از دورانهای مزبور از همین رهگذر بدست ما رسیده است مع الوصف گفته میشود که اغلب این قبیل آثار طی زمان معدوم گشته و یا هنوز کشف نشده اند.

تهیه کتاب از نیمه های هزاره دوم پیش از میلاد به بعد از سطوح نرم مانند پوسته درختان، بافتی از گیاهان و پارچه معمول شد. مواد تشکیل دهنده این نوع کتابها از نوعی بنام پاپیروس Papyrus و لیبر Liber که پوشش جدار چوبی درختان می باشد بوده است.

با کاربرد سطوح ساخته شده از گیاه و چوب، راه گسترش کتاب در دو جهت هموار شد: نخست نسخه برداری سریع و آسان از متون طولانی، دوم نقل و انتقال سهل آن. این واقعه اولین انقلاب در امر کتاب بوده است. در این مرحله متون طولانی در ورقه های بهم پیوسته پاپیروس و نظایر آن نوشته میشد و معمولاً بصورت طومار لوله میگردد. از قرن سوم پیش از میلاد به بعد پوست حیوانات بخصوص آهو برای نوشتن مورد استفاده قرار

گرفت. متعاقب این تحول، طومارهای قدیمی که بشکل لوله و در حول محور چوبی (یا فلزی) تهیه میشد جای خود را به مجموعه ای از اوراق تا شده ای که با جلد ضخیم چوبی حفاظت میشد داد و بجای پاپیروس، ماده ای بنام پارشمن که قابلیت تابیدن داشت و بادوام تر نیز بود مورد استفاده قرار گرفت. این شیوه که از اواسط قرون وسطی معمول شده بود هنر صحنای، تجلید و تزئین پوشش کتاب را بدنبال داشت. اختراع کاغذ در حدود سده اول میلادی در چین صورت گرفت لیکن بخاطر ظرافت و گران بودن آن، مورد مصرف محدودی داشت و در انحصار درباریان، اشراف و نجبا و روحانیون بوده، بهمین دلیل استفاده از آن برای تهیه کتاب تا اختراع صنعت چاپ عمومیت نیافت. در اوائل قرن دوازدهم، کاغذ ساخت چین برای نخستین بار از طریق سفر قند - بغداد به اروپا راه یافت.

تصویر، مراحل پنجگانه کاغذ سازی را در چین نشان میدهد. این تصویر در سال ۱۶۳۷ چاپ رسیده است. و شرح آنها از چپ به راست عبارت است از: ۱- قطعنی و باب انداختن آنها ۲- جوشاندن نی ها و تهیه خمیر از آنها ۳- قالب ریزی خمیر ۴- ورق سازی از خمیر نرم ۵- خشکانیدن ورقهای کاغذ (نقل از شماره ۴۱ مجله پیام)



نخستین تصویر از يك کارگاه کاغذ سازی که بصورت مثبت
کاری توسط یوسه آنام بوجود آمد و در سال ۱۵۶۸ در
فرانکفورت به چاپ رسید . (نقل از شماره ۱ مجله پیام)



مسیر کاغذ سفری هزار ساله از چین تا اروپا





در اوآن ورود کافذ باروفا، حکومت کلیسا استفاده از کافذ را منع کرده بود لذا بکار بردن آن در بین اصحاب کتاب که بزم کلیسا مرتد ها بسودند - بصورت تبا چاق و غیر قانونی صورت میگرفت و حتی بین روشنفکران کشورهای مختلف مثل فرانسه و سوئیس بطور پنهانی مبادله میشد .

علیرغم محدودیت های مختلف و گران بودن کافذ ، سهولتی که در کار نسخه برداری کتاب وسیله کافذ بعمل میآمد کار بسیار این ماده بصورت رواج پیدا کرد . از طرف دیگر چون مشکلاتی در حمل و مبادله کتاب وجود داشت ، کتاب تهیه شده وسیله کافذ قابلیت حمل و پنهان کردن پیدا میکرد ، لذا تهیه کتاب از کافذ ، جای مواد دیگر را گرفت . بدین ترتیب دومین انقلاب در کار کتاب بظهور پیوست .

اختراع چاپ نیز در قرن نهم میلادی در سرزمین چین صورت گرفت و در اکناف کشورهای مشرق زمین مانند ژاپن ، کره و ولایات مختلف چین پراکنده شد . صنعت چاپ در قرن پانزدهم در اروپا ظاهر شد . بجهت قلت تعداد حروف اروپائی نسبت به حروف کشورهای شرقی و در نتیجه سهولت چاپ بوسیله این حروف این صنعت بصورت روبه پیشرفت و تکامل نهاد . کشورهای ایتالیا ، فرانسه ، اسپانیا و انگلستان از نخستین کشورهای اروپائی بودند که این صنعت را توسعه دادند . با گسترش صنعت نشر ، محدودیتها و مشکلات نسخه برداری و تکثیر کتاب از بین رفت و مرحله بزرگ نشر کتاب آغاز شد . از آن تاریخ به بعد صنعت چاپ بتدریج به اطراف و اکناف جهان راه یافت و بصورت مراحل تکامل و توسعه راپیمود . این صنعت با بخدمت گرفتن ماشین ، کتاب را در مرحله تولید انبوه قرارداد و برای همگان قابلیت استفاده ایجاد نمود . بدین ترتیب بود که کتاب و بلکه ، مدنیت بشری به بزرگترین انقلاب تاریخی خود رسید .

کتابخوانی و دسترسی به کتاب در نخستین مراحل پیدایش ، منحصر به عده معدودی بود . وجود طبقات و منزلت های مختلف اجتماعی و اقتصادی ، منشاء این قبیل محدودیت ها در جوامع بوده است . کتابخوانی از امتیازات برجسته شمرده میشد و فقط در پاریان ، نجبا ، روحانیون و دانشمندان اهلیت این کار را داشتند و در پاره ای از جوامع ، عامه مردم قانونا از این کار منع شده بودند و در بسیاری دیگر گرانی ، کمیابی و امکانات محدود تکثیر و نسخه برداری کتاب ، موجب میشد که دسترسی به آن برای همگان مقدور نباشد . سرانجام روحیه کنکا شکر بشر و ولع او برای یادگیری در طول قرن ها برای این قبیل محدودیت ها غالب آمد . جریانات و نهضت های اجتماعی ، مذهبی و سیاسی نیز انحصار طلبی ها را بتدریج عقب راند و راه برای ورود کتاب به درون توده ها گشوده شد .

در اروپا ، از ابتدای قرن چهارده که آغاز رنسانس بود نقش کلیسا در جهت دادن به فکر و اندیشه ، روبه محدود شدن گذاشت و قشرهای تازه ای مثل روشنفکران و بورژواها اشتیاق زاید الوصفی به نوشته و کتاب از خود نشان دادند . افکار و عقاید در قالب های گونه گون نوشته و پراکنده گردید و کتاب بصورت بزرگترین عامل ارتباط مردم و جوامع جلوه گر شد .

از اواخر قرن هیجده به بعد گسترش امواج فکری واید نولسوزی و پیداری شعور طبقاتی و بالاخره توسعه امکانات مطالعه مثل رواج تأسیس کتابخانه ها ، دارالعلم ها و غیره همه موجب شد که بتدریج کتاب میان قشرهای مختلف اجتماعی نفوذ پیدا کند و بعنوان موثرترین وسیله اشاعه فرهنگ و مدنیت بین مردم و جوامع درآید . توسعه وسایل جدید ارتباط جمعی نه فقط نقش و اهمیت کتاب را در جهت رسالتی که دارد نقصان نداد بلکه به عنوان وسیله موثری در رواج و تعمیم کتاب ، در خدمت آن درآمد . رواج یافتن کار ترجمه ، موانع و مرزهای لسانی را تا حدود زیادی کاهش داد و نفوذ

و رسوخ کتاب را با کتر جوامع ممکن ساخت .

بعوازا تحول و پیشرفت کتاب، هنر کتاب آرانی (تذهیب، گراورسازی و صفائی) نیز توسعه پیدا کرد . این هنر قدیمی با بکارگرفتن امکانات جدید به افزایش ذوق مطالعه و گرایش به کتاب خاصه در کودکان و نوجوانان، کمک شایسته‌ای کرد .

امروزه در اکثر کشورها، سازمانها و مراکز فرهنگی خاصی، نشر و چاپ کتاب را هدایت و بطرق مختلف رواج کتابخوانی را موجب میگردند . تشکیل نمایشگاهها، احداث کتابخانه ها، ایجاد کتابخانه های سیاره تخصیص جوایز برای کتابنویسی، تعیین هفته و سال کتاب و اقداماتی نظیر اینها، جملگی برای این کوشش دلالت دارند .

در سطح بین المللی نیز سازمانهای ویژه‌ای در خدمت این مهم فعالیت میکنند و با ایجاد امکانات و وسایل لازم کوشش میکنند اولاً در چاپ و انتشار کتابهای مفید برای کلیه گروهها، تسهیلاتی فراهم آورند و ثانیاً عادت بمطالعه را در بین مردم توسعه دهند .

یونسکو (سازمان تربیتی علمی و فرهنگی ملل متحد) با انتشار منظم آمار و ارقام مربوط به کتاب و مطبوعات در سالنامه های خود، امکان مطالعه و مقایسه ظرفیت تولید کتاب و کتابخوانی را در کشورهای مختلف فراهم آورده است . این سازمان با برگزاری کفرانسها و سمینارها و ارائه طرق لازم، دولت ها و ملت ها را در توسعه کتاب و کتابخوانی ارشاد می نماید . سازمان مذکور به جهت اهمیت بخشیدن به کتاب و نقش آن در بالا بردن فرهنگ مردم، سال ۱۹۷۲ را سال بین المللی کتاب اعلام نموده و از کشورهای عضو دعوت کرده است تا با امکانات خود در ترویج و توسعه کتاب و کتابخوانی کوشش نمایند .

گذشته کتاب در ایران

در حفاریها و کاوشهایی که در نقاط مختلف ایران صورت گرفته است سنگ نبشته ها و الواحی از گل بدست آمده که بر آنها نقوش منقوش بوده و یا مطالبی نوشته شده است . این کتیبه ها به هزاره اول قبل از میلاد نسبت داده میشود که بیشتر در حفاریهای تخت جمشید بدست آمده است .

در اخبار و روایات نیز آمده است که بخش های ۲۱ گانه اوستا را بر دوازده هزار پوست گاو نوشته بودند و انداز این اشیاء استتاج میشود که در ایران، کتب را بر روی پوست می نوشته اند (۱) . لیکن نشانه ای از استفاده از پاپیروس در ایران هنوز دیده نشده است، بنابراین میتوان چنین پنداشت که پوست حیوانات قدیمی ترین و در عین حال معمول ترین ماده برای نوشتن در ایران بوده است (بغیر از سنگها و الواح) . در روایات دیگر از کاربرد استخوان حیوانات و نوعی برگ و پوست درخت نیز نام برده شده است .

در منابع تاریخی از کتابهایی مانند کلیله و دمنه، خدا پنانه، هزارافسانه، سندبادنامه، ویس و رامین و جزاینها نام برده میشود که در دوران قبل از اسلام - عهد ساسانیان - بزبان پهلوی وجود داشته که بعدها بزبان عربی ترجمه شده اند و یا از زبانهای دیگر

(۱) - افشار، ایرج، سیر کتاب در ایران، مؤسسه

مثل هندی، سریانی، یونانی به زبان پهلوی درآمده اند. گرچه دربارهٔ جنس ماده ای که این کتابها بر آنها نوشته شده بود ماطلاع درستی در دست نیست لیکن بانثانه یابیهای مختلف میتوان حدس زد که از پوست حیوانات در تهیه آنها استفاده شده است. "ابن الندیم" از کتب نام میرد که بر روی پوست درخت نوشته شده بوده که به عهد طهمورث نسبت داده میشوند (۱).

روایات یاد شده و همچنین وجود کتابخانه هائی در عهد ساسانیان و دارل علمى نظیر گندی شاپور از قدمت کتاب و کتابخانه در ایران حکایت می کند.

در مورد گندی شاپور مسلم است که این شهر از مراکز علمى روزگار خود بوده و در آن دانشمندان ملل مختلف از جمله یونانی و هندی و سریانی در کتابت، ترجمه و تنسیخ کتاب بها دانشمندان ایرانی همکاری داشته اند.

بطور کلی در تاریخ ایران قبل از اسلام نشانه های زیادی از تأثیر متقابل تمدنهای بابل، مصر، یونان و هند میتوان یافت که قدر مسلم از رهگذر کتاب و نوشته حاصل آمده است. بر اثر همین ارتباط ها، علم ریاضی، طبیعى، موسیقى و غیره در ایران توسعه بسیار یافت و کتب زیادی در رشته های مختلف علم و فلسفه از بلاد هند و روم و یونان گردآوری و بزبان پهلوی ترجمه شد. این کتابها در کتابخانه های مراکز مذهبی و در جوار آتشکده ها و یا در کتابخانه های خصوصی اهل علم و یا در کتابخانه های تیسفون و دارل علم گندی شاپور نگهداری میشد. با حملات اسکندر و بعدا اعراب بایران، طبق روایات متعدد، کتابخانه های ایران

سوزانده شده و هیچ نسخه خطی از آن عهد در دست نیست تا بتوان ماهیت مواد تشکیل دهنده کتاب را در عهد ساسانی بدرستی شناخت.

در دوره اسلامی، فرهنگ ایرانی توانست پس از يك بحران گذرا با آمیزش با فرهنگ اسلامی تجدید حیات کند. در اوایل سلطه اعراب، کتابها و کتابخانه های ایران از بین رفت لیکن به محض معمول شدن زبان عربی در ایران و تسلط دانشمندان ایرانی بدین زبان، متون پهلوی و دیگر زبانهای رایج در فلات ایران بوسیله همین دانشمندان بزبان عربی ترجمه شد و بسیاری تألیفات دیگر در زمینه های مختلف صورت گرفت.

ظهور دانشمندان و متفکرانی مانند خوارزمی، ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، محمد زکریای رازی، بونصر فارابی و بالاخره فردوسی، خیام، سعدی، حافظ و دیگران مبین حرمت علم و دانش و رواج کتاب و کتابخوانی در دوران پس از اسلام در ایران بوده است.

رونق و رکود امر تألیف و کتابت با طرز تفکر هیئت حاکمه در جامعه بستگی مستقیم داشته است. زمانی دانشمندان از حمایت حکام برخوردار بوده و در قبال تألیفات و تصنیفات خود اجزهای گران دریافت میداشته اند و زمانی نیز بجهت نوشته های خود در جهت مخالف منافع و مطامع حکمرانان بوده است. مورد زجر و شتم قرار گرفته و حتی جان خود را نیز بر سر آن گذاشته اند. موجب تحریب و سوزاندن کتاب و کتابخانه هامیشده است (مثل حمله مغول و تیموریان ۱۰۰۰).

با وجودیکه ایران در گذشته حکام خود کاملاً نامساعد به توسعه فرهنگ و ادب کمنداشته و با وجودیکه بکرات مورد حمله و تاخت و تاز قبایل و اقوام دیگر قرار گرفته و از این رهگذر خدمات و خسارات

(۱) - افشار، ایرج، سیر کتاب در ایران مؤسسه امیرکبیر،

در کنت بریز ز دایه
 بر نخی دولت با شوی کما
 برینت بکره که دور
 چه دید شیران پرستان
 بر دوزخ کشت
 دوان شد سوی شایان
 زه بر پیشش که بر کم
 بر چشمش مهر و شایان
 بر دیکر آمد بود بر سرش
 نودینت بایره خوان بر سر
 کما بخونی نشت تجریت
 بر سر نهادن و لغز نجات
 نردان زینا سینه که به پناه
 نماینده راه و دگر گاه
 بشد خرد بر پیش نهاد
 چنین گفت که شاه کردان



یکی از صفحات شاهنامه فردوسی
 که بسال ۱۰۰۱ هـ. ق. نوشته
 شده است. تصاویر کتاب رنگی
 است.

از مجموع نسخ خطی کتابخانه
 مرکزی دانشگاه تهران

شست بکه ز خشت
 دران جهان پیش قند
 تو شایسته و ابد که خایم
 برینتی سراسر که خود
 بر نکلان بر که اثرش
 بران تاج خوانند خایم
 چه دید بر پیش نهاد
 برینتی سراسر که خود
 بر نکلان بر که اثرش
 بران تاج خوانند خایم

سنگینی را در مورد کتاب و کتابخانه بخود دیده است لیکن فرهنگ ایرانی، توانسته در ادوار مختلف از برکت نوشته ها و کتابهای مختلف پایدار بماند .

در دوران پس از اسلام پوست حیوانات و درختان و سایر موادی که برای نوشتن بکار میرفتند بزودی جای خود را به کاغذ داد . زیرا دستیابی مسلمین به کاغذ و فن کاغذ سازی در سده اول هجری پس از فتح سمرقند صورت گرفت .

بدیهی است که در آن دوران تنه‌اره تشکیر کتاب، کتابت و استنساخ بوده است . نوشته ها قبل از ادواتی، خطاطی و پاکتویس میشد و پس از اینکه کارهای تنظیم آن مثل کراسه بندی، جدول کشی، تشمیر سازی، شمس اندازی، تزئینات داخلی و تذهیب و نقاشی (اگر داشت) تمام میشد آنرا صحافی میکردند . در صورت تقاضای زیاد برای کتاب تهیه شده، هر متقاضی میتواند با امانت گرفتن کتاب از روی آن استنساخ نماید . چون در تهیه کتاب، از خطاطی و هنرهای خاص دیگری نیز استفاده میشد، رفته رفته تهیه کتاب و نسخه برداری، حرفه ویژه ای شد و چون ماهیت این امر با دانش و هنر نیز ملازمیت داشت این کار حرفه ای بسیار شریف و خاص خواص گردید . کاتبان منزلت بسیار یافتند و حتی در بسیاری مواز خود از زمره دانشمندان و فضلا بودند .

امر تهیه کتاب و استنساخ کم کم با هنر خوشنویسی، نقاشی و تذهیب نیز آمیخته گردید و در دورانهای خاص که این قبیل هنرها برای مقامات حاکم مقبولیت داشت راه کمال را پیمود . از جمله این دورانها دوره تیموریان و صفویان را می توان نام برد . با اینکه در عهد صفویه فعالیت های فکری دانشمندان متأثر از مذهب بود لیکن هنر خطاطی، نقاشی، صحافی، و راقی و تذهیب در همین قالب فکری بعد اعلای خود رسید بطوریکه امروزه آثار هنرمندان آن دوران زینت بخش بسیاری از موزه ها و کتابخانه های معتبر دنیا میباشد .

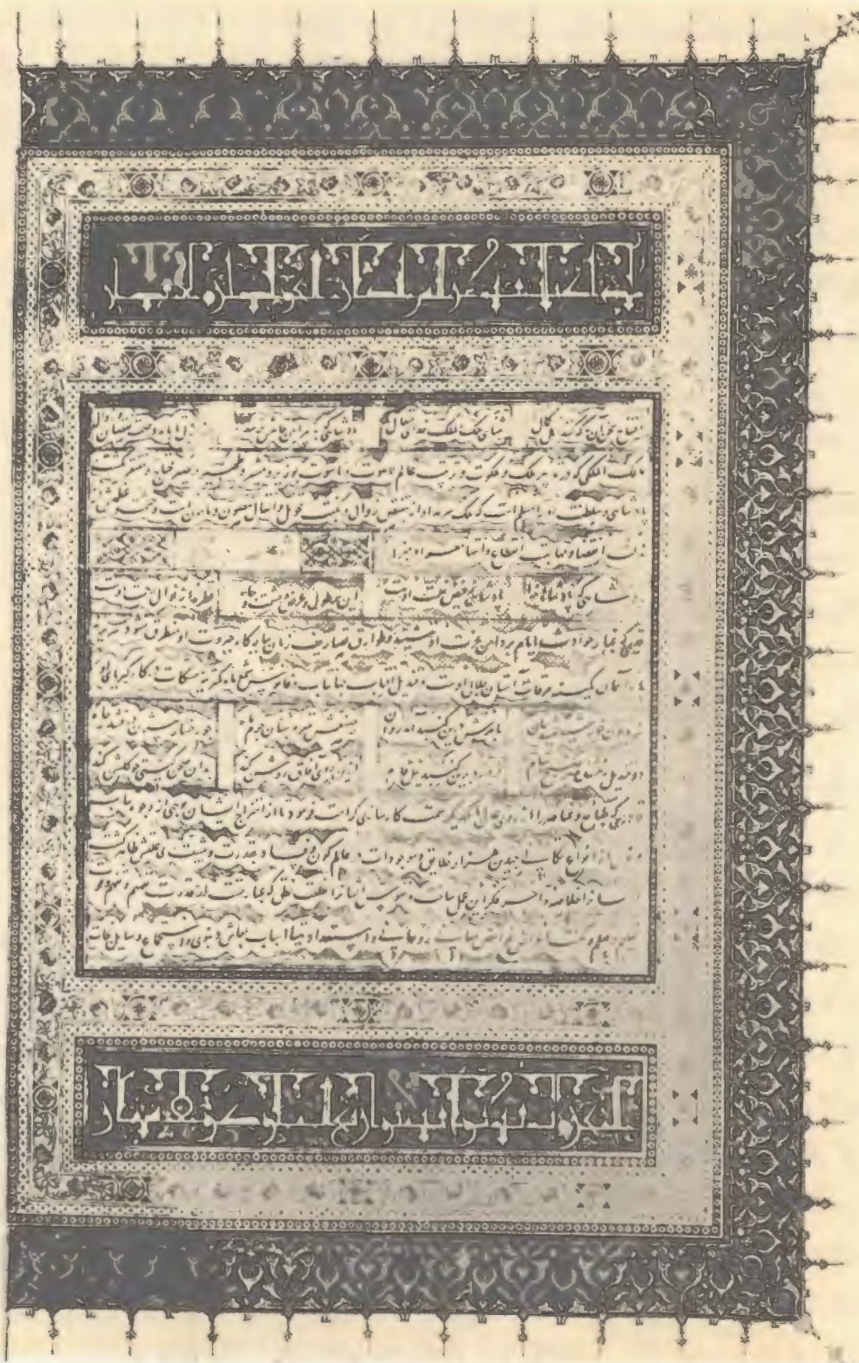
ضرورت حفظ و نگهداری کتاب در محل های امن از یک طرف و ظهور وزرای دانش پرور و اهل فضل در ادوار مختلف، مانند خواجه شمس الدین صاحب دیوان جوینی، خواجه رشید الدین فضل اله و خواجه نصیر و دیگران از طرف دیگر موجب گردید که تأسیس کتابخانه ها و مراکز علمی و هنری مورد توجه قرار گیرد . در این مراکز علاوه بر نگهداری کتاب، امر به ادله آن بین مراکز علمی و ارباب فضل و هنر صورت میگرفته است .

در جوار این مراکز، عموماً کاتبانی بکارگمارده میشدند تا از روی کتب، نسخه برداری کنند .

کتابهای خطی ایران علاوه بر آتش سوزیها دچار صدمات دیگری نیز شده است . تعداد زیادی از کتابهای خطی ایران بطرق مختلف به کشورهای دیگر انتقال یافته است بطوریکه میتوان گفت بیش از نیمی از کتب خطی فارسی و عربی که اکنون در کتابخانه های مالک اروپائی موجود است از ایران بدان خزانه هارفته است .

از آنجائیکه این کتب سرمایه ملی و معنوی کشور را تشکیل میدهند جا دارد مراکز فرهنگی اقداماتی در زمینه فوق و هم چنین خرید و جمع آوری نسخ خطی از افراد و اشخاص و نگهداری اصولی آنها بعمل آورند .

از تعداد کتب خطی که از آغاز تا امروز بزبان فارسی نگارش یافته است اطلاع دقیقی در دست نیست، زیرا تعدادی از این کتب در طول زمان از بین رفته و تعداد معتنا بهی در موزه ها و کتابخانه های کشورهای دیگر نگهداری میشود . تعدادی نیز در دست اشخاص و افراد است . فقط آن تعداد از این کتب که در کتابخانه های عمومی و اختصاصی شناخته شد مأم از داخل و خارج کشور وجود دارند، قابل شناسائی میباشند . بدین ترتیب دسترسی به کلیه عناوین و نسخ کتب خطی امکان پذیر نیست . پارامی تعداد



نمونه‌ای از هنر کتاب‌آرایی
در ایران. یکی از صفحات
شاهنامه‌ی مسکری را که
در ۸۲۹ هجری قمری تذکره‌ی
یافته است نشان می‌دهد.

عناوین کتب خطی را بالغ بر بیست هزار و تعداد نسخ آنها بالغ بر شصت و پنج هزار رقم میزنند و معتقدند که نیم بیشتر آنها در کشورهای خارج قرار دارد و بارهای کثرت از آن می دانند. قدر مسلم اینکه این اطلاعات بیشتر برپایه حدس و گمان قرار دارد تا بر اطلاع دقیق.

در سالهای اخیر کوششهای زیادی شده است تا فهرست جامعی از کتب و نسخ خطی فارسی تهیه شود. از کارهای مهم در این زمینه میتوان از کار آقای احمد منزوی یاد نمود. آقای منزوی با استفاده از حدود یکصد و بیست فهرست مربوط به کتابهای خطی فارسی که از منابع داخلی و خارجی گردآوری کرده و خود نیز مشاهدات و یادداشت های شخصی را در این زمینه بآنها اضافه کرده اند دست اندرکار تهیه فهرست نسخه های خطی فارسی هستند. ایشان تا این تاریخ چهار جلد (از ۶ جلد) فهرست خود را توسط مؤسسه فرهنگی منطقه ای (RGD) چاپ و منتشر نموده اند.

در چهار جلد یاد شده مجموعاً ۳۷۱۵۸ نسخه کتاب خطی فارسی فهرست شده (۱) و پیش بینی میشود تا جلد آخر، تعداد نسخ کتب منبوره به ۶۰ هزار بالغ گردد. تعداد عناوین این کتب نیز محتملاً به حدود ۲۰ هزار خواهد رسید.

در مورد تعداد عناوین و نسخ کتب خطی عربی و زبانهای دیگر که در ایران و توسط ایرانیان نگارش یافته است نیز اطلاع صحیحی در دست نیست. کوششهایی که در فهرست کردن این کتب بعمل می آید شاید در آینده پاسخگوی این مسئله باشد.

پس از توسعه صنعت چاپ در ایران و عمومیت یافتن آن در کشور، که در تحول اندیشه و تفکر افراد نقش قابل ملاحظه ای داشته است، چاپ کتاب پس از طی فراز و نشیب های فراوان، در سالهای اخیر به نوعی روند متعادل میرسد.

کتاب در سالهای بعد از صنعت چاپ با تأثیر پذیرفتن از اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران نوسانهای زیادی را بخود پذیرفت و در هر دوره، متناسب با ظرفیت کتابخوانی و تقاضای کتاب در جامعه، عرضه شد.

به جهت آگاهی و علاقمندی مردم به مسایل سیاسی و اجتماعی در دورانی چون نهضت مشروطیت، جنگهای بین المللی اول و دوم که در ایران به بروز یک نوع حرکت ملی و ضد استعماری گردیده، وضع کتاب و کتابخوانی رونق بسزائی یافت.

صرف نظر از دوران مشروطیت که تاحدودی چاپ و انتشار کتابهای سیاسی و اجتماعی را معمول کرد و دوران آن گذرا بود. از قبل از جنگ بین المللی دوم معمولاً در ایران دو اوج شعر را مثل حافظ، سعدی، فردوسی، خیام، کتب فقهی و مذهبی و قصص و افسانه ها بیشتر چاپ میشد لیکن در دوران جنگ اخیر و بعد از آن چاپ کتب اجتماعی و ادبی و فلسفی بیشتر ترجمه از نوشته های مغرب زمین بود معمول گردید. توسعه مؤسسات آموزشی، مدارس عالی و دانشگاهها و گرایش به صنعتی شدن موجب شد که کتابهای علمی و فنی و تخصصی، به موازات کتب دیگر چاپ و توزیع گردد.

از تعداد عناوین کتب چاپ شده در ایران بزبانهای گوناگون رقم درستی را نمیتوان ارائه داد. فهرست هایی در این زمینه تهیه گردیده است که میتوان کار آقای خانباها مشار را تحت عنوان فهرست کتابهای چاپی فارسی و فهرست کتابهای چاپی عربی از پرازشترین آنها دانست. لیکن نه این فهرستها و نه فهرسهای

(۱) - منزوی، احمد، فهرست نسخه های خطی فارسی (جلد های

دیگر تعداد دقیق و حتی تقریبی کتب چاپ شده در ایران را بر حسب دوره های معینی و یا به تفکیک موضوع بدست نمیدهد .
تعداد کلی کتابهای غیر درسی چاپ شده در ایران از ابتدای صنعت چاپ تا آخر سال ۱۳۵۰ را میتوان با مددگیری از حدسیات و مطالعات گوناگون اهل اطلاع در حدود ۴۵ هزار عنوان ذکر کرد . گزارش فعالیت های فرهنگی ایران در سال ۱۳۵۰ که توسط مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی شورای عالی فرهنگ و هنر منتشر شده است جدولی از انتشارات کشور را از سال ۱۳۲۰ تا انتهای سال ۱۳۵۰ را ارائه میکند که در این جدول انتشارات کشور بر حسب سال های مورد بررسی آمده است .
مجموع انتشارات کشور در ۳۰ سال اخیر طبق این جدول بالغ بر ۳۴۵۷۸ عنوان میگردد . این تعداد شامل انتشارات بخش خصوصی و بخش دولتی و مؤسسات عمومی است .

باید توجه داشت که ارقام فوق گرچه حاصل بررسی ها و مطالعات کتابشناسان و دست اندرکاران طبع و نشر و کتابداری و همچنین نتیجه مصاحبه ها و محاسبات گروه تحقیق این نشریه میباشد لیکن هنوز بزرگ پژوهش علمی و آماری وسیع و همه جانبه ای ممتنی نمیشد و رسیدن بر رقم قطعی و قابل اعتماد تعداد کلیه عناوین چاپ شده در ایران مستلزم اجرای یک طرح کامل آمار در این زمینه میباشد . اهمیت موضوع ، اقدام به چنین پژوهشی را سریعاً ایجاب میکند .

انتشار کتاب در ایران

بعلت فقدان يك سیستم صحیح و کامل آماری در ثبت کتابهای تولید شده، دسترسی به رقم درستی در این زمینه امکان پذیر نمیشد. زیرا:

۱- بدلیل عدم اتفاق نظر در تعریف کتاب، تفکیک درستی از کتاب، جزوه، نشریه و غیره در ثبت آماری کتاب توسط سازمانها مختلف صورت نمیگیرد.

۲- کتابخانه ملی، که تهیه کننده و ناشر آمارهای مربوط به تولید کتاب طی نشریه های کتابشناسی ملی میباشد فقط آمار آن قسمت از کتابهای تولید شده را تهیه می کند که نسخ آنها برای گرفتن اجازه چاپ و شماره ثبت به کتابخانه ملی میرسد.

۳- تعدادی از کتابهای تولید شده بصورت غیر مجاز، تجدید چاپ و غیره مطلقاً به حساب نمی آید.

۴- انتشارات سازمانها و دستگاههای دولتی، مؤسسات تحقیقاتی و علمی، دانشگاهها و مؤسسات آموزشی، جزو آمار کتابخانه ملی منظور نمیشود و به جهت عدم تمرکز این انتشارات که غالباً زیاد و سودمند نیز هستند، کمتر می توان نشانی از آنها درجائی یافت. جز اینکه پاره ای از آنها فهرست انتشاراتی خود را بطور جداگانه تهیه می کنند. مانند دانشگاه تهران. آمارهای منتشره از طرف بعضی از مراجع در مورد انتشارات بخش عمومی نیز از دقت لازم برخوردار نبوده و پوشش کافی در مورد کلیه انتشارات ندارند.

بخش دوم -

آمار انتشار کتاب

۵- اکثریت قریب باتفاق تولید کنندگان کتاب (ناشران) نیز فاقد یک سیستم آماری دقیق جهت ثبت انتشارات خود میباشند. لذا از این طریق نیز دسترسی به آمار انتشارات ممکن نمیباشد. این تجربه از مراجعات مکرر نمایندگان مرکز آمار ایران به ناشران و اتحادیه آنان حاصل آمد. ناگفته نماند که پاره ای از ناشران عمده جزواتی از فهرست انتشارات و تولیدات سالبانه خود را منتشر می کنند، لیکن این جزوات بیشتر جنبه تبلیغات و معرفی کتابها را دارد تا جنبه آماری.

در حال حاضر تنها منبعی که می توان از آن به آمار رسمی کتاب های تولید شده توسط بخش خصوصی در کشور، دسترسی پیدا کرد جزوات کتابشناسی ملی است که از طرف کتابخانه ملی تهیه و منتشر میشود. منبع آماری این جزوات دفاتر این کتابخانه است. طبق قانون هر ناشر موظف است که برای گرفتن شماره ثبت و اجازه انتشار، نسخی از کتب چاپ شده خود را به کتابخانه ملی ارائه نماید. کتابخانه ملی پس از صدور اجازه انتشار، عنوان و پاره ای دیگر از خصوصیات کتاب را در دفاتر خود ثبت می کند و آمارهای خود را از این منبع استخراج و در جزوات کتابشناسی ملی منتشر میکند.

این آمار چنانکه گفته شد، شامل انتشارات دولتی نمیباشد و نیز کتب را که بصورت افست (Off-Set) تجدید چاپ میشود و ناشر احتیاجی برای ارائه آن به کتابخانه ملی و اخذ اجازه و شماره ثبت نمی بیند در بر نمیگیرد. همچنین کتابهایی که توسط پاره ای از افراد بصورت "فاجاق" چاپ یا تجدید چاپ میشود در این آمار منظور نمیگردد.

بهر حال تنها آمار رسمی تولید کتاب در سرتاسر کشور با همه نقایصی که دارد همان است که در جزوات کتابشناسی ملی آمده است. این آمار از سال ۱۳۴۲ به بعد مرتباً همه ساله تهیه

و منتشر شده است.

آمار مربوط به سالهای قبل از این دوره را میتوان از کتابشناسی ده ساله ایران سالهای (۱۳۳۳-۱۳۴۲) استخراج کرد. در این نشریه به روش گردآوری ارقام و منابع آماری اشاره نشده و نیز تکنیکی بین کتابهای منتشره توسط بخش های عمومی و خصوصی صورت نگرفته است، لذا جامعیت این ارقام مورد تردید است و قابلیت مقایسه دقیق با آمارهای کتابشناسی ملی را دارا نمیباشد. کما اینکه خود نشریه در مقدمه دفتر پنجم ۱۳۳۷ اشاره بدین نکته می کند که "۰۰۰۰ نمی توان ادعا کرد که در این فهرست ها ذکر تمام کتابهای چاپ ایران می آید. ۰۰۰۰۰ آنچه مسلم است در این فهرست، نام و نشانی اهم کتب چاپ ایران یعنی هشتاد درصد از جمع کتابهای تازه چاپ ذکر میشود." (۱)

مطابق همین مأخذ تعداد کتابهای چاپ ایران در ده سال ۱۳۳۳-۱۳۴۲ بالغ بر ۶۰۲ عنوان میگردد که از این تعداد ۳۳۳ عنوان مخصوص کودکان میباشد. توزیع موضوعی کتابهای چاپ شده در مدت فوق الذکر بر حسب جدول شماره ۱ است. طبق آمارهای جزوات کتابشناسی ملی، تولید کتاب در ایران توسط بخش خصوصی در سالهای ۱۳۴۳-۱۳۵۰ بر حسب تقسیمات دهگانه موضوعی به شرح جدول شماره ۲ میباشد.

با مقایسه تولید متوسط سالبانه دهه ۱۳۳۲-۱۳۴۲ و روند تولید سالهای ۱۳۴۲ به بعد ملاحظه میشود که در امر تولید کتاب از نظر عنوان در سالهای اخیر حرکتی بوجود آمده است. بطوریکه از جدول شماره ۲ برمی آید تولید کتاب از ۵۲۲ عنوان در سال ۱۳۴۲ به ۱۹۱۱ عنوان در سال ۱۳۵۰ رسیده است. بعبارت دیگر در مدت یاد شده تولید کتاب تقریباً چهار برابر شده

(۱)- ایرج افشار با همکاری بنی آدم آکتابهای ایران، انجمن کتب ۱۳۴۷ ص ۵

است. میزان این رشد گرچه بظاهر خفایات از يك جهش فوق العاد میكند لیكن تولید عنوان كتاب از نظر قدر مطلق هنوز در سطح پائین قرار دارد. در فاصله زمانی یاد شده جمعیت باسواد ایران از حدود ۲۲ درصد به حدود ۳۶ درصد، تعداد فارغ التحصیلان مؤسسات آموزش عالی کشور از ۴۲۰۲ نفر به ۱۷۹۴۹ نفر و تعداد فارغ التحصیلان مدارس متوسطه از حدود ۲۱۰۰۰ نفر به ۵۵۰۰۰ نفر بالغ شده است. در حالیکه كتاب تولید شده در ۹ سال فقط ۱۴۳۹ عنوان افزایش پیدا کرده است.

دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی کشور از مراکزی هستند که نسبتاً به تعداد قابل ملاحظه ای با انتشار كتاب میبادرت می کنند. آمار این انتشارات باید با آمار کتابشناسی ملی افزوده شود. دانشگاه تهران از نظر انتشارات در بین مؤسسات آموزش عالی کشور دارای موقعیت برجسته ای است. (جدول شماره ۳) انتشارات این مؤسسه را بر حسب سالهای مختلف نشان میدهد.

مطالعه عناوین منتشر شده در سالهای ۱۳۴۲-۵۰ نشان میدهد که در نسبت انتشار عناوین کتابها بر حسب موضوع، تغییراتی در مقایسه ۱ سالهای گذشته بوجود آمده است. گرچه نسبت کتابهای ادبی بالاترین درصد را در این همه سال ها دارد لیکن این درصد در سال ۱۳۵۰ نسبت به سالهای گذشته کاهش محسوس را نشان میدهد. نسبت کتابهای فلسفی نیز در روند ۹ ساله گذشته، پس از يك افزایش نسبی، افت پیدا می کند. در مقابل نسبت کتابهای آثار کلی، علوم عملی، علوم اجتماعی و بخصوص ادیان و مذاهب، از افزایش قابل ملاحظه ای برخوردار بوده است. افزایش کسب مذهبی در سال ۱۳۵۰ نسبت به سال ۱۳۴۲، نزدیک به دو برابر شده است. لیکن باید اضافه کرد که علیرغم این افزایش چشمگیر کمی، از نظر کیفیت و محتوای

ضعیف بوده است. در سنوات قبل، کتابهای مذهبی شامل تاریخ و متون مذهبی، تصوف و عرفان، تفاسیر و مباحث اجتماعی از دیدگاه مذهب بوده است. در حالیکه انتشارات سالهای اخیر در این زمینه را، بیشتر احادیث، اخبار، اشعار، ادعیه و داستانهای مذهبی تشکیل میدهد. (۱) بنابراین چنین مینماید که موضوع های ادبی در سالهای اخیر در مقابل موضوع های مذهبی و تا حدودی موضوع های مربوط به آثار کلی، علوم عملی و علوم اجتماعی عقب نشسته است. موضوع های دیگر با وجود داشتن نوسانات جزئی، از نظر نسبت تغییرات محسوس رانشان نمیدهد.

لازم به یاد آوری است که مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی شورای عالی فرهنگ و هنر، طبق يك بررسی جداگانه، تعداد عناوین منتشر شده در سال ۱۳۵۰ را به ۳۴۷۴ كتاب بالغ میدانند. این آمار شامل کلیه کتب غیر درسی است که از طرف بخش های خصوصی، عمومی و مؤسسات آموزشی در سراسر کشور منتشر شده است. ارقام مربوط به سال مزبور و هم چنین تعداد عناوین منتشر شده درسی - سال اخیر و تغییرات هر سال نسبت به سال قبل در (جدول شماره ۴ الف) مندرج گردیده است.

بررسی فوق، مقایسه ای نیز در مطالعه تغییرات موضوع های چاپ شده در سال ۱۳۵۰ نسبت به سال ۱۳۴۹ انجام داده است که در (جدول شماره ۴ ب) منعکس می باشد. طبق این مقایسه، عناوین منتشر شده در سال ۱۳۵۰ نسبت به سال ۱۳۴۹ تعداد ۸۸۵ عنوان کاهش را نشان میدهد که این کاهش در کلیه موضوعها با استثنای موضوع های مربوط به ادیان و مذاهب و علوم عملی صورت گرفته است.

(۱) - مرادی، نیراله، بررسی کتابهای ده سال اخیر، خبرنگار -

انجمن کتابداران ایران شماره ۳ سال ۱۳۵۰ صفحه ۶۳

جدول شماره ۱ - تعداد عناوین کتب منتشره در کشور در ده ساله ۱۳۴۲-۱۳۳۳ بر حسب موضوع

تاریخ و جغرافی	ادبیات	هنر	علم علمی	علم خالص	زبان	علم اجتماعی	ادیان و مذاهب	فلسفه	آثار کلی	جمع	
۶۷۰	۲۱۶۰	۱۲	۴۵۳	۳۳۱	۲۷۵	۶۱۲	۵۶۷	۳۵۰	۱۲	۵۶۰۲	جمع ۰۰۰۰
۶۰۶	۱۹۶۸	۸۹	۴۴۱	۲۶۹	۲۷۵	۶۱۲	۵۶۷	۳۵۰	۱۲	۵۲۶۹	کتابهای مکتوب ۰۰
۶۴	۱۹۹	۳	۱۲	۶۲	-	-	-	-	-	۳۳۳	کتابهای کودکان ۰

ماخذ: کتابشناسی ده ساله ایران - اینج افشار - انجمن کتاب - تهران ۱۳۴۷

جدول شماره ۲، الف - تعداد عناوین کتب منتشره در کشور بر حسب موضوع از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۰

سال	جمع	آثار کلی	فلسفه	ادیان و مذاهب	علم اجتماعی	زبان	علم خالص	علم علمی	هنر	ادبیات	تاریخ و جغرافی
۱۳۴۲	۵۲۲	۱۱	۲۴	۴۵	۶۵	۲۴	۲۳	۳۰	۱۲	۲۱۷	۶۱
۱۳۴۳	۹۸۴	۳۷	۵۳	۹۶	۱۰۶	۴۱	۵۳	۶۸	۱۵	۴۲۱	۹۴
۱۳۴۴	۱۱۰۴	۴۶	۵۱	۱۸۱	۹۷	۵۶	۷۱	۶۲	۱۸	۴۱۸	۱۰۴
۱۳۴۵	۱۲۴۲	۴۲	۶۵	۱۲۶	۱۲۳	۵۳	۶۹	۹۹	۱۷	۵۳۷	۱۱۱
۱۳۴۶	۱۳۴۱	۱۸	۵۹	۱۷۷	۱۳۲	۹۲	۶۰	۱۱۲	۱۴	۵۳۵	۱۴۲
۱۳۴۷	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۴۸	۱۲۳۱	۴۲	۶۴	۱۲۵	۱۱۳	۵۲	۶۷	۱۰۴	۱۷	۵۳۶	۱۱۱
۱۳۴۹	۱۵۸۶	۶۷	۶۲	۲۹۵	۱۶۲	۸۹	۷۶	۱۰۰	۳۷	۵۸۷	۱۱۱
۱۳۵۰	۱۹۶۱	۸۱	۶۰	۳۳۵	۳۰۰	۱۰۴	۱۲۴	۱۵۵	۳۵	۵۷۷	۱۹۰

ماخذ: دوره نشریات کتابشناسی ملی ایران از سال ۱۳۴۲ تا سال ۱۳۵۰ - کتابخانه ملی - تهران

جدول شماره ۲، پ - توزیع درصد کتب منتشره در کشور بر حسب موضوع از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۰

سال	جمع	آثار کلی	فلسفه	ادبیان و مذاهب	علوم اجتماعی	زبان	علوم خاص	علوم عام	هنر	ادبیات	تاریخ و جغرافی
۱۳۴۲	۱۰۰	۲/۱	۴/۱	۸/۱	۱۲/۵	۴/۱	۶/۳	۵/۷	۲/۳	۴۱/۱	۱۱/۷
۱۳۴۳	۱۰۰	۳/۷	۵/۴	۹/۷	۱۰/۸	۴/۲	۵/۴	۶/۱	۱/۵	۴۲/۸	۹/۱
۱۳۴۴	۱۰۰	۴/۲	۴/۱	۱۶/۴	۸/۸	۵/۱	۶/۴	۵/۶	۱/۱	۳۷/۹	۹/۴
۱۳۴۵	۱۰۰	۳/۴	۵/۲	۱۰/۱	۹/۱	۴/۳	۵/۶	۸/۰	۱/۴	۴۳/۲	۸/۹
۱۳۴۶	۱۰۰	۱/۳	۴/۴	۱۳/۲	۹/۸	۶/۱	۴/۵	۸/۴	۱/۰	۳۹/۱	۱۰/۱
۱۳۴۷	۱۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۴۸	۱۰۰	۳/۴	۵/۲	۱۰/۲	۹/۲	۴/۲	۵/۴	۸/۴	۱/۴	۴۳/۱	۹/۰
۱۳۴۹	۱۰۰	۴/۲	۳/۱	۱۸/۶	۱۰/۲	۵/۶	۴/۸	۶/۳	۲/۳	۳۷/۱	۷/۰
۱۳۵۰	۱۰۰	۴/۱	۳/۱	۱۷/۱	۱۵/۳	۵/۳	۶/۳	۷/۹	۱/۸	۲۹/۴	۹/۷

ماخذ: کتابشناسی ملی ایران

جدول شماره ۳ - تعداد عناوین کتب منتشره دانشگاه تهران بر حسب سالهای مختلف

سال	۱۳۲۵ تا ۱۳۴۴	۱۳۴۵	۱۳۴۶	۱۳۴۷	۱۳۴۸	۱۳۴۹	۱۳۵۰	۱۳۵۱
تعداد عناوین	۱۰۳۹	۱۰۶	۱۱۷	۱۱۳	۸۱	۷۵	۴۰	۶۰

ماخذ: سازمان انتشارات و چاپ دانشگاه تهران

جدول شماره ۴ الف - تعداد عناوین کتب
منتشر شده در کشور بر حسب سالهای مختلف

سال	تعداد انتشارات (عنوان)	افزایش یا کاهش نسبت به سال قبل
۱۳۲۰.....	۳۶۸	
۱۳۲۱.....	۶۸۶	-۴۶
۱۳۲۲.....	۱۹۳	-۱۳
۱۳۲۳.....	۳۶۸	+۱۳۵
۱۳۲۴.....	۳۶۸	
۱۳۲۵.....	۳۱۰	-۱۸
۱۳۲۶.....	۳۶۹	+۵۹
۱۳۲۷.....	۳۱۳	-۵۶
۱۳۲۸.....	۵۰۵	+۱۹۲
۱۳۲۹.....	۳۰۸	-۱۹۷
۱۳۳۰.....	۵۳۸	+۲۳۰
۱۳۳۱.....	۴۸۰	-۵۸
۱۳۳۲.....	۳۸۷	-۹۳
۱۳۳۳.....	۳۹۴	+۷
۱۳۳۴.....	۷۹۷	+۴۰۳
۱۳۳۵.....	۵۷۰	-۲۲۷
۱۳۳۶.....	۶۹۰	+۱۲۰
۱۳۳۷.....	۶۶۱	-۲۹
۱۳۳۸.....	۴۸۵	-۱۳۶
۱۳۳۹.....	۵۶۸	+۸۳
۱۳۴۰.....	۵۸۷	+۱۹
۱۳۴۱.....	۸۰۳	+۲۱۶
۱۳۴۲.....	۷۵۱	-۵۲
۱۳۴۳.....	۱۰۴۸	+۲۹۷
۱۳۴۴.....	۱۷۵۲	+۷۰۴
۱۳۴۵.....	۲۱۳۷	+۳۸۵
۱۳۴۶.....	۳۱۶۹	+۱۰۳۲
۱۳۴۷.....	۳۶۲۱	+۴۵۲
۱۳۴۸.....	۴۰۷۹	+۴۵۸
۱۳۴۹.....	۴۳۵۹	+۲۸۰
۱۳۵۰.....	۳۴۷۴	-۸۸۵

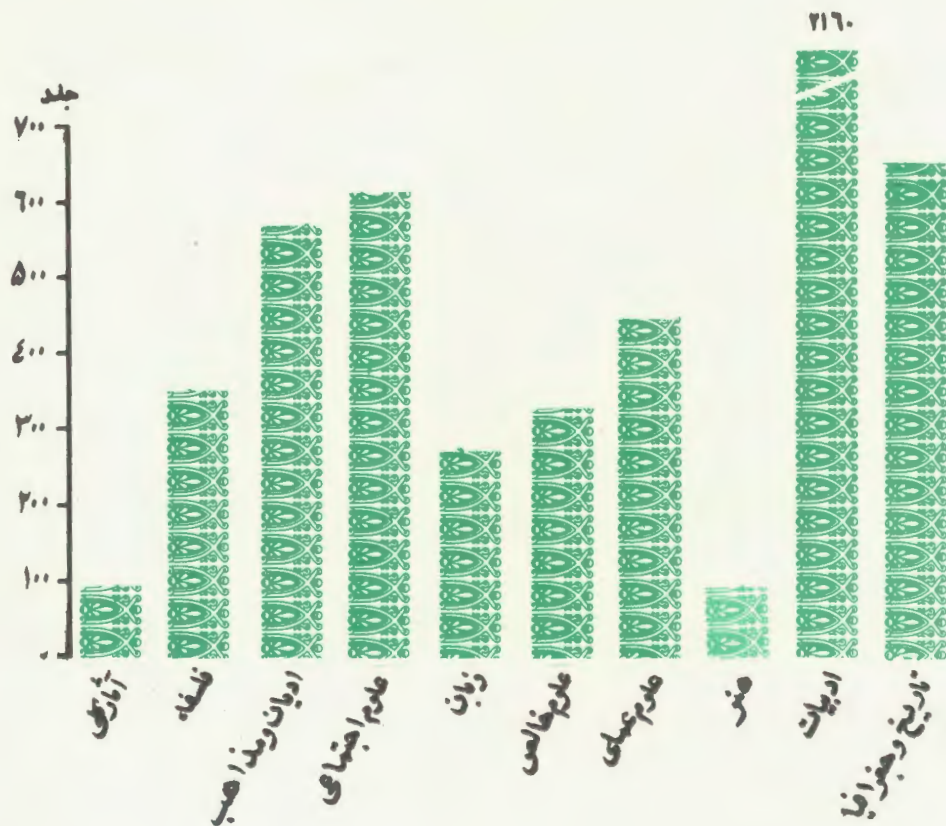
ماخذ: گزارش فعالیتهای فرهنگی ایران در سال
۱۳۵۰ شورای عالی فرهنگ و هنر

جدول شماره ۴ ب - تغییرات تعداد عناوین چاپ شده در
سال ۱۳۵۰ نسبت به سال ۱۳۴۹ بر حسب موضوع

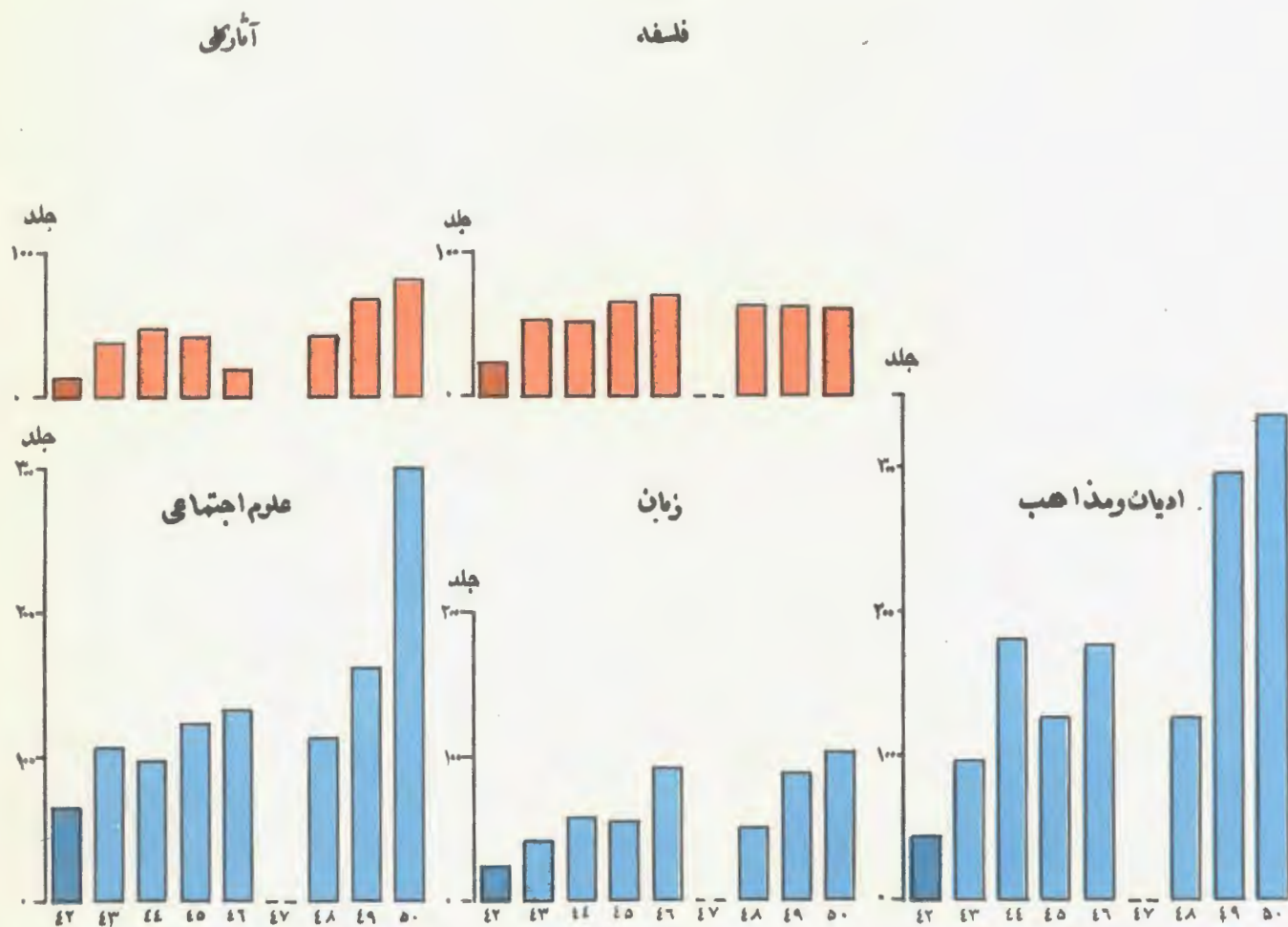
موضوع	تعداد انتشارات در سال ۱۳۴۹	تعداد انتشارات در سال ۱۳۵۰	تغییرات
جمع	۴۳۵۹	۳۴۷۴	-۸۸۵
آثار کلی	۱۷۳	۱۴۳	-۳۰
فلسفه	۲۷۳	۹۹	-۱۸۴
ادیان و مذاهب	۴۳۶	۵۰۲	+۶۶
علم اجتماعی	۷۴۱	۶۷۹	-۶۲
زبان	۲۷۷	۱۷۰	-۱۰۷
علم خالص	۴۳۵	۲۵۰	-۱۸۵
علم طبیعی	۴۰۶	۵۱۱	+۱۰۵
هنر	۱۱۹	۱۰۵	-۱۴
ادبیات	۹۹۲	۷۷۸	-۲۱۴
تاریخ و جغرافیا	۴۹۷	۱۳۷	-۳۶۰

ماخذ: گزارش فعالیتهای فرهنگی ایران در سال ۱۳۵۰

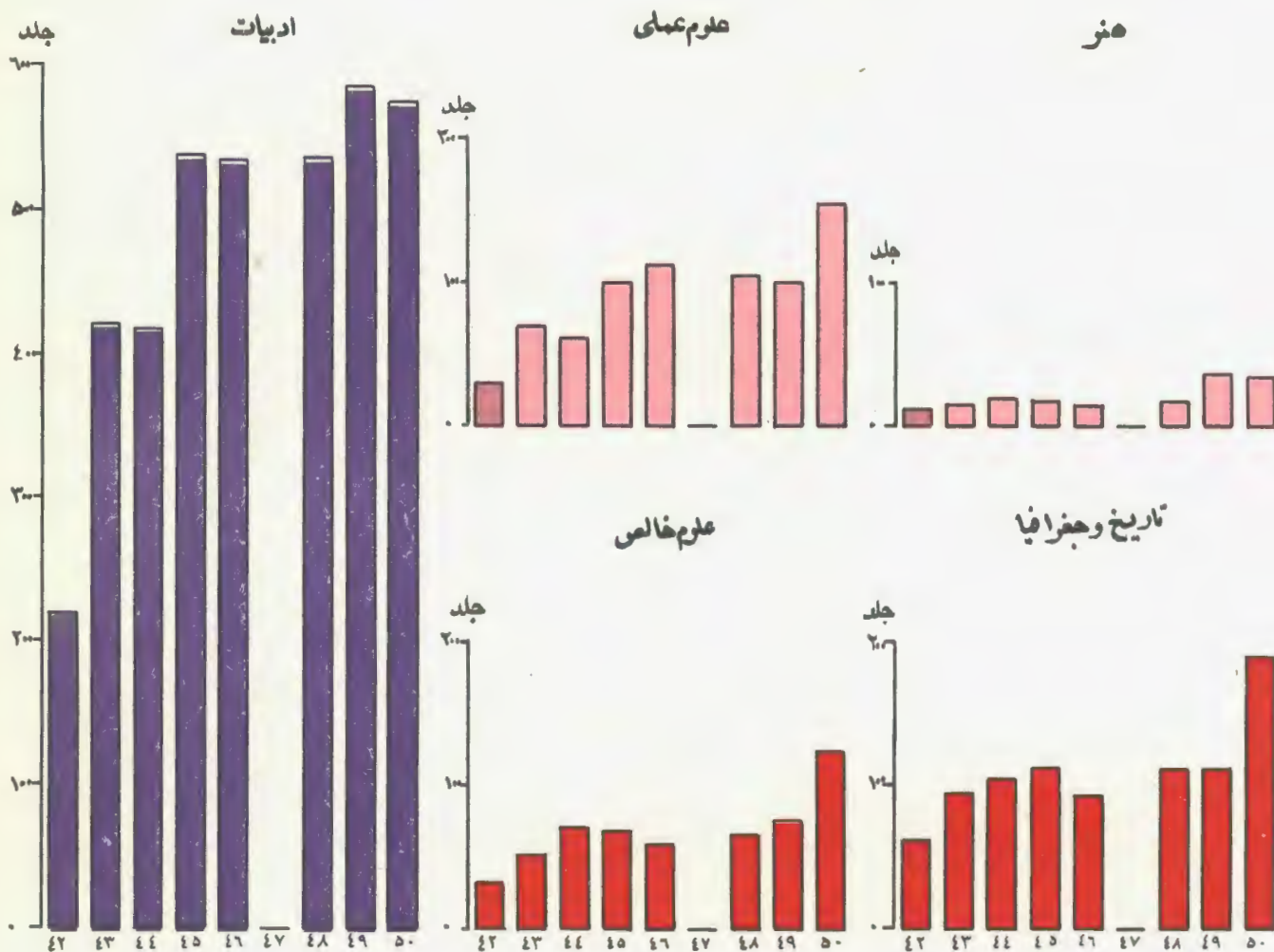
تعداد عناوین کتب منتشره در کشور در ده ساله ۱۳۴۲-۱۳۳۳



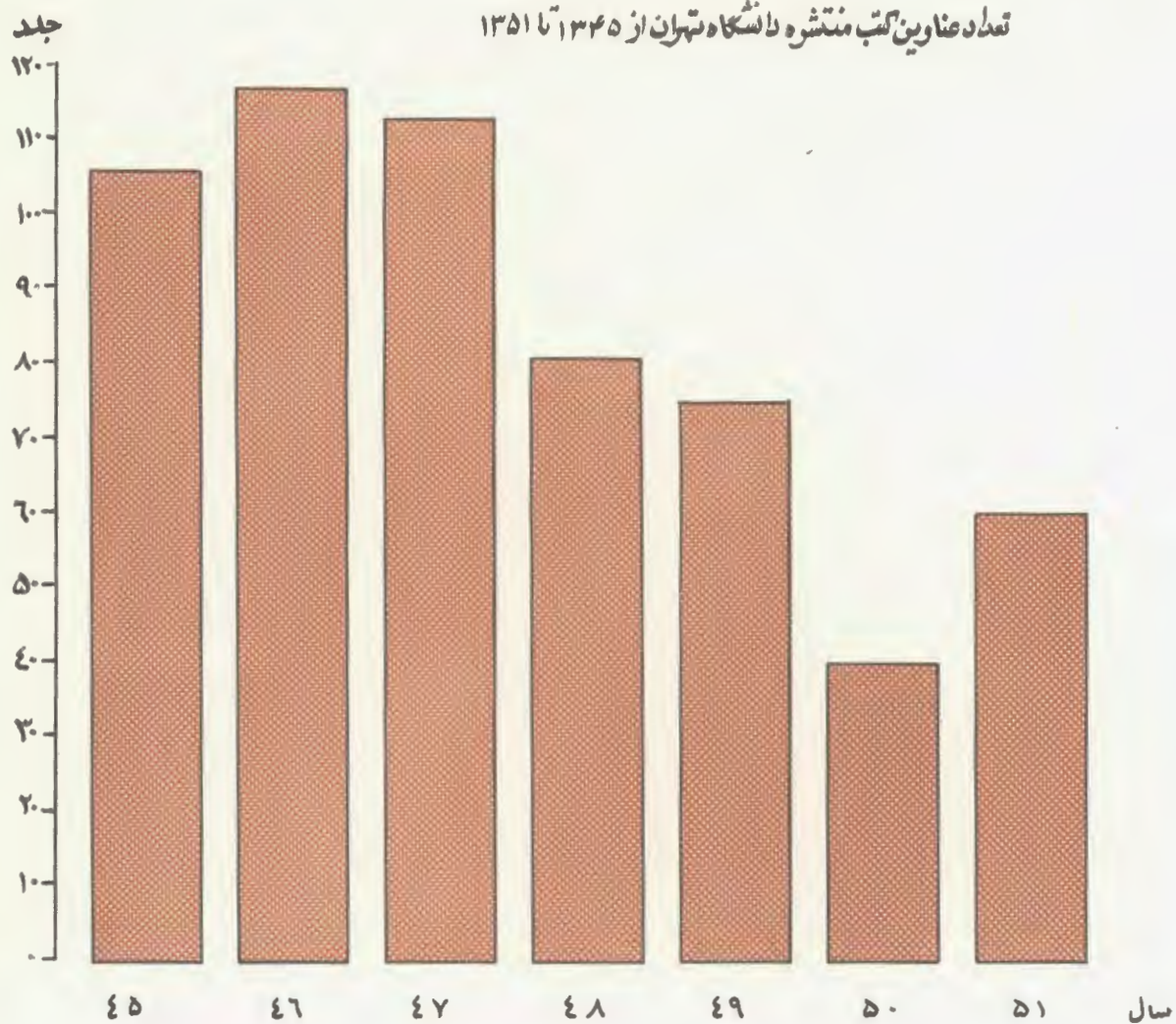
تعداد عناوین کتب منتشره در کشور بر حسب موضوع از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۰



۲- تعداد عناوین کتب منتشره در کشور بر حسب موضوع از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۰



تعداد عناوین کتب منتشره دانشگاه تهران از ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۱



علل پائین بودن سطح انتشار کتاب

پائین بودن سطح انتشار کتاب در ایران از دیدگاههای مختلف مورد بحث قرار میگیرد .

الف- ناشران

از دیدگاه ناشران عوامل عمده پائین بودن تعداد عنوان کتاب عبارتند از :

۱- گران بودن کاغذ و بالا رفتن هزینه چاپ کتاب و مآلاً بالا بودن قیمت تمام شده کتاب .

۲- وجود موانع ، تشریفات و شرایط سنگین برای گرفتن اجازه انتشار کتاب که موجب میشود ناشران از به مخاطره انداختن سرمایه خود در چاپ بعضی کتب خودداری نمایند .

۳- عدم اقبال لازم برای مطالعه کتاب در جامعه .

۴- نبودن صادرات برای کتاب (بجز افغانستان آنهم به تعداد ناچیز) برخلاف کشورهای بزرگ که قسمت قابل ملاحظه ای از انتشارات آنها را درباره ای موانع صادرات جذب می کنند .

۵- عدم حمایت دولت و مؤسسات اعتباری (مثل بانکها) از ناشران .

ب- کتابفروشان

کتابفروشان به تبع فعالیت خود راهبی هستند بین ناشران و خریداران کتاب . گرچه هر ناشری کتابفروش نیز هست و

تعداد زیادی از کتابفروش ها ناشره مع الوصف آندسته از کتابفروشان که صرفاً با مرکتابفروشی اشتغال دارند مسائل را بشرح زیر مطرح می کنند :

۱- جامعه از کتابخوانی استقبال نمیکند و تعداد کتابخوان در کشور بسیار قليل است . افراد متعین و صاحبان مشاغل پردرآمد نظیر پزشکان از کم کتاب خوان ترین گروهها هستند .

۲- قیمت کتاب نسبت به حد متوسط درآمد مردم گران است ، و یکی از علل گرانی کتاب ، سودجویی ناشران است .

۳- کتابفروشی حرفه سودآوری نیست و بدین دلیل این فعالیت توسعه لازم را پیدا نمیکند .

۴- توزیع و نحوه عرضه کتاب در سطح کشور بطور صحیحی صورت نمیگیرد لذا درباره ای مواقع مردم دسترسی به کتاب دلخواه خود را پیدا نمیکند .

۵- محتوی کتاب ها از کیفیت مطلوب برخوردار نیست .

۶- مطبوعات و وسایل ارتباط جمعی در شناساندن کتاب نقش فعالی ندارند .

۷- در مدارس و مؤسسات آموزشی کشور شوق و رغبت لازم را برای مطالعه و کتابخوانی ایجاد نمیکند .

پ- نویسندگان ، مؤلفین و مترجمین

بنظر این گروه :

۱- ناشران از قبول کتابهای سودمند اجتماعی برای چاپ و انتشار حسن استقبال نمیکند و بیشتر درسی کتابهای بازارپسند هستند .

۲- در ایران نویسندگی ، تألیف و ترجمه ، حرفه ای مطمئن و تأمین کننده نیست خاصه که ناشران حقوق پایسته ای به این گروه نمی پردازند .

۳- هیچ ناشری حاضر نیست از نویسنده یا مترجم تازه کار، کار قبول کند، ناشران عموماً دنبال مؤلفین و نویسندگان معروف هستند.

۴- پاره ای محدودیتهای دیگر مثل فقدان ضوابط صحیح برای نظارت در چاپ و انتشار کتاب نیز در سرراه نویسندگان و مؤلفین و مترجمین قرار دارد.

۵- تنبلی ذهنی مردم و عدم رغبت به مطالعه مجموعه این عوامل موجب میشود که رغبت چندانی به تألیف و یا ترجمه کتاب از طرف این گروه دیده نشود.

۶- خوانندگان کتاب

خوانندگان کتاب، عوامل زیر را موجب عدم پیشرفت شایسته کار کتاب در ایران میدانند:

۱- عدم برخورداری محتوی اکثر کتابهای منتشره از مطلوبیت لازم.

۲- گران بودن کتاب نسبت به درآمد متوسط مردم.

۳- توزیع نادرست کتاب و نرسیدن آن بدست خریدار در نقاط مختلف.

۴- اشتغالات ذهنی و گرفتاریهای متعدد.

از مجموع نظرات گروههای یاد شده به مسائل مشترکی میتوان رسید که در عدم توسعه صنعت نشر کتاب در این کشور تأثیر کلی دارند و عمده این مسائل عبارتند از:

۱- عدم رغبت به مطالعه که یکی از مهمترین علل کم رونقی کار کتاب در جامعه است. از طرفی مولود نامطلوب بودن محتوی کتب و از جانب دیگر ناشی از پائین بودن سطح سواد و بالا بودن قیمت کتاب برای طبقات کم درآمد اجتماع است که اکثریت خوانندگان کتاب را تشکیل میدهند. افراد و قشرهای توانگر و پردرآمد نیز علیرغم برخورداری از فرصت مطالعه بیشتر، کتاب را غالباً به عنوان

یک وسیله تزئینی خریداری مینمایند نه بمنظور مطالعه. یکی از کارکنان کتابفروشی "نوبل" در تبریز ضمن مصاحبه میگفت که مشتری متعینی سفارش ۱۱۲ سانتیمتر کتاب با قطع و رنگ مشخص داده است! سازمان کتابهای جیبی هم که در سالهای گذشته کتاب های سودمندی را با قیمت مناسب عرضه میکرد اخیراً به قدر گران شدن کاغذ، قیمت هارا بطور نامتناسبی بالا برده است.

عامل مهم دیگر اینست که جامعه کتابخوانی را به جد نمیگیرند و حرمت بایسته ای برای گروه کتابخوان قایل نیست. دانشجویی ضمن مصاحبه میگفت: "برای چه وقت را با کتابخوانی هدر بدهم! پدرم که دارای کتابخانه مجهزی است با مطالعه شبانه روزی بحر- العلم شده است، ولی از تأمین حداقل معاش عاجز است. در مقابل عموم که بنگاه معاملات ملکی دارد و از سواد چندانی نیز برخوردار نیست دارای ثروت و مکتب بی حد و حسابی شده و مورد احترام خاص و عام می باشد."

نکته ای که تذکر آن ضروری است اینست که در جامعه کوشش لازم برای ایجاد رغبت به مطالعه بعمل نیاید. این عدم کوشش در بسیاری از شئون کشور از جمله دستگاههای آموزشی، و سایل ارتباط جمعی و مطبوعات که خود میتوانند نقش عمده ای در ترفیع مردم به مطالعه بازی کنند مشهود است. با توجه به عوامل فوق تیراژ کتاب در ایران در سطحی بسیار پائین قرار دارد. تیراژ کتاب بطور معمول بین ۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰ نسخه است و بندرت به ۵۰۰۰ و بیشتر میرسد. کتاب های جیبی از جمله کتبسی هستند که باین مرز میرسند. متوسط تیراژ کتاب در سالهای ۱۳۴۹ و ۱۳۵۰ در ایران ۲۰۹۴ نسخه بوده است. کتابهای با تیراژ بیش از ۵۰۰۰ حدود ۱۰ درصد مجموع عنوان های چاپ شده را تشکیل میداده است (۱).

(۱)- بررسی گروه جمعیت شناسی مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ۱۳۵۱

۲- وجود موانع و شرایط سنگین برای اخذ اجازه انتشار .
 قاعده گرفتن اجازه انتشار و شماره ثبت از کتابخانه ملی ایران
 بدین ترتیب است که هر ناشری موظف است ۲ نسخه از کتب
 چاپ شده را به کتابخانه ملی ارائه نماید و کتابخانه ملی پس از
 بررسی های لازم، اجازه انتشار و توزیع میدهد . عیب عمده
 این نظام در این است که اگر کتابی یا قسمتی از یک کتاب
 مطابق با قواعد و ضوابط ممیزی کتاب نباشد از انتشار آن
 جلوگیری میشود . بی توجه باینکه مقداری کار و سرمایه قبل
 روی آن بکار رفته است .

این نحوه کار به نسبت قابل ملاحظه ای جلوی توسعه انتشارات
 را میگیرد . چه ناشر نگران سرمایه گذاری خود است و در صورت
 عدم صدور اجازه برای انتشار یا لزوم تجدیدنظر در سرمایه ای از
 قسمت های کتاب، هزینه های چاپ، حق التالیف، کافد و غیره
 به ناشر تحمیل خواهد شد . بدین دلیل ناشران با احتیاط کامل
 و رعایت جوانب مختلف کار، اقدام به چاپ کتاب می کنند .
 آثار چنین مسائلی متوجه نویسندگان، مؤلف و مترجم نیز هست .
 زیرا محدودیتی که ممیزی کتاب برای ناشر ایجاد می کند خود،
 موجب محدودیت کار این گروه خواهد بود .

مقایسه وضع انتشار کتاب در ایران با چند کشور منتخب

در مقایسه ارقام مربوط به تولید کتاب در ایران و کشورهای
 منتخب، این نتیجه حاصل میشود که وضع انتشار کتاب در ایران از
 نقطه نظر کمی و کیفی رضایت بخش نیست . اصولاً انتشار کتاب در

مناطق مختلف جهان با عواملی چند بستگی و رابطه مستقیم پیدا
 می کند و بروشنی دیده میشود که ناهمآهنگی هایی در وضع انتشار
 کتاب در جوامع مختلف وجود دارد . در جدول شماره ۵ که
 نسبت توزیع جمعیت و تولید کتاب بر حسب مناطق مختلف جهان
 داده شده است، این ناهمآهنگی نمایان است . مطابق جدول
 شماره ۵، کشورهای اروپائی (بجز اتحاد جماهیر شوروی) با داشتن
 ۸/۱۲ درصد از جمعیت کل جهان در سال ۱۹۷۰، معادل
 ۲/۴۵ درصد از تولید عنوان کتاب را در همان سال دارا
 بودند . سهم کشورهای افریقائی با داشتن ۵/۱ درصد از
 جمعیت جهان، فقط ۵/۱ درصد بوده است . در سال یاد شده
 کشورهای آسیائی که ۶/۵۶ درصد از جمعیت جهان را داشتند
 ۳/۱۸ درصد از عناوین کتاب را تولید کرده اند . ارقام مربوط به
 کشور اتحاد جماهیر شوروی که مستقل از کشورهای اروپائی داده شده
 است نشان میدهد که این کشور با داشتن ۶/۱۶ درصد از جمعیت
 دنیا ۵/۱۴ درصد از کتاب های جهان را تولید می کند .
 ایران، در سال ۱۳۵۰ با ۸۲/۰ درصد جمعیت جهان فقط
 ۳۵/۰ درصد از عناوین کتب منتشره دنیا را بخود اختصاص داده
 است .

جدول شماره ۶، جمعیت، تعداد عنوان کتاب تولید
 شده و تعداد عنوان کتاب برای هر یک میلیون نفر را در سال
 ۱۹۷۰ به تفکیک چند کشور منتخب نشان میدهد . طبق این
 جدول، کشورهای سوئد، آلمان غربی و انگلستان به ترتیب پیا
 داشتن بیش از ۶۰۰ عنوان برای هر یک میلیون نفر دارای موقعیت
 برحستهای هستند و کشورهای مصر، افغانستان، هند، عراق و
 ایران با داشتن ۵ تا ۵۸ عنوان برای هر یک میلیون نفر در این
 ترین مرتبه قرار می گیرند .

مقایسه درصد موضوع های منتشر شده بر حسب کشورهای

منتخب (جدول شماره ۷) نشان می‌دهد که در مورد موضوعهای آثار کلی و فلسفه بجز چند مورد معدود، اختلاف عمده‌ای در کشورهای مختلفه مشاهده نمی‌شود. نسبت آثار کلی در کشورهای ترکیه و آلمان غربی بالا و در کشورهای انگلستان و سوئد پائین می‌باشد. نسبت انتشارات مربوط به فلسفه نیز در کلیه کشورها، بجز عراق، روسیه شوروی، سوئد و آلمان شرقی که به ترتیب کمترین درصد را دارند، تقریباً مشابه است.

عناوین مربوط به ادیان و مذاهب از اختلاف قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. کشورهای ایران، مصر و عراق در این زمینه به ترتیب ۱۸/۶ درصد، ۱۵/۷ درصد و ۱۳/۲ درصد از مجموع عناوین چاپ شده را دارا می‌باشند که با کشورهای دیگر فاصله زیادی دارند. حتی کشور افغانستان که از این لحاظ مرتبه چهارم را دارا می‌باشد، فقط ۱/۶ درصد از انتشارات خود را به کتب مذهبی اختصاص داده است. کشورهای اتحاد جماهیر شوروی و ژاپن در این زمینه دارای کمترین نسبت هستند.

نسبت کتب علوم اجتماعی نیز نوسان زیادی را نشان می‌دهد. در این زمینه کشور افغانستان با ۳۶/۲ درصد درصد جدول قرار دارد و کشورهای هند، ترکیه و عراق با نسبت های ۳۳/۱، ۳۲/۴ درصد و ۳۱/۳ درصد در مراتب بعدی قرار گرفته‌اند. کمترین نسبت را در موضوع علوم اجتماعی کشور ایران دارد، زیرا فقط ۱۰/۲ درصد کل انتشارات مربوط به علوم اجتماعی است.

نسبت کتابهای مربوط به زبان و زبان‌شناسی از تعادل نسبی برخوردار است. لیکن کشورهای فرانسه، انگلستان، هند و ایالات متحده به دلیل عدم نیاز نسبی به فراگیری زبان خارجی (انگلیسی و فرانسه)، دارای درصد کمتری در این زمینه می‌باشند. در مقابل کشورهای مصر، ایران و سوئد دارای بیشترین درصد هستند.

در موضوع علوم خالص کشور انگلستان بالاترین درصد و کشورهای سوئد و اتحاد جماهیر شوروی مرتبه های بعدی را دارا می‌باشند و کشورهای عراق از کمترین نسبت برخوردار است. کشورهای اتحاد جماهیر شوروی در مورد کتابهای مربوط به علوم علی از درصد فوق‌العاده زیادی برخوردار است (۴۴/۵ درصد نسبت بکل انتشارات) و بزرگترین نسبت بعدی را کشور سوئد دارا می‌باشد. کشورهای عراق، ایران و مصر در این زمینه کمترین نسبت ها را دارند. نسبت انتشار کتب ادبی در ایران بیش از سایر کشورها می‌باشد (۳۷/۱ درصد نسبت بکل انتشارات). پس از ایران به ترتیب کشورهای هند، سوئد، فرانسه و انگلستان قرار دارند. اتحاد جماهیر شوروی و افغانستان در این زمینه از کمترین نسبتها برخوردارند. این نسبت در بقیه کشورها تقریباً نزدیک به هم است.

نسبت کتابهای مربوط به تاریخ و جغرافی، نوسان زیادی ندارد جز اینکه انگلستان دارای بالاترین درصد و اتحاد جماهیر شوروی دارای کمترین درصد در این مورد است.

آمارهای مربوط به کتاب و انتشارات در سطح جهانی منعکس‌کننده و مؤید وجود یک بستگی مستقیم بین وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بطور کلی درجه پیشرفتگی ملت ها با میزان انتشار کتاب می‌باشد. در مورد ایران باید متذکر شد که علیرغم پیشرفت هائیکه از لحاظ اقتصادی و اجتماعی و بویژه افزایش میزان باسوادی در سالهای اخیر حاصل آمده است، جهش مطلوبی در کار کتاب دیده نمی‌شود. بعبارت دیگر انتشار کتاب بمسوازت فعالیت های دیگر اقتصادی و اجتماعی پیشرفت نکرده و از عنایت مساوی با اقدامات اقتصادی و تحولات اجتماعی دیگر برخوردار نبوده است. و اگر حرکت های معینی هم در این زمینه مشاهده می‌شود متوجه تهران بوده و شهرستانها نقش چندانی محسوس نداشته‌اند.

جدول شماره ۵- توزیع درصد جمعیت و کتب تولید شده در مناطق مختلف جهان در سال ۱۹۷۰

نوع	جهان	افریقا	امریکای شمالی	امریکای جنوبی	آسیا	اروپا	اقیانوسیه	روسیه
جمعیت	۱۰۰	۱/۵	۸/۸	۵/۲	۵۶/۶	۱۲/۸	۰/۵	۶/۶
کتاب	۱۰۰	۱/۵	۱۶/۵	۲/۷	۱۸/۳	۴۰/۲	۱/۳	۱۴/۵

ماخذ: سالنامه آماری یونسکو - سال ۱۹۷۰

جدول شماره ۶- مقایسه انتشار تعداد عنوان کتاب و تعداد عنوان برای هر یک میلیون نفر در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰

نام کشور	جمعیت به میلیون نفر	تعداد عنوان کتاب	تعداد عنوان برای هر یک میلیون نفر	نام کشور	جمعیت به میلیون نفر	تعداد عنوان کتاب	تعداد عنوان برای هر یک میلیون نفر
آلمان شرقی	۱۷/۲۵	۵۲۳۴	۳۰۳	اتحاد جماهیر شوروی	۲۴۲/۷۷	۷۸۸۹۹	۳۲۵
آلمان غربی	۶۱/۶۸	۴۵۳۶۹	۷۳۶	ژاپن	۱۰۳/۵۴	۳۱۲۴۹	۳۰۲
افغانستان (۱) ..	۱۶/۵۲	۸۳	۵	سوئد	۸/۰۵	۷۷۰۹	۹۵۸
انگلستان	۵۵/۷۱	۳۳۴۴۱	۶۰۰	عراق	۹/۴۴	۵۱۵	۵۵
ایالات متحده امریکا	۲۰۵/۴۰	۷۹۵۳۰	۳۸۷	فرانسه	۵۰/۷۷	۲۲۹۳۵	۴۵۲
ایران	۲۹/۰۰	۱۵۸۶	۵۵	بصر (۱)	۳۲/۵۰	۱۸۷۲	۵۸
ترکیه	۳۵/۲۳	۵۸۵۴	۱۶۶	هند	۵۵۰/۳۸	۱۴۱۴۵	۲۶

ماخذ: سالنامه آماری یونسکو - سال ۱۹۷۰ - سالنامه دگرانی سازمان ملل - سال ۱۹۷۰

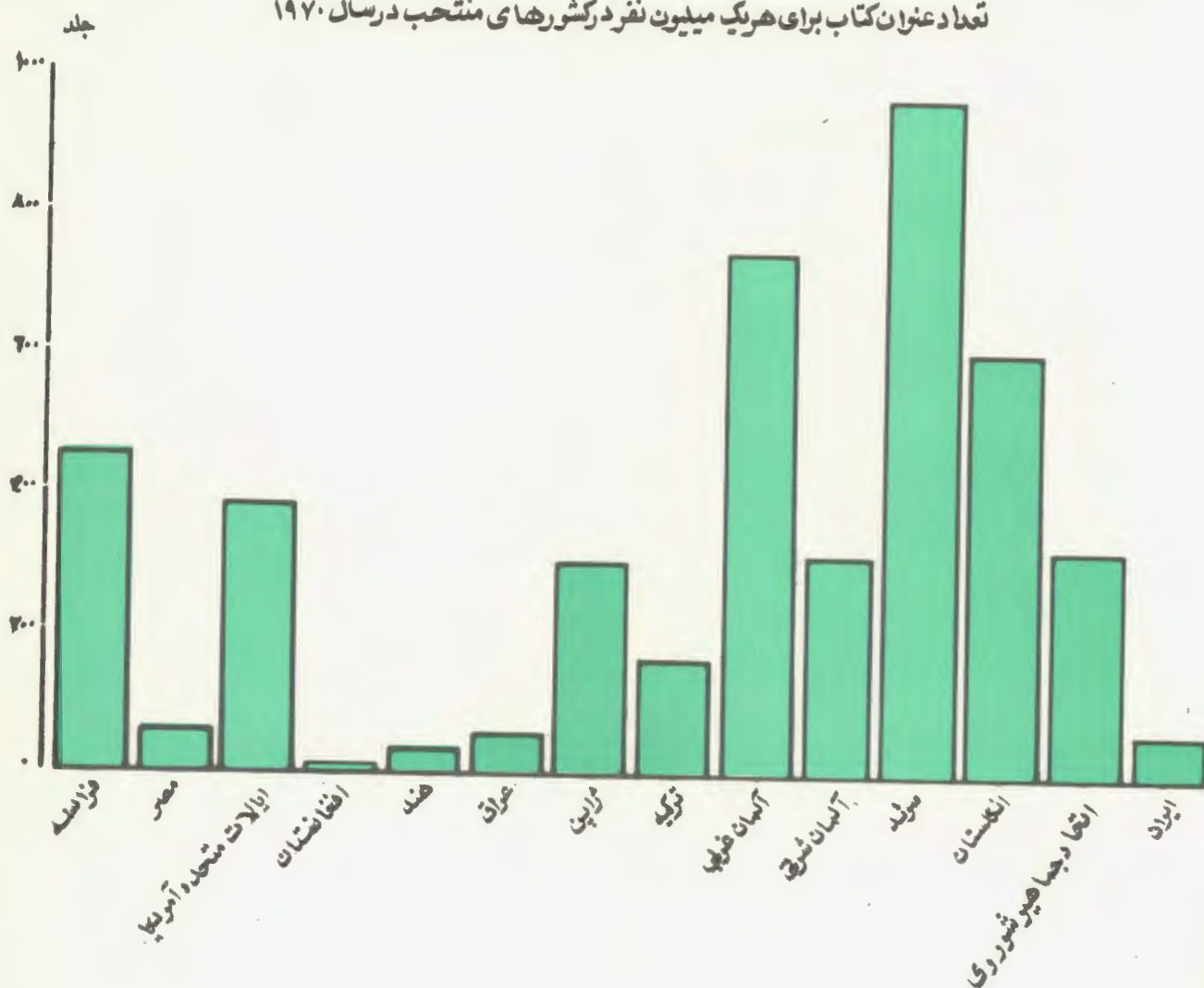
جدول شماره ۷- مقایسه توزیع درصد عناوین منتشره شده کتاب برحسب موضوع در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰

نام کشور	جمع	آثار کلی	فلسفه	ادبیات و مذاهب	علوم اجتماعی	زبان	علوم خاص	علوم صلی	هنر	ادبیات	تاریخ و جغرافی
آلمان شرقی	۱۰۰	۴/۲	۱/۱	۶/۶	۲۰/۸	۵/۳	۸/۲	۱۷/۱	۷/۲	۲۱/۷	۶/۲
آلمان غربی	۱۰۰	۷/۲	۲/۳	۶/۲	۳۰/۴	۴/۰	۵/۶	۱۰/۰	۵/۱	۲۰/۲	۸/۲
افغانستان ^(۱)	۱۰۰	-	۳/۶	۱/۶	۳۶/۲	۱/۲	۳/۶	۱۰/۸	۱۳/۳	۱۲/۱	۱/۶
انگلستان	۱۰۰	۱/۸	۳/۰	۴/۰	۱۸/۰	۱/۶	۱۰/۰	۱۴/۸	۸/۰	۲۷/۱	۱۱/۷
ایالات متحده آمریکا	۱۰۰	۲/۶	۳/۸	۵/۷	۲۳/۷	۱/۴	۷/۱	۱۲/۲	۸/۱	۲۳/۳	۱۲/۱
ایران	۱۰۰	۴/۲	۳/۱	۱۸/۶	۱۰/۲	۵/۶	۴/۸	۶/۳	۲/۳	۳۷/۱	۷/۰
ترکیه	۱۰۰	۷/۶	۲/۰	۴/۶	۳۲/۴	۲/۱	۶/۴	۱۷/۸	۵/۳	۱۶/۰	۵/۸
اتحاد جماهیر شوروی	۱۰۰	۲/۱	۱/۱	۰/۲	۲۴/۴	۲/۱	۸/۳	۴۴/۵	۳/۰	۱۰/۱	۲/۶
ژاپن	۱۰۰	۲/۷	۲/۱	۱/۱	۲۲/۷	۳/۱	۶/۷	۱۸/۳	۸/۸	۲۴/۳	۷/۸
سوئد	۱۰۰	۱/۱	۱/۶	۳/۵	۱۶/۰	۵/۶	۱/۴	۲۱/۴	۳/۸	۲۷/۱	۸/۱
عراق	۱۰۰	۲/۱	۰/۶	۱۳/۲	۳۱/۳	۲/۵	۱/۶	۴/۱	۲/۱	۲۵/۰	۱۵/۱
فرانسه	۱۰۰	۲/۴	۳/۳	۴/۱	۲۴/۳	۲/۲	۵/۱	۱۳/۷	۶/۲	۲۷/۷	۱/۴
مصر ^(۱)	۱۰۰	۴/۲	۲/۷	۱۵/۷	۲۳/۱	۷/۷	۷/۲	۱/۸	۳/۰	۲۰/۵	۶/۱
هند	۱۰۰	۱/۸	۲/۱	۶/۷	۳۳/۱	۱/۵	۴/۵	۶/۸	۱/۶	۳۲/۰	۸/۳

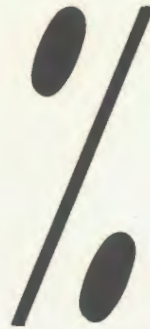
(۱) - ارقام مربوط به سال ۱۹۶۹ است .

ماخذ : سالنامه آماری یونسکو، سال ۱۹۷۰

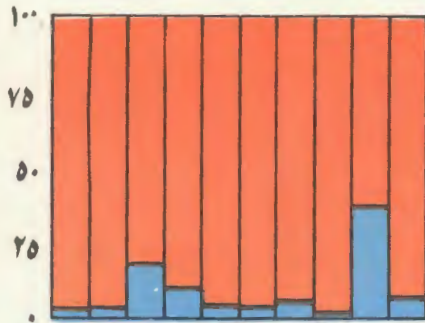
تعداد عنوان کتاب برای هریک میلیون نفر در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰



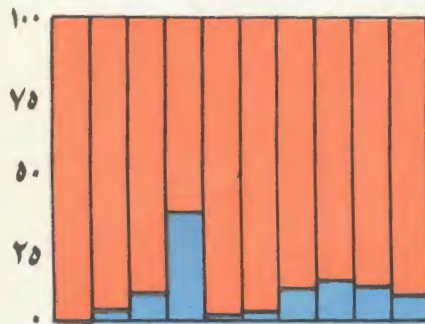
مقایسه توزیع درصد عناوین منتشر شده کتاب
بر حسب موضوع در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰



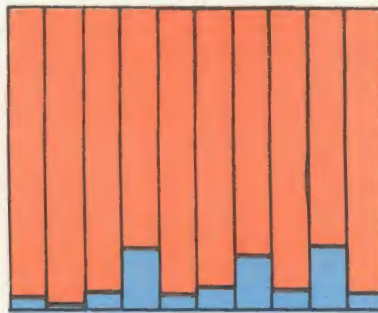
ایران



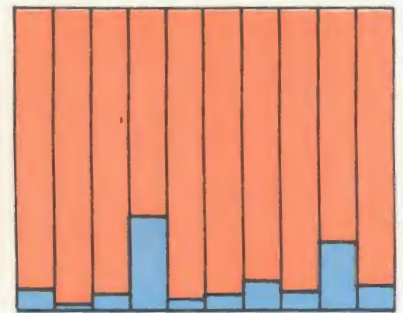
افغانستان



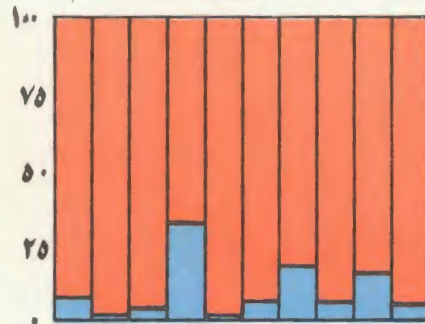
آلمان شرقی



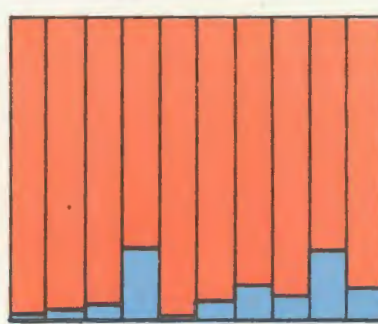
آلمان غربی



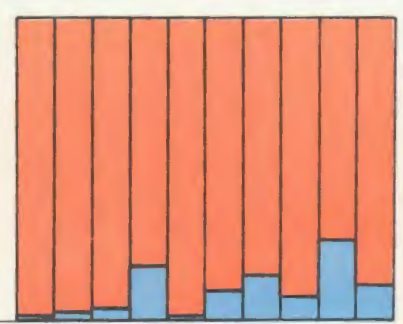
ترکیه



ایالات متحده آمریکا



انگلستان

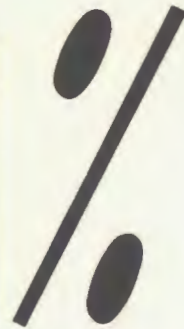


آداب و ادبیات
فلسفه
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم

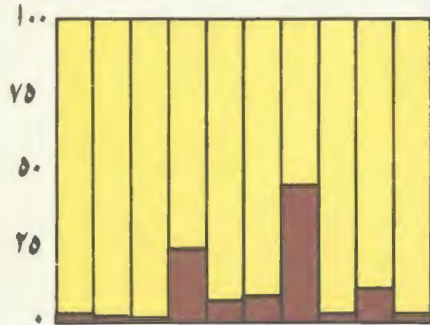
آداب و ادبیات
فلسفه
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم

آداب و ادبیات
فلسفه
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم
ادبیات و هنر
ادبیات اجتماعی
علم

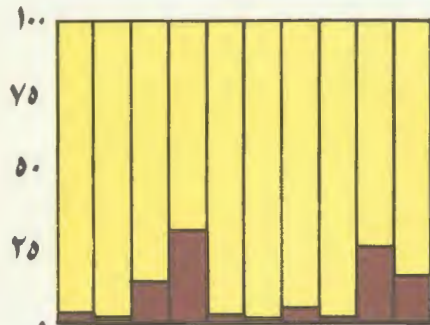
مقایسه توزیع درصد عناوین منتشر شده کتاب
برحسب موضوع در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰



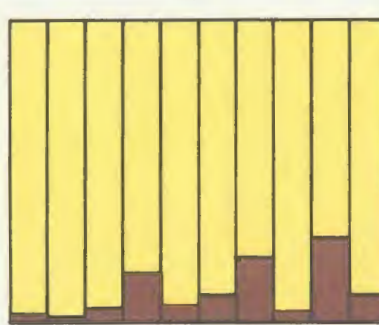
اتحاد جماهیر شوروی



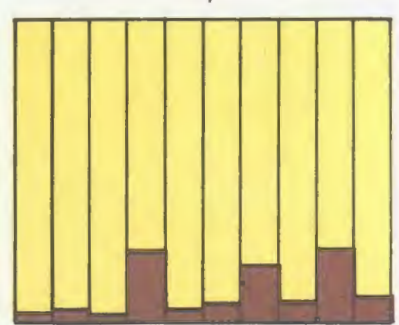
عراق



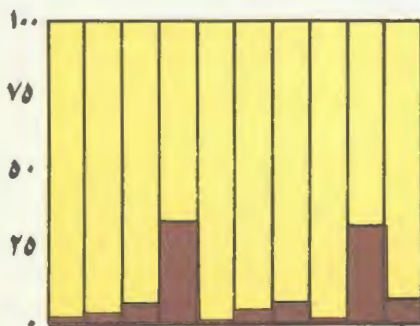
سوئد



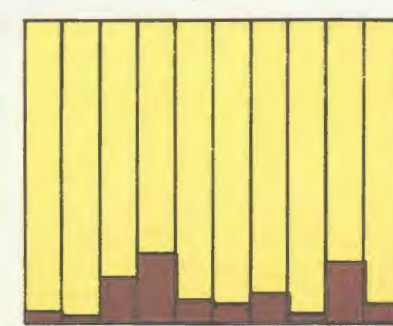
ژاپن



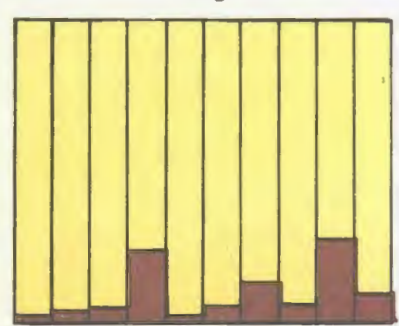
هندوستان



مصر



فرانسه



ادبیات فلسفه ادبیات و مذهب علوم اجتماعی زبان علوم خالص علوم عملی هنر ادبیات تاریخ و جغرافیا

ادبیات فلسفه ادبیات و مذهب علوم اجتماعی زبان علوم خالص علوم عملی هنر ادبیات تاریخ و جغرافیا

ادبیات فلسفه ادبیات و مذهب علوم اجتماعی زبان علوم خالص علوم عملی هنر ادبیات تاریخ و جغرافیا

کتابهای درسی

کرده است. طی سالهای یادشده تعداد کتب درسی منتشرشده برای دوره ابتدائی از حدود ۱۰ میلیون نسخه به ۲۱ میلیون نسخه و تعداد کتب درسی دوره متوسطه از ۶ میلیون نسخه به ۱۰ میلیون نسخه رسیده است. (جدول شماره ۸ تا ۱۴)



سازمان کتابهای درسی در سال ۱۳۴۲ در وزارت آموزش و پرورش تأسیس یافت. هدف این سازمان، تأمین کتابهای درسی مورد نیاز دبستانها و دبیرستانهای کشور (دوره های ابتدائی، راهنمائی و متوسطه) میباشد. سازمان مذکور در انجام وظیفه یادشده مسئولیت تهیه متون، تصاویر، خطاطی، چاپ و قیمت گذاری آنها را نیز دارد. همچنین این سازمان مسئول بخش کتابهای درسی مجانی و نظارت بر بخش کتابهای غیر مجانی است.

قبل از سال مذکور تهیه، چاپ و فروش کتابهای درسی بمعده اشخاص و سازمانهای مختلف بوده و نتیجتاً از نظر مطالب، تصاویر و قیمت هماهنگی لازم در کتب درسی وجود نداشت. ولی اکنون سازمان کتابهای درسی کلیه مراحل تهیه این کتابها و همچنین توزیع آنها را بمعده دارد و با توجه به اقسامات و ابداعاتی که در این زمینه بعمل آمده میتوان گفت تغییرات محسوس در کیفیت، قیمت و نحوه توزیع آنها بوجود آمده است. لیکن محتوی کتابهای درسی هنوز هم مورد ایراد صاحب نظران میباشد. اهمیت خاصی که نقش کتابهای درسی در امر آموزش دانش آموزان کشور دارد ایجاب می کند که این کتابها خالی از هر نوع ضعف و نقیصه گردد.

جدول مربوط به کتب درسی نشان میدهد که انتشار این کتب در فاصله سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰ افزایش قابل ملاحظه ای پید

جدول شماره ۸- تعداد نسخ کتب درسی از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰

سال تحصیلی ۱۳۵۰-۵۱	سال تحصیلی ۱۳۴۹-۵۰	سال تحصیلی ۱۳۴۸-۴۹	سال تحصیلی ۱۳۴۷-۴۸	سال تحصیلی ۱۳۴۶-۴۷	سال تحصیلی ۱۳۴۵-۴۶	دوره های تحصیلی
۲۰۷۳۴۱۳۰	۱۶۰۳۵۰۰۰	۱۱۷۵۶۱۸۳	۱۵۷۱۸۲۷۵	۱۲۶۰۸۷۳۵	۱۰۰۵۶۰۵۴	دوره ابتدائی
۳۰۰۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰۰	سال اول
۳۳۰۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰	۳۹۴۵۰۰۰	۳۲۰۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰	سال دوم
۳۷۰۰۰۰۰	۳۱۵۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰۰	۲۷۸۰۰۰۰	۲۲۵۰۰۰۰	۱۸۵۰۰۰۰	سال سوم
۴۰۵۰۰۰۰	۳۱۸۰۰۰۰	۳۷۵۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰۰	۱۶۰۰۰۰۰	۱۵۵۰۰۰۰	سال چهارم
۳۳۵۰۰۰۰	۳۱۵۰۰۰۰	۲۸۷۴۲۳۷	۲۵۶۸۳۴۸	۲۱۶۰۵۲۵	۱۹۹۳۷۱۷	سال پنجم
-	۲۲۵۰۰۰۰	۲۱۸۷۷۴۶	۱۹۶۹۹۲۷	۱۷۱۸۲۱۰	۱۶۶۲۲۵۷	سال ششم
۳۳۳۴۱۳۰	-	-	-	-	-	سال اول راهنمایی
۱۸۸۳۴۴۲	۹۱۳۴۷۲۰	۸۳۰۰۹۵۷	۷۵۳۰۷۰۵	۶۷۲۱۶۸۸	۵۹۲۴۹۲۱	دوره متوسطه
۲۷۴۶۳۸۲	۲۵۷۷۰۰۹	۲۵۰۲۳۲۲	۲۲۹۴۷۰۹	۱۹۶۳۵۳۵	۱۹۱۶۷۴۹	سال اول
۲۱۷۶۰۵۴	۲۱۱۶۳۸۳	۱۹۹۷۷۱۳	۱۷۳۶۵۱۲	۱۵۳۹۰۹۸	۱۲۷۴۸۲۸	سال دوم
۱۸۱۵۵۳۰	۱۷۹۱۶۸۸	۱۴۸۳۷۴۰	۱۴۰۳۶۳۵	۱۳۴۷۷۱۸	۱۱۳۵۸۱۰	سال سوم
۱۳۵۶۵۴۰	۱۰۵۷۷۴۴	۹۵۹۲۷۱	۸۷۷۸۲۱	۷۸۹۷۸۵	۶۹۳۱۹۲	سال چهارم
۱۰۲۴۰۴۰	۹۲۵۳۱۹	۸۰۶۲۲۴	۷۳۰۸۹۰	۶۵۴۲۱۸	۵۱۶۳۷۷	سال پنجم
۷۶۴۸۹۶	۶۶۶۵۷۷	۵۵۱۶۸۷	۴۸۷۰۵۸	۴۲۷۳۳۴	۳۸۷۹۶۵	سال ششم

ماخذ : سازمان کتابهای درسی

جدول شماره ۹- تعداد موضوع و تعداد نسخ کتب درسی در سال تحصیلی ۱۳۴۵-۴۶

دوره های تحصیلی	تعداد موضوع	تعداد نسخ کتب درسی	متوسط تعداد نسخه هر کتاب درسی
دوره ابتدائی		۱۰۰۵۶۰۵۴	
سال اول	۳	۲۱۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
سال دوم	۲	۹۰۰۰۰	۴۵۰۰۰
سال سوم	۴	۱۸۵۰۰۰	۴۶۲۵۰
سال چهارم	۴	۱۵۵۰۰۰	۳۸۷۵۰
سال پنجم	۸	۱۹۹۳۷۱۷	۲۴۹۲۲۴
سال ششم	۸	۱۶۶۴۲۵۷	۲۰۷۷۸۲
دوره متوسطه		۵۱۲۴۱۲۱	
سال اول	۱۳	۱۹۱۶۷۴۹	۱۴۷۴۴۲
سال دوم	۱۳	۱۲۷۴۸۲۸	۹۸۰۶۳
سال سوم	۱۴	۱۱۳۵۸۱۰	۸۱۱۲۹
سال چهارم	۲۴	۶۹۳۱۹۲	۲۸۸۸۳
سال پنجم	۲۵	۵۱۶۳۷۷	۲۰۶۵۵
سال ششم	۲۳	۳۸۷۱۶۵	۱۶۸۶۸

ماخذ: سازمان کتبهای درسی

جدول شماره ۱۰- تعداد موضوع و تعداد نسخ کتب درسی در سال تحصیلی ۱۳۴۶-۴۷

دوره های تحصیلی	تعداد موضوع	تعداد نسخ کتب درسی	متوسط تعداد نسخه هر کتاب درسی
دوره ابتدائی		۱۲۶۰۸۷۳۵	
سال اول	۳	۲۲۰۰۰۰	۷۳۳۳۳۳
سال دوم	۴	۲۶۰۰۰۰	۶۵۰۰۰
سال سوم	۴	۲۲۵۰۰۰	۵۶۲۵۰
سال چهارم	۴	۱۶۰۰۰۰	۴۰۰۰۰
سال پنجم	۸	۲۱۶۰۵۲۵	۲۷۰۰۶۵
سال ششم	۸	۱۷۹۸۲۱۰	۲۲۴۷۷۶
دوره متوسطه		۶۷۲۱۶۸۸	
سال اول	۱۳	۱۹۶۳۵۳۵	۱۵۱۰۴۱
سال دوم	۱۴	۱۵۳۹۰۹۸	۱۰۹۹۳۵
سال سوم	۱۵	۱۳۴۷۷۱۸	۸۹۸۴۷
سال چهارم	۲۴	۷۸۹۷۸۵	۳۲۹۰۷
سال پنجم	۲۶	۶۵۴۲۱۸	۲۵۱۶۲
سال ششم	۲۳	۴۲۷۳۳۴	۱۸۵۷۹

ماخذ: سازمان کتبهای درسی

جدول شماره ۱۱- تعداد موضوع و تعداد نسخ کتب درسی در سال تحصیلی ۱۳۴۷-۴۸

دوره های تحصیلی	تعداد موضوع	تعداد نسخ کتب درسی	متوسط تعداد نسخه هر کتاب درسی
دوره ابتدائی	۱۵۷۱۸۲۷۵		
سال اول	۳	۳۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
سال دوم	۴	۳۲۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰
سال سوم	۵	۲۷۸۰۰۰۰	۵۵۶۰۰۰
سال چهارم	۴	۲۲۰۰۰۰۰	۵۵۰۰۰۰
سال پنجم	۱	۲۵۶۸۳۴۸	۲۸۵۳۷۲
سال ششم	۸	۱۱۶۱۱۲۷	۲۴۶۲۴۰
دوره متوسطه	۷۵۳۰۷۰۵		
سال اول	۱۳	۲۲۱۴۷۰۱	۱۷۶۵۱۶
سال دوم	۱۴	۱۷۳۶۵۱۲	۱۲۴۰۴۲
سال سوم	۱۵	۱۴۰۳۶۳۵	۹۳۵۷۵
سال چهارم	۲۴	۸۷۷۸۲۱	۳۶۵۷۵
سال پنجم	۲۶	۷۳۰۸۱۰	۲۸۱۱۱
سال ششم	۲۳	۴۸۷۰۵۸	۲۱۱۷۶

ماخذ: سازمان کتابهای درسی *

جدول شماره ۱۲- تعداد موضوع و تعداد نسخ کتب درسی در سال تحصیلی ۱۳۴۸-۴۹

دوره های تحصیلی	تعداد موضوع	تعداد نسخ کتب درسی	متوسط تعداد نسخه هر کتاب درسی
دوره ابتدائی	۱۱۷۵۶۱۸۳		
سال اول	۳	۳۵۰۰۰۰۰	۱۱۶۱۱۶۱
سال دوم	۴	۳۱۴۵۰۰۰	۹۸۶۲۵۰
سال سوم	۵	۳۵۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰۰
سال چهارم	۶	۳۷۵۰۰۰۰	۶۲۵۰۰۰
سال پنجم	۱	۲۸۷۴۲۳۷	۳۱۹۳۵۱
سال ششم	۸	۲۱۸۷۷۴۶	۲۷۳۴۶۸
دوره متوسطه	۸۳۰۰۹۵۷		
سال اول	۱۴	۲۵۰۲۳۲۲	۱۷۸۷۳۷
سال دوم	۱۴	۱۹۱۷۷۱۳	۱۴۲۶۹۳
سال سوم	۱۵	۱۴۸۳۷۴۰	۹۸۱۱۶
سال چهارم	۲۴	۹۵۱۲۷۱	۳۹۹۶۹
سال پنجم	۲۶	۸۰۶۲۲۴	۳۱۰۰۸
سال ششم	۲۳	۵۵۱۶۸۷	۲۳۹۸۶

ماخذ: سازمان کتابهای درسی *

جدول شماره ۱۳- تعداد موضوع و تعداد نسخ کتب درسی در سال
تحصیلی ۱۳۴۹-۵۰

دوره های تحصیلی	تعداد موضوع	تعداد نسخ کتب درسی	متوسط تعداد نسخه هر کتاب درسی
دوره ابتدائی		۱۶۵۳۵۰۰۰	
سال اول	۳	۲۲۰۰۰۰۰	۷۳۳۳۳۳
سال دوم	۴	۲۶۰۰۰۰۰	۶۵۰۰۰۰
سال سوم	۵	۳۱۵۰۰۰۰	۶۳۰۰۰۰
سال چهارم	۶	۳۱۸۰۰۰۰	۵۳۰۰۰۰
سال پنجم	۶	۳۱۵۰۰۰۰	۵۲۵۰۰۰
سال ششم	۸	۲۲۵۰۰۰۰	۲۸۱۸۷۵
دوره متوسطه		۹۱۳۴۷۲۰	
سال اول	۱۴	۲۵۷۷۰۰۹	۱۸۴۰۷۲
سال دوم	۱۴	۲۱۹۱۳۸۳	۱۵۱۱۷۰
سال سوم	۱۵	۱۷۱۱۶۸۸	۱۱۹۴۴۵
سال چهارم	۲۴	۱۰۵۷۷۴۴	۴۴۰۷۲
سال پنجم	۲۶	۹۲۵۳۱۹	۳۵۵۸۹
سال ششم	۲۴	۱۶۶۵۷۷	۲۷۷۷۴

ماخذ: سازمان کتبهایی درسی

جدول شماره ۱۴- تعداد موضوع و تعداد نسخ کتب درسی در سال
تحصیلی ۱۳۵۰-۵۱

دوره های تحصیلی	تعداد موضوع	تعداد نسخ کتب درسی	متوسط تعداد نسخه هر کتاب درسی
دوره ابتدائی		۲۰۷۳۴۶۳۰	
سال اول	۳	۳۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
سال دوم	۴	۳۳۰۰۰۰۰	۸۲۵۰۰۰
سال سوم	۵	۳۷۰۰۰۰۰	۷۴۰۰۰۰
سال چهارم	۶	۴۰۵۰۰۰۰	۶۷۵۰۰۰
سال پنجم	۶	۳۳۵۰۰۰۰	۵۵۸۳۳۳
سال اول راهنمایی	۱۲	۳۳۳۴۶۳۰	۲۷۷۸۸۵
دوره متوسطه		۹۸۸۳۴۴۲	
سال اول	۱۴	۲۷۴۶۳۸۲	۱۹۶۱۷۰
سال دوم	۱۴	۲۱۷۶۰۵۴	۱۵۵۴۳۲
سال سوم	۱۵	۱۸۱۵۵۳۰	۱۲۱۰۳۵
سال چهارم	۲۵	۱۳۵۶۵۴۰	۵۴۲۶۱
سال پنجم	۲۶	۱۰۲۴۰۴۰	۳۹۳۸۱
سال ششم	۲۴	۷۶۴۸۱۶	۳۱۸۷۰

ماخذ: سازمان کتبهایی درسی

امار خرید و فروش کتاب در شهر

تهران

۱- وضع فروش

طبق فهرست اتحادیه ناشران و کتابفروشان تهران، تعداد ۳۰۷ ناشر و کتابفروش عضویت این اتحادیه را دارند. البته تعداد کتابفروشان تهران بیشتر از رقم یاد شده می باشد زیرا پارامای نیز عضویت اتحادیه را قبول نکردند. بعضی فروشگاهها داروخانه ها و هتل ها نیز غرفه ای برای فروش کتاب دارند که گرچه رونق چندانی ندارند مع الوصف وسیله ای برای عرضه کتاب و مطبوعات می باشند.

سازمان کتابهای درسی تعداد کتابفروشی هایی را که نمایندگی فروش کتب درسی را در تهران دارند ۴۰۴ واحد گزارش کرده است. (تعداد کتابفروشی هایی که در سراسر کشور نمایندگی فروش کتب درسی را دارند طبق آمار منبع یاد شده بالغ بر ۱۳۱ واحد می باشد). فعالیت کتابفروشی های تهران بیشتر در سه منطقه متمرکز شده اند که به ترتیب اهمیت و رونق کار عبارتند از:

۱- خیابان شاهرضا، مقابل دانشگاه تهران و خیابانهای

فرعی مجاور دانشگاه تهران.

۲- خیابان شاه آباد و نادری

۳- بازار، ناصر خسرو و خیابانهای مجاور.

کتابفروشی های حاشیه خیابانها نیز در تهران تعداد قابل ملاحظه ای را تشکیل میدهند، بررسیهایی که در مورد کتابفروشی ها حاشیه خیابانها بعمل آمده نشان میدهد که تعداد این

بخش سوم -

امار خرید و فروش

کتاب و عادت به مطالعه

در شهر تهران

کتابفروشی‌ها در تهران حدود ۶۰ واحد است که در محل‌های ثابت و بطور دائم بامرکت‌فروشی مشغول می‌باشند. حدود ۲۰ تا ۴۰ واحد دیگر نیز وجود دارند که فعالیت آنها موسمی است و معمولاً از محل‌ها و مکان‌های مختلف استفاده می‌کنند. کتابفروشی‌های حاشیه خیابانها معمولاً کتابهای دست دوم و کتابهای فروش نرفته ناشران را تا ۵۰ درصد تخفیف عرضه می‌کنند و نیز عندالافتضاء با مشارکت همدیگر دست با انتشار یا تجدید چاپ کتابی می‌زنند. محل فعالیت این کتابفروشی‌ها بیشتر در حوالی دانشگاه تهران، خیابانهای فردوسی و لاله زار، اطراف پارک شهر و حومه بازار می‌باشد.

اغلب کتابفروشی‌های تهران فاقد آمار و دفاتر فروش هستند لذا علیرغم مراجعات مکرر، امکان تکمیل پرسشنامه‌های مربوط به حجم فروش آنان میسر نگردید. لیکن پرسشنامه‌های مربوط به توزیع درصد فروش کتاب بر حسب قطع، فصل، موضوع و قیمت در زمستان سال ۱۳۵۱ از کتابفروشی‌های نمونه تهران تکمیل گردیده است که اطلاعات مربوط بدانها طی (جدول شماره ۱۵ تا ۲۴) آمده است.

از نظر قطع کتابهای فروش رفته، قطع رقی (قطع معمولی) کتاب که حدود 22×15 سانتیمتر می‌باشند، بیشترین درصد و قطع رحلی (قطع بزرگ) کمترین درصد را داشته‌اند (جدول شماره ۱۵).

جدول شماره ۱۶ نشان می‌دهد که فصل پائیز از نظر فروش کتاب، فصل پررونقی است و معادل $5/41$ درصد کتابهای فروش رفته در این فصل معامله شده است. فصل زمستان، تابستان و بهار به ترتیب در ردیف‌های بعدی قرار می‌گیرند.

از نظر موضوع، فروش کتابهای ادبی با $2/23$ درصد از مجموع فروش، در صدر قرار دارد. (جدول شماره ۱۷) و

موضوعهای مربوط به علوم خالص، زبان، ادیان و علوم اجتماعی مرتبه‌های بعدی را حائز هستند.

تأثیر قیمت در فروش کتاب از (جدول شماره ۱۸) مشهود است، طبق این جدول کتابهای دارای قیمت تا ۵۰ ریال نزدیک به ۵۸ درصد فروش را تشکیل می‌دهند و به ترتیب که قیمت کتاب بالا می‌رود از نسبت فروش آن کاسته می‌گردد. ارقام این جدول تأییدی براستقبال عام از کتابهای با قیمت کمتر می‌باشد.

این عبارت را نباید چنین تفسیر کرد که مردم فقط طالب کتابهای ارزان قیمت بدون توجه به محتوی آنها هستند. مراد اینکه کتابهای خوب در قطع کوچکتر و ترکیب ساده‌تر و باالطبع ارزانتر بیشتر می‌تواند طالبین کتاب را به خرید وادارد. کتابد فروش‌ها طی گفتگوهای ابراز داشته‌اند، بسیاری از مراجعین که تصمیم به خرید کتب خاص داشته‌اند، پس از اطلاع از قیمت آنها، به علت گران بودن از خرید منصرف شده‌اند. به ندرت نیز دیده شده مراجعه کنندهای فقط به علت ارزان بودن و بدون توجه به موضوع و محتوی کتاب اقدام به خرید آن نماید.

۲- وضع خرید

اطلاعات آماری مربوط به خریداران کتاب که هنگام مراجعه آنان به کتابفروشیهای نمونه تهران در زمستان سال ۱۳۵۱ کسب گردیده است نشان می‌دهد که $4/77$ درصد از کتب توسط مردان و $6/22$ درصد آن توسط زنان خریداری شده است. از نظر توزیع سنی، خرید $3/56$ درصد کتب بوسیله افراد کمتر از ۲۵ سال صورت گرفته است. در گروههای سنی بالاتر به تدریج خرید کتاب کاهش پیدا می‌کند. بررسی وضع خرید کتاب در ارتباط با میزان تحصیلات خریداران نشان می‌دهد که دارندگان تحصیلات دانشگاهی قسمت اعظم کتب خریداری شده را جذب می‌کنند و دارندگان تحصیلات دوره دوم متوسطه از این لحاظ در مرتبه

بعدی قرار دارند . از نظر وضع اشتغال نیز گروه محصلین و دانشجویان با خرید $1/40$ درصد از کل کتب ، بالاترین درصد خرید کتاب را دارند و صاحبان مشاغل اداری با $6/32$ درصد از این لحاظ دومین مرتبه را بخود اختصاص داده‌اند . (جدول شماره ۱۹ و ۲۰)

درصد کتب خریداری شده برحسب تقسیمات موضوعی و به تفکیک جنس خریداران در (جدول شماره ۲۱) بیان شده است . بطوریکه از ارقام این جدول برمیآید بزرگترین نسبت خرید کتاب مربوط به کتب ادبی است ($2/44$ درصد) . از نظر توزیع جنس ، مردان $3/42$ درصد و زنان $4/50$ درصد از مجموع کتابهای خریداری شده را از میان کتاب های مربوط به ادبیات برگزیده‌اند . نسبت بعدی راکتابهای علوم اجتماعی با $10/14$ درصد تشکیل میدهد که سهم مردان در خرید این کتب ۴ درصد بیشتر از زنان است . در مورد کتابهای مربوط به آثار کلی ، فلسفه ، ادیان و مذاهب و علوم خالص مردان با اختلاف نسبتاً قابل ملاحظه‌ای دارای نسبت بیشتری هستند . در مقابل در مورد کتابهای مربوط به موضوع زبان و تاریخ و جغرافیا نسبت زنان از نظر خرید بیشتر میباشد .

در (جدول شماره ۲۲) ، نسبت خرید کتاب برحسب تقسیمات موضوعی در ارتباط با گروه سنی داده شده است . خرید کتابهای ادبی همچنان با اختلاف قابل ملاحظه‌ای نسبت به سایر موضوعات در مرتبه اول قرار دارد . لیکن نسبت خرید این نوع کتب در گروه سنی کمتر از ۲۵ سال و ۳۶ تا ۵۰ سال حداکثر و در گروه سنی ۵۱ سال و بیشتر حداقل است . اکثر خریداران کتب علوم اجتماعی ، افراد زیر ۲۵ سال هستند و به نسبت افزایش سن ، از نسبت خرید این کتب کاسته میگردد . نکته جالب ، افزایش نسبت خریداران کتب مربوط به آثار کلی و علوم خالص به نسبت افزایش سن میباشد . این امر شاید نتیجه نوعی بازگرائی بعلم و تازه کردن دانش از طرف

افراد میانسال و مسن باشد . بالعکس خرید کتب فلسفی و هنری اکثر ا متوسط افراد کمتر از ۳۶ سال صورت میگیرد .

توزیع خرید کتاب برحسب موضوع و به تفکیک میزان تحصیل خریداران ، در (جدول شماره ۲۳) نشان داده شده است . مطابق این جدول ، دارندگان مدارج تحصیلی تا دوره اول دبیرستان حدود ۶۰ درصد خرید خود را به کتب ادبی اختصاص داده‌اند در مقابل از کتب فلسفی و هنری استقبال چندانی نکرده‌اند . گرچه در سطوح تحصیلی بالاتر نیز نسبت خرید کتب ادبی بطور قابل ملاحظه‌ای بالاست لیکن در مقایسه با گروه قبلی ، کاهش زیادی را نشان میدهد . نسبت خرید کتب علوم اجتماعی و زبان با بالا رفتن سطح تحصیلات افزایش و نسبت خرید کتب دینی کاهش پیدا می‌کند .

طبق (جدول شماره ۲۴) که توزیع کتب خریداری شده را بر حسب موضوع و به تفکیک وضع اشتغال خریداران نشان میدهد گروه خانه دار و گروه بیکار و بازنشسته به ترتیب بزرگترین نسبت خرید کتب ادبی را دارا هستند ، بزرگترین نسبت در خرید کتب علوم علمی نیز در وهله اول با گروه خانه دار و در وهله بعدی با صاحبان مشاغل حرفه‌ای و آزاد میباشد . گروه محصل و دانشجوی پس از ادبیات ، به ترتیب بیشتر به خرید کتب علوم اجتماعی ، علوم خالص ، علوم علمی و همچنین فلسفه پرداخته‌اند . کتب مربوط به آثار کلی ، هنر و ادیان و مذاهب در این گروه دارای کمترین نسبت خرید میباشند .

جدول شماره ۱۵- توزیع درصد کتب فروخته بر حسب قطع در سال ۱۳۵۰ در شهر تهران

جمع	مغلی	چینی	رقعی	ونیزی	رحلی
۱۰۰	۱۸/۸	۲۳/۸	۴۲/۳	۱۳/۲	۱/۹

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۱۶- توزیع درصد کتب فروخته بر حسب فصل در سال ۱۳۵۰ در شهر تهران

جمع	بهار	تابستان	پائیز	زمستان
۱۰۰	۱۶/۰	۱۸/۱	۴۱/۵	۲۴/۴

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۱۷- توزیع درصد کتب فروخته بر حسب موضوع در سال ۱۳۵۰ در شهر تهران

جمع	آثار کلی	فلسفه	ادبیات	علم اجتماعی	زبان	علم خالص	علم عملی	هنر	ادبیات جغرافی	تاریخ و جغرافی
۱۰۰	۴/۲	۴/۰	۱۲/۱	۱۱/۰	۱۲/۹	۱۴/۸	۵/۸	۴/۰	۲۳/۲	۸/۰

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۱۸- توزیع درصد کتب فروخته بر حسب قیمت در سال ۱۳۵۰ در شهر تهران

جمع	تا ۵۰ ریال	۵۰ تا ۱۰۰ ریال	۱۰۰ تا ۲۰۰ ریال	۲۰۰ ریال و بیشتر
۱۰۰	۵۷/۸	۲۰/۸	۱۳/۳	۸/۱

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۱۹- توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب جنس و سن خریداران در شهر تهران در زمستان سال ۱۳۵۱

کل کتب خریداری شده	توزیع جنس خریداران		توزیع سنی خریداران			
	مرد	زن	تا ۲۵ سال	۲۶ تا ۳۵ سال	۳۶ تا ۵۰ سال	۵۱ سال و بیشتر
۱۰۰	۷۷/۴	۲۲/۶	۵۶/۳	۲۶/۱	۱۲/۵	۴/۳

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۰- توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب تحصیلات و وضع اشتغال خریداران در شهرستان سال ۱۳۵۱

کل کتب خریداری شده	توزیع خریداران بر حسب تحصیلات			توزیع خریداران بر حسب وضع اشتغال			
	تاسیکل اول متوسطه	ازمیکل تادپیل	تحصیلات دانشگاهی	محصل و دانشجو	مشاغل اداری	مشاغل حرفه ای و آزاد	خانه دار بیکار و بازنشسته
۱۰۰	۱۱/۱	۳۰/۰	۵۸/۱	۴۵/۱	۳۲/۱	۱۰/۱	۵/۱

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۱- توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب موضوع و تفکیک جنس خریداران در شهرستان سال ۱۳۵۱

جنس خریداران	کل کتب خریداری شده	آثار کلی	فلسفه	ادبیات و مذاهب	علم اجتماعی	زبان	علم خالص	علم عینی	هنر	ادبیات	تاریخ و جغرافی
مرد و زن	۱۰۰	۱/۱	۶/۳	۲/۱	۱۴/۰	۷/۲	۸/۱	۸/۱	۲/۵	۴۴/۲	۵/۱
مرد	۱۰۰	۱/۱	۷/۰	۳/۰	۱۴/۱	۶/۱	۹/۱	۸/۳	۲/۳	۴۲/۳	۴/۳
زن	۱۰۰	۰/۷	۳/۱	۱/۵	۱۰/۱	۹/۵	۵/۱	۷/۳	۲/۱	۵۰/۱	۸/۰

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۲- توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب موضوع و تفکیک گروههای سنی خریداران در شهرستان سال ۱۳۵۱

سن خریداران	کل کتب خریداری شده	آثار کلی	فلسفه	ادبیات و مذاهب	علم اجتماعی	زبان	علم خالص	علم عینی	هنر	ادبیات	تاریخ و جغرافی
جمع	۱۰۰	۱/۱	۶/۳	۲/۱	۱۴/۰	۷/۲	۸/۱	۸/۱	۲/۵	۴۴/۲	۵/۱
تا ۲۵ سال	۱۰۰	۰/۳	۶/۷	۱/۲	۱۷/۰	۹/۱	۷/۳	۷/۳	۲/۱	۴۴/۷	۳/۸
۲۶ تا ۳۵ سال	۱۰۰	۱/۲	۷/۱	۲/۱	۱۱/۷	۴/۳	۶/۱	۱۲/۳	۳/۷	۴۲/۱	۸/۰
۳۶ تا ۵۰ سال	۱۰۰	۲/۱	۳/۱	۹/۲	۷/۱	۶/۱	۱۴/۵	۳/۱	-	۴۷/۵	۳/۱
۵۱ سال و بیشتر	۱۰۰	۱۱/۳	-	۳/۸	۷/۷	۳/۸	۱۱/۳	۳/۸	-	۳۴/۱	۷/۷

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۳- توزیع درصد کتب خریداری شده برحسب موضوع و بقیه تک تک تحصیلات خریداران در شهر تهران در زمستان سال ۱۳۵۱

تاریخ و جغرافی	ادبیات	هنر	علوم مطبی	علوم خالص	زبان	علوم اجتماعی	ادیان و مذاهب	فلسفه	آثار کلی	کل کتب خریداری شده	تحصیلات خریداران
۵/۱	۴۴/۲	۲/۵	۸/۱	۸/۴	۷/۲	۱۴/۰	۲/۶	۶/۳	۱/۶	۱۰۰	جمع
-	۵۹/۷	-	۶/۱	۶/۱	۵/۶	۴/۲	۵/۶	۱/۴	۹/۷	۱۰۰	تاسیسات اول
۶/۶	۴۶/۲	۱/۷	۴/۱	۱۲/۱	۶/۰	۱۱/۰	۳/۸	۷/۲	۰/۵	۱۰۰	از سیکل تا دیپلم
۵/۴	۳۹/۱	۳/۴	۹/۱	۶/۸	۸/۲	۱۷/۶	۱/۴	۶/۸	۰/۶	۱۰۰	تحصیلات دانشگاهی

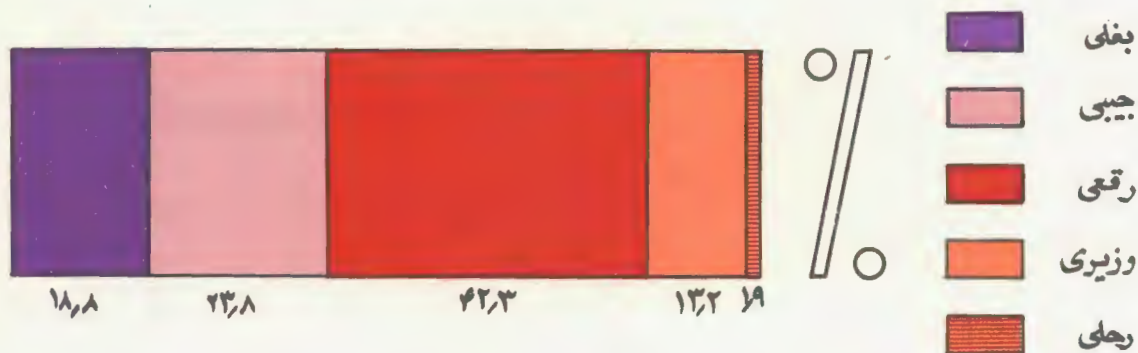
ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۲۴- توزیع درصد کتب خریداری شده برحسب موضوع و بقیه تک تک وضع اشتغال خریداران در شهر تهران در زمستان سال ۱۳۵۱

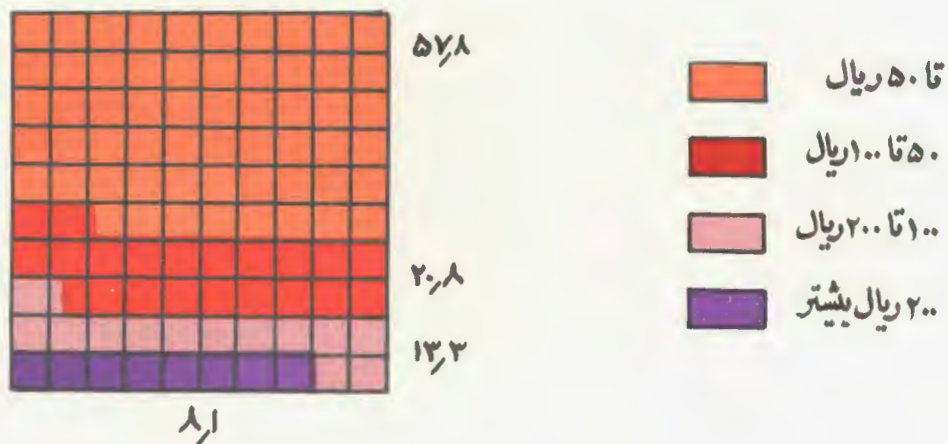
تاریخ و جغرافی	ادبیات	هنر	علوم مطبی	علوم خالص	زبان	علوم اجتماعی	ادیان و مذاهب	فلسفه	آثار کلی	کل کتب خریداری شده	وضع اشتغال خریداران
۵/۱	۴۴/۲	۲/۵	۸/۱	۸/۴	۷/۲	۱۴/۰	۲/۶	۶/۳	۱/۶	۱۰۰	جمع
۲/۱	۴۳/۵	۲/۶	۹/۱	۹/۱	۹/۵	۱۶/۴	۰/۷	۵/۸	۰/۴	۱۰۰	محصل و دانشجو
۸/۱	۴۱/۹	۲/۰	۳/۵	۹/۶	۴/۰	۱۴/۲	۵/۱	۸/۶	۳/۰	۱۰۰	مشاغل اداری
۱/۶	۴۲/۶	۶/۶	۱۶/۴	۸/۲	۹/۸	۶/۶	۱/۶	۳/۳	۳/۳	۱۰۰	مشاغل حرفه ای و آزاد ...
۳/۰	۵۴/۶	-	۲۱/۲	-	۳/۰	۶/۱	۶/۱	۳/۰	۳/۰	۱۰۰	خانه دار
۱۲/۲	۵۳/۷	-	-	۴/۱	۷/۳	۱۴/۶	۲/۴	۴/۱	-	۱۰۰	بیکار و بازنشسته

ماخذ: مرکز آمار ایران .

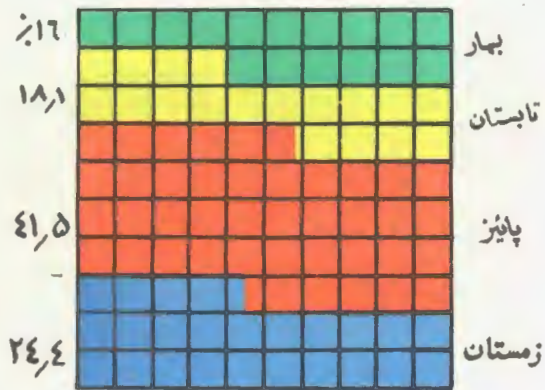
توزیع درصد کتابهای فروش رفته برحسب قطع در سال ۱۳۵۰ شهرستان



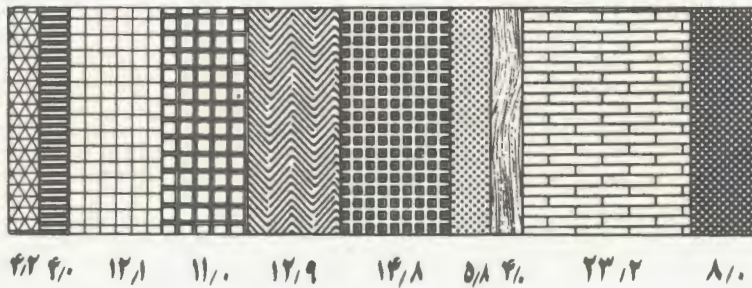
توزیع درصد کتب فروش رفته برحسب قیمت در سال ۱۳۵۰ در شهرستان



توزیع درصد کتب فروش رفته بر حسب فصول در سال ۱۳۵۰ در شهر تهران

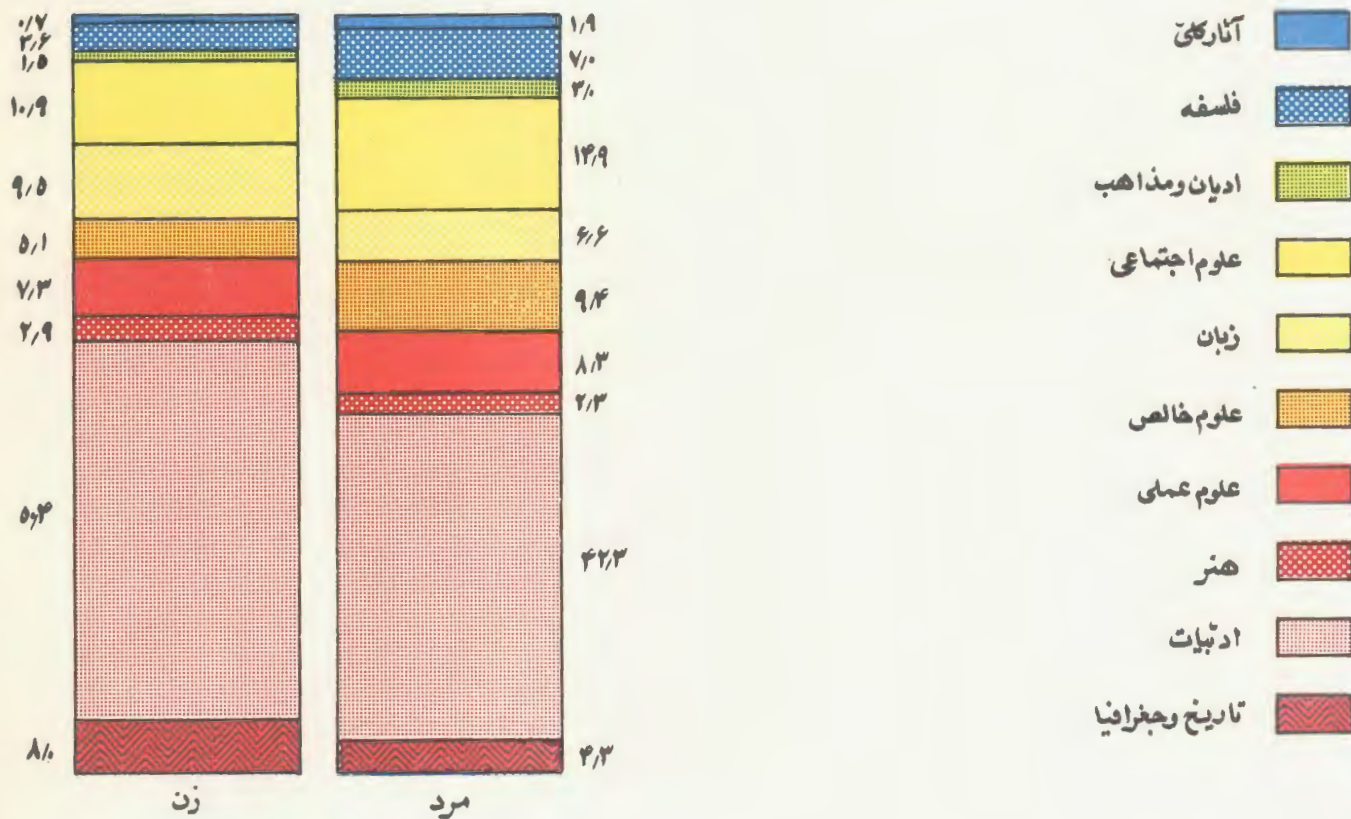


توزیع درصد کتب فروش رفته بر حسب موضوع در سال ۱۳۵۰ در شهر تهران

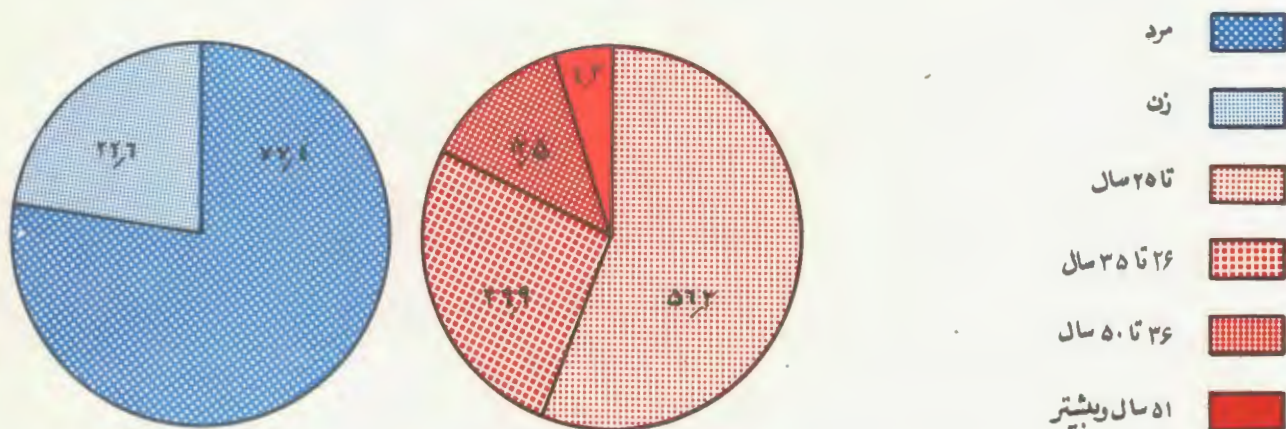


- آثار علمی
- فلسفه
- ادیان
- علوم اجتماعی
- زبان
- علوم خالص
- علوم عملی
- هنر
- ادبیات
- تاریخ و جغرافی

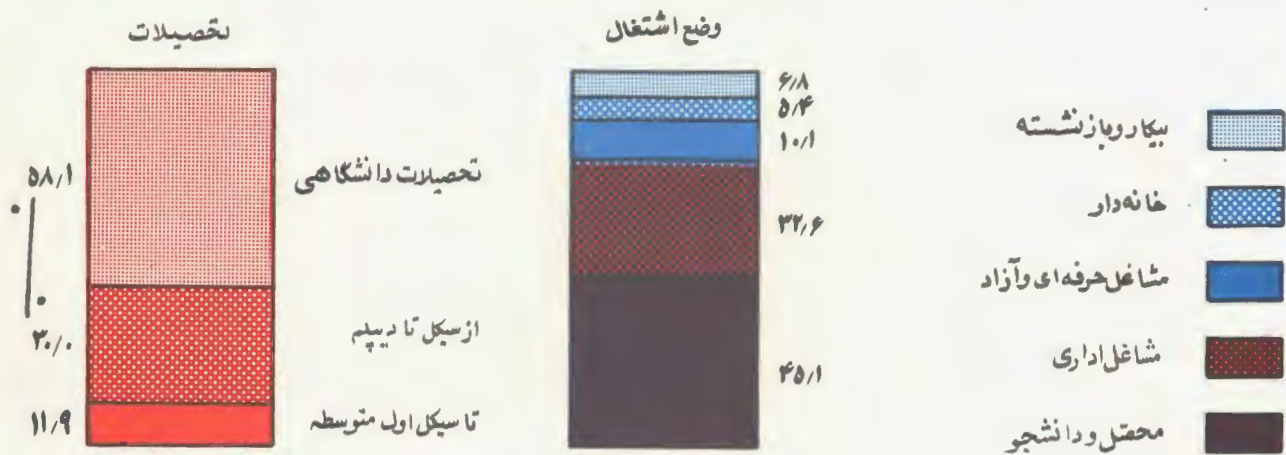
درصد کتب خریداری شده بر حسب موضوع و به تفکیک جنس خریداران در شهرستان ۱۳۵۱



توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب سن و جنس خریداران در شهرستان ۱۳۵۱

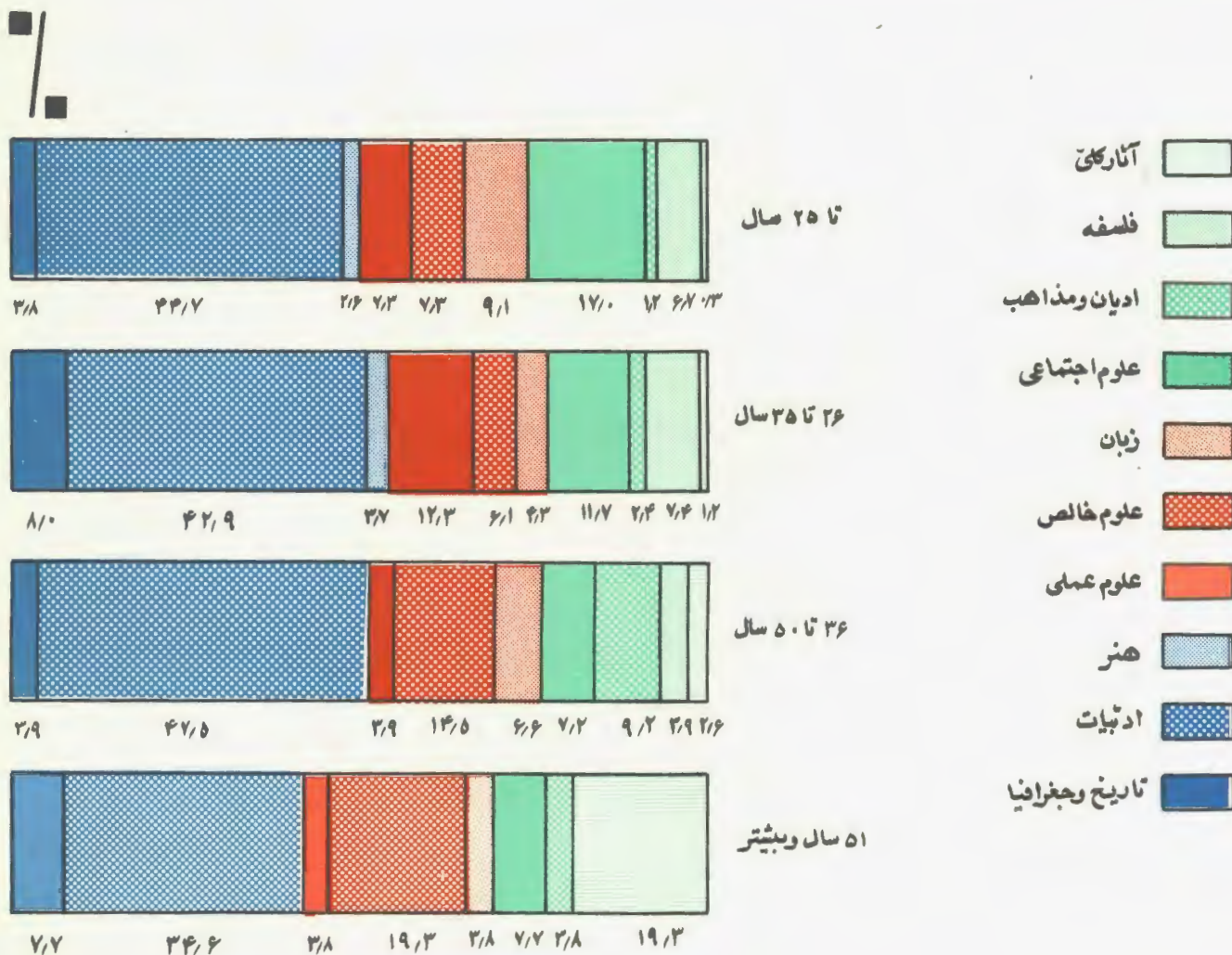


توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب وضع اشتغال و تحصیلات خریداران در شهرستان ۱۳۵۱



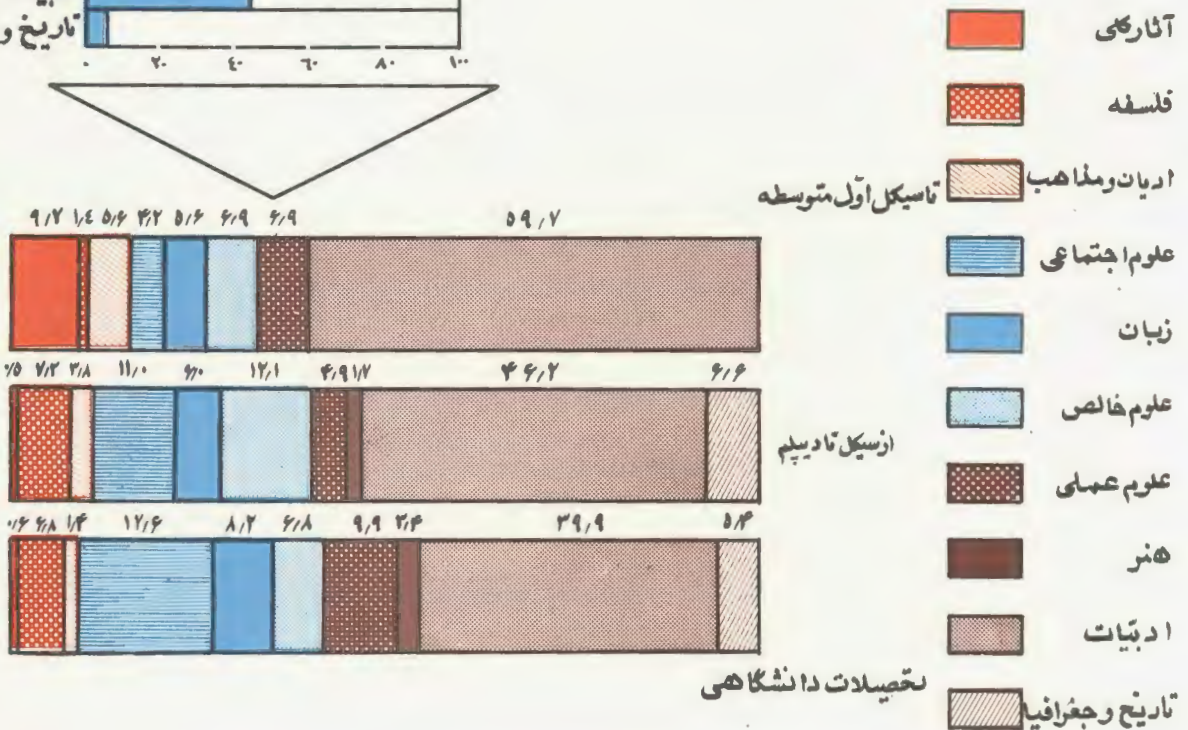
توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب موضوع و به تفکیک گروههای سنی خریداران در شهر تهران

در زمستان ۱۳۵۱

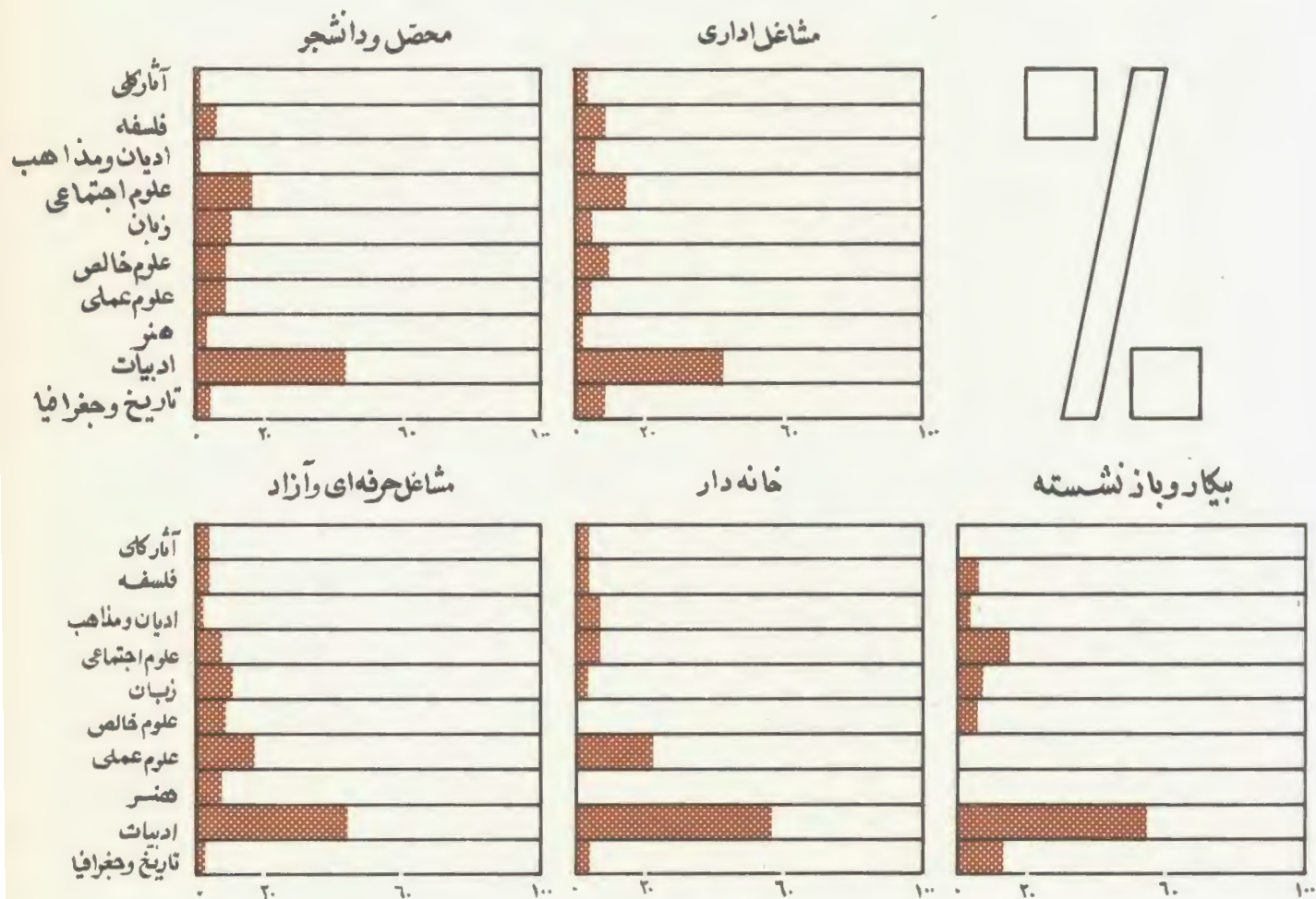


توزیع درصد کتب خریداری شده برحسب موضوع و به تفکیک

تحصیلات خریداران در شهر تهران در زمستان ۱۳۵۱



توزیع درصد کتب خریداری شده بر حسب موضوع به تفکیک وضع اشتغال خریداران در شهر تهران در زمستان ۱۳۵۱



عادت به مطالعه در شهر تهران

و حجم مطالعه آنان داده شده است. این نسبت ها همبستگی میزان تحصیلات را با مطالعه بوضوح نشان میدهد و همچنانکه انتظار میرود با بالا رفتن سطح تحصیلی افراد، نسبت افراد کتابخوان افزایش پیدا کرده و حجم مطالعه نیز بالا میرود. در مورد افراد پکه میزان تحصیلات آنها تا سیکل اول متوسطه است، نسبت کتابخوان $44/1$ درصد و غیر کتابخوان $55/1$ درصد است و بیش از 66 درصد از مطالعه کنندگان این گروه کمتر از 5 جلد کتاب در سال میخوانند. حال آنکه $83/6$ درصد از افراد دارای تحصیلات دانشگاهی به مطالعه کتاب می پردازند و حجم مطالعه 40 درصد از کتابخوانان این گروه بیش از 5 جلد کتاب در سال است. ارقام این جدول نیز نشان میدهد که زنان در تمام سطوح تحصیلی، کمتر از مردان در همان سطوح تحصیلی به مطالعه کتاب می پردازند.

رابطه وضع اشتغال افراد با عادت به مطالعه و حجم مطالعه در (جدول شماره ۲۸) آمده است. طبق این جدول بزرگترین نسبت مطالعه کنندگان به ترتیب متعلق به گروه بیکاران، محصلین و دانشجویان و سپس صاحبان مشاغل اداری است. در تمام این گروهها بیش از نصف افراد باسواد جامعه به مطالعه کتاب پرداخته اند. بالعکس خانه داران از کم مطالعه ترین افراد بشمار میروند، زیرا فقط 35 درصد از افراد باسواد خانه دار اهل مطالعه هستند.

مطالعه ارقام این جدول بر حسب جنس نشان میدهد که محصلین و دانشجویان مرد بیش از محصلین و دانشجویان زن به مطالعه می پردازند، در حالیکه زنان صاحب مشاغل حرفه ای و آزاد و همچنین زنان صاحب مشاغل اداری بیشتر از مردان این دو گروه کتاب می خوانند. رابطه حجم مطالعه با وضع اشتغال افراد نیز حاکی است که در کلیه گروهها ام از مرد و زن، نسبت

طبق نتایج آمارگیری نمونه ای از خانوارهای تهران که اطلاعات آن مربوط به سال 1351 است، برابر $74/2$ درصد از افراد ده ساله و بالاتر تهران باسواد بودند. نسبت کسانی که در جامعه مورد آمارگیری به مطالعه کتب غیر درسی پرداخته اند $37/2$ درصد و نسبت کسانی که علیرغم باسوادی هیچگونه مطالعه آزاد نداشته اند $37/0$ درصد کل جامعه بوده است (جدول شماره ۲۹). وضع و حجم مطالعه افراد باسواد تهران را بشتکیک جنس و گروههای سنی می توان در (جدول شماره ۲۶) مشاهده نمود. طبق این جدول در گروه مردان، کمی بیشتر از نصف افراد باسواد به مطالعه کتاب می پردازند و بالعکس در گروه زنان، نسبت مطالعه کنندگان در حدود 10 درصد کمتر از گروه دیگر است.

از نظر گروههای سنی، نسبت کتابخوان در افراد زیر 26 سال و بالای 50 سال بیشتر از نسبت غیر کتابخوان است. این نسبت در گروه سنی 36 تا 50 سال کمتر از بقیه گروهها می باشد. یکی از علل این امر احتمالاً اشتغال بیشتر افراد میانسال به فعالیت های گوناگون است. توزیع مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتب مطالعه شده در سال حاکی است که مطالعه سالانه قسمت اعظم افراد اهل مطالعه در تمام گروههای سنی و جنس، در حد کمتر از 5 جلد کتاب می باشد. کمی حجم مطالعه در مورد زنان بر مراتب بارزتر از مردان است.

در (جدول شماره ۲۷) رابطه میزان تحصیلات افراد با وضع

صاحبان مشاغل حرفه ای و آزاد اهل مطالعه، کمترین حجم
مطالعه را نسبت به سایرین دارند .

افرادی که در طول سال کمتر از ۵ جلد کتاب خوانده‌اند بطور
قابل ملاحظه ای بالا است . زنان دارو اهل مطالعه و





جدول شماره ۲۵ - توزیع درصد افراد ده ساله و بالاتر شهر تهران
از نظر وضع سواد و مطالعه در سال ۱۳۵۱

کل افراد	بیسوادان	باسواد انیکه مطالعه نمیکنند	باسواد انیکه مطالعه میکنند
۱۰۰	۲۵ / ۸	۳۷ / ۰	۳۷ / ۲

ماخذ : مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۶- وضع مطالعه کتاب در افراد با سواد ده ساله و بالاتر شهر تهران بشکلیک جنس و گروههای سنی در سال ۱۳۵۱

توزیع مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتب مطالعه شده				کسانیکه مطالعه میکنند	کسانیکه مطالعه نمیکنند	کل افراد با سواد	جنس و سن
مطالعه ۱۰ جلد و بیشتر	مطالعه ۵ تا ۹ جلد	مطالعه کمتر از ۵ جلد	جمع				
۲۰/۰	۲۳/۳	۵۶/۷	۱۰۰	۵۰/۶	۴۹/۸	۱۰۰	مرد و زن
۲۰/۳	۲۴/۸	۵۴/۱	۱۰۰	۵۳/۱	۴۶/۱	۱۰۰	تا ۲۵ سال
۱۸/۶	۲۲/۳	۵۹/۳	۱۰۰	۴۴/۱	۵۵/۱	۱۰۰	۲۶ تا ۳۵ سال
۲۰/۳	۱۷/۷	۶۲/۰	۱۰۰	۴۲/۷	۵۷/۳	۱۰۰	۳۶ تا ۵۰ سال
۱۹/۶	۲۵/۵	۵۴/۱	۱۰۰	۵۴/۰	۴۶/۰	۱۰۰	۵۱ سال و بیشتر
۲۱/۵	۲۴/۲	۵۴/۳	۱۰۰	۵۳/۴	۴۶/۶	۱۰۰	مرد
۲۱/۴	۲۶/۰	۵۲/۶	۱۰۰	۵۷/۲	۴۲/۸	۱۰۰	تا ۲۵ سال
۲۲/۱	۲۱/۴	۵۵/۷	۱۰۰	۵۰/۵	۴۹/۵	۱۰۰	۲۶ تا ۳۵ سال
۲۱/۷	۱۹/۱	۵۸/۴	۱۰۰	۴۵/۷	۵۴/۳	۱۰۰	۳۶ تا ۵۰ سال
۱۹/۳	۲۷/۳	۵۳/۴	۱۰۰	۵۵/۷	۴۴/۳	۱۰۰	۵۱ سال و بیشتر
۱۷/۳	۲۱/۱	۶۰/۸	۱۰۰	۴۵/۶	۵۴/۴	۱۰۰	زن
۱۹/۰	۲۳/۱	۵۷/۱	۱۰۰	۵۰/۱	۴۹/۱	۱۰۰	تا ۲۵ سال
۱۰/۳	۲۳/۱	۶۵/۸	۱۰۰	۳۷/۴	۶۲/۶	۱۰۰	۲۶ تا ۳۵ سال
۱۶/۲	۱۰/۸	۷۳/۰	۱۰۰	۳۵/۲	۶۴/۸	۱۰۰	۳۶ تا ۵۰ سال
۲۱/۴	۱۴/۳	۶۴/۳	۱۰۰	۴۵/۲	۵۴/۸	۱۰۰	۵۱ سال و بیشتر

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۷- وضع مطالعه کتاب در افراد باسواد ده ساله و بالاتر شهر تهران به تفکیک جنس و تحصیلات در سال ۱۳۰۱

توزیع مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتب مطالعه شده				کسانی که مطالعه میکنند	کسانی که مطالعه نمیکنند	کل افراد باسواد	جنس و میزان تحصیلات
مطالعه ۱۰ جلد و بیشتر	مطالعه ۵ تا ۹ جلد	مطالعه کمتر از ۵ جلد	جمع				
۲۰/۰	۲۳/۳	۵۶/۷	۱۰۰	۵۰/۲	۴۹/۸	۱۰۰	مرد وزن
۱۲/۸	۲۰/۹	۶۶/۳	۱۰۰	۴۴/۱	۵۵/۹	۱۰۰	تاسیکل اول متوسطه
۲۹/۹	۲۹/۸	۴۰/۳	۱۰۰	۶۱/۰	۳۹/۰	۱۰۰	از سیکل تا دیپلم
۴۰/۲	۲۳/۶	۳۶/۲	۱۰۰	۸۳/۶	۱۶/۴	۱۰۰	تحصیلات دانشگاهی
۲۱/۵	۲۴/۲	۵۴/۳	۱۰۰	۵۳/۴	۴۶/۶	۱۰۰	مرد
۱۲/۴	۲۱/۲	۶۶/۴	۱۰۰	۴۷/۰	۵۳/۰	۱۰۰	تاسیکل اول متوسطه
۳۱/۵	۳۲/۹	۳۵/۶	۱۰۰	۶۱/۵	۳۸/۵	۱۰۰	از سیکل تا دیپلم
۴۴/۸	۲۲/۱	۳۳/۱	۱۰۰	۸۵/۱	۱۴/۹	۱۰۰	تحصیلات دانشگاهی
۱۷/۳	۲۱/۹	۶۰/۸	۱۰۰	۴۵/۶	۵۴/۴	۱۰۰	زن
۱۳/۳	۲۰/۴	۶۶/۳	۱۰۰	۴۰/۵	۵۹/۵	۱۰۰	تاسیکل اول متوسطه
۲۶/۸	۲۴/۴	۴۸/۸	۱۰۰	۶۰/۳	۳۹/۷	۱۰۰	از سیکل تا دیپلم
۲۶/۳	۲۸/۱	۴۵/۶	۱۰۰	۷۹/۲	۲۰/۸	۱۰۰	تحصیلات دانشگاهی

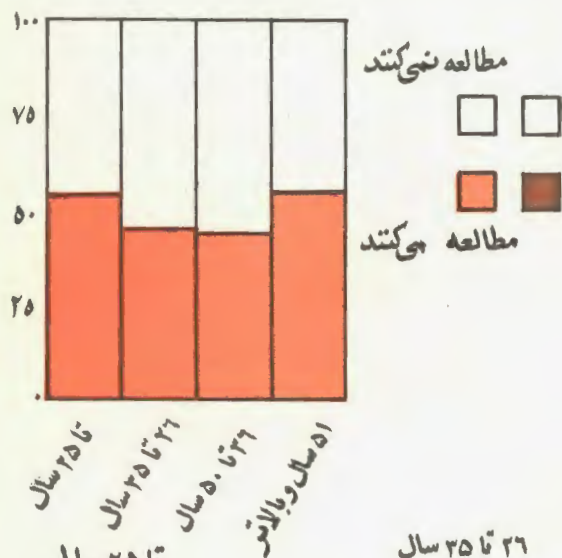
جدول شماره ۲۸- وضع مطالعه کتاب در افراد باسواد ده ساله و بالاتر شهر تهران بتفکیک جنس و وضع اشتغال در سال ۱۳۵۱

توزیع مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتب مطالعه شده				کسانیکه مطالعه میکنند	کسانیکه مطالعه نمیکند	کل افراد باسواد	جنس و وضع اشتغال
مطالعه ۱۰ جلد و بیشتر	مطالعه ۵ تا ۹ جلد	مطالعه کمتر از ۵ جلد	جمع				
۱۰/۰	۱۳/۳	۵۶/۷	۱۰۰	۵۰/۲	۴۹/۸	۱۰۰	مرد وزن
۱۰/۴	۱۸/۸	۷۰/۸	۱۰۰	۳۵/۱	۶۴/۹	۱۰۰	خانه دار
۲۱/۲	۲۶/۰	۵۲/۸	۱۰۰	۵۹/۴	۴۰/۶	۱۰۰	محصل و دانشجو
۲۹/۲	۲۴/۶	۴۶/۲	۱۰۰	۵۵/۶	۴۴/۴	۱۰۰	مشاغل اداری
۱۵/۳	۱۵/۹	۶۸/۸	۱۰۰	۴۲/۱	۵۷/۹	۱۰۰	مشاغل حرفه ای و آزاد
۱۹/۵	۳۶/۱	۴۴/۴	۱۰۰	۶۱/۰	۳۹/۰	۱۰۰	هیکار
۲۱/۵	۲۴/۲	۵۴/۳	۱۰۰	۵۳/۴	۴۶/۶	۱۰۰	مرد
۲۲/۴	۲۷/۳	۵۰/۳	۱۰۰	۶۲/۴	۳۷/۶	۱۰۰	محصل و دانشجو
۲۸/۰	۲۴/۲	۴۷/۸	۱۰۰	۵۴/۵	۴۵/۵	۱۰۰	مشاغل اداری
۱۴/۶	۱۵/۹	۶۹/۵	۱۰۰	۴۱/۱	۵۸/۹	۱۰۰	مشاغل حرفه ای و آزاد
۱۹/۵	۳۶/۱	۴۴/۴	۱۰۰	۶۱/۰	۳۹/۰	۱۰۰	هیکار
۱۷/۳	۲۱/۹	۶۰/۸	۱۰۰	۴۵/۶	۵۴/۴	۱۰۰	زن
۱۰/۴	۱۸/۸	۷۰/۸	۱۰۰	۳۵/۱	۶۴/۹	۱۰۰	خانه دار
۱۹/۲	۲۴/۰	۵۶/۸	۱۰۰	۵۵/۲	۴۴/۸	۱۰۰	محصل و دانشجو
۳۴/۳	۱۶/۶	۴۹/۱	۱۰۰	۶۱/۵	۳۸/۵	۱۰۰	مشاغل اداری
۲۱/۶	۱۶/۲	۶۲/۲	۱۰۰	۵۲/۱	۴۷/۹	۱۰۰	مشاغل حرفه ای و آزاد

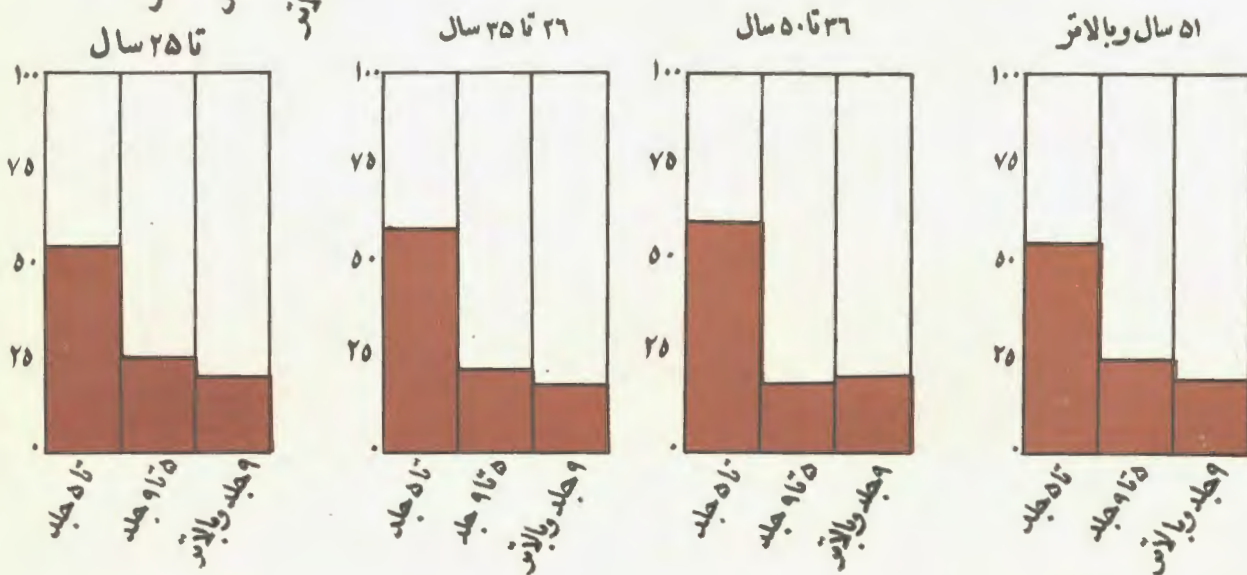
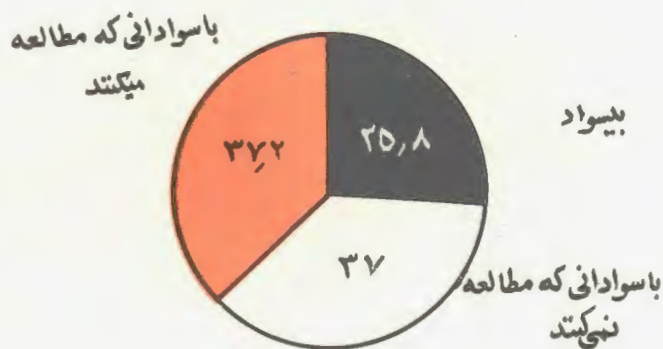
ماخذ : مرکز آمار ایران

توزیع درصد مطالعه کنندگان در تهران به تفکیک سن و تعداد کتاب مطالعه شده

وضع مطالعه کتاب در افراد با سواد تهرانی
به تفکیک گروه سنی



توزیع درصد بی‌سواد و با سوادان در شهر تهران



وضع مطالعه در افراد با سواد ده ساله و بالاتر شهرستان تهران به تفکیک میزان تحصیلات در سال ۱۳۵۱

توزیع درصد مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتابهای مطالعه شده

تاسیكل اول متوسطه



از سیکل تا دیپلم



تحصیلات دانشگاهی



مطالعه نمیکنند

مطالعه میکند

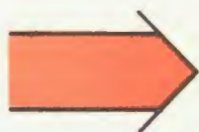
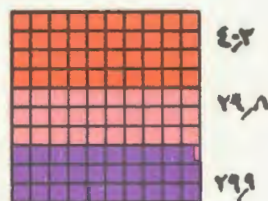
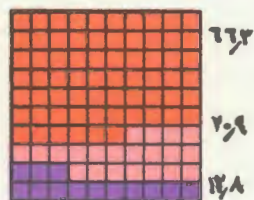
کمتر از ۵ جلد



۵ تا ۹ جلد

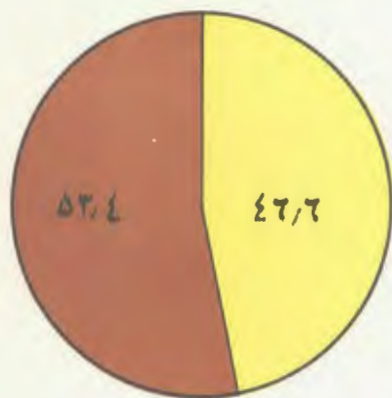


۱۰ جلد و بیشتر



وضع مطالعه کتاب در افراد با سواد ده ساله و بالاتر شهرستان
به تفکیک جنس در سال ۱۳۵۱

توزیع مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتب مطالعه شده



مرد



مطالعه نمیکند

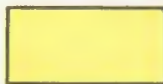


مطالعه میکند

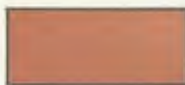


زن

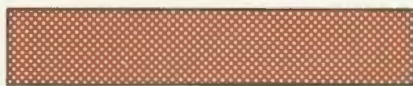
۱۰ جلد و بیشتر



۵ تا ۹ جلد



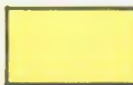
کمتر از ۵ جلد



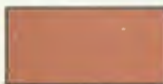
۰ ۱۰ ۲۰ ۳۰ ۴۰ ۵۰ ۶۰ ۷۰

%

۱۰ جلد و بیشتر



۵ تا ۹ جلد



کمتر از ۵ جلد



۰ ۱۰ ۲۰ ۳۰ ۴۰ ۵۰ ۶۰ ۷۰

%

توزیع مطالعه کنندگان بر حسب تعداد کتب مطالعه شد



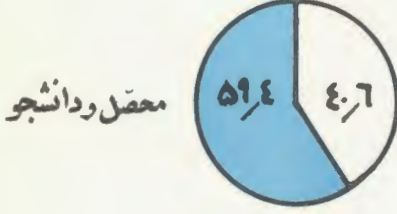
درصد ۰ ۲۵ ۵۰ ۷۵ ۱۰۰

وضع مطالعه کتاب در افراد باسواد ده ساله و بالاتر شهرستان به تفکیک وضع

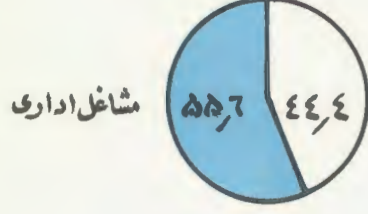
اشتغال در سال ۱۳۵۱



خانه دار



محصّل و دانشجو



مشاغل اداری



مشاغل حرفه ای و آزاد



بیکار و بازنشسته

مطالعه نمی کنند



مطالعه می کنند

کمتر از ۵ جلد



۵-۹ جلد



۱۰ جلد و بیشتر



بررسی آماری کتابخانه‌های کشور

طبق يك بررسی آماری که اجرای آن توسط کتابخانه ملی و استخراج نتایج آن بصورت (جدول شماره ۲۱) توسط مرکز آمار ایران انجام شده است در سال ۱۳۴۶، تعداد کتابخانه‌های موجود کشور ام از عمومی، اختصاصی، کودک و غیره بالغ بر ۱۵۶۰ میگردد که موجودی کتاب در مجموع آنها ۳۳۳۸۸۸۶ جلد میباشد. از تعداد یادشده جمعا ۲۸۰ کتابخانه عمومی، طبق آخرین اطلاعی که هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور از تعداد و وضعیت این کتابخانه‌ها داده‌است، در سرتاسر کشور وجود دارد. تعداد، موجودی کتاب و توزیع جغرافیائی این کتابخانه‌ها در (جدول شماره ۳۰) درج گردیده است. طبق این جدول، از ۲۸۰ کتابخانه عمومی کشور، تعداد ۱۶ کتابخانه در تهران و جمعا ۲۹ کتابخانه در استان مرکزی (شامل تهران) قرار گرفته است. مجموع نسخ موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور ام از چاپی و خطی، طبق همان منبع بالغ بر ۵۱۲۵۰۷ جلد میگردد.

لفظ عمومی بر کتابخانه‌های اطلاق میشود که طبق اساسنامه آنها، استفاده از این کتابخانه‌ها به افراد یا گروه خاصی محدود نباشد. در حال حاضر اداره و نظارت بر کتابخانه‌های عمومی بر عهده شورای عالی فرهنگ و هنر میباشد.

کتابخانه ملی ایران گرچه يك کتابخانه كاملاً عمومی و تحت نظر وزارت فرهنگ و هنر میباشد، در عداد ارقام فوق منظور

بخش چهارم -

کتابخانه



نشده است. این کتابخانه در حال حاضر یکی از مهمترین کتابخانه های عمومی کشور بوده و دارای ۱۰۸۵۶۷ جلد کتاب میباشد که از این تعداد ۱۰۳۲۶۷ جلد کتاب چاپی و ۵۳۰۰ جلد کتاب خطی است.

از کتابخانه های مهم کشور علاوه بر کتابخانه ملی، میتوان کتابخانه های مجلس شورای ملی، مجلس سنا، کتابخانه عمومی شهر تهران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، دانشکده های ادبیات و علوم انسانی، حقوق و علوم سیاسی، کتابخانه سلطنتی و مملکت را در تهران و کتابخانه های ملی و تربیت در تبریز، کتابخانه آستان قدس در مشهد و کتابخانه ملاصدرا در شیراز را نام برد.

کتابخانه مجلس شورای ملی دارای ۱۲۰۰۰۰ جلد کتاب است که ۱۵۰۰۰ جلد آن خطی است. این کتابخانه و کتابخانه مجلس سنا هم چنین کتابخانه های سلطنتی، ملک و کتابخانه مرکزی دانشگاه از مراکز مهم اسناد و مدارک تاریخی کشور میباشند. کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه های دانشکده ها و مؤسسات آموزش عالی کشور بجهت نقش فعالانهای که از لحاظ تهیه و جمع آوری کتب علمی و تخصصی و ایجاد امکان استفاده بیشتر از کتابها دارند، از کتابخانه های پرتحرک و سودمند کشور بشمار میروند. تعداد کتب و اطلاعات لازم دیگر در مورد این کتابخانه ها در (جداول شماره ۳۱ و ۳۲) منعکس گردیده است. طبق این جداول جمعا ۷۷ کتابخانه وابسته به دانشگاههای کشور و مؤسسات آموزش عالی شهر تهران وجود دارد که از این تعداد ۵۲ کتابخانه مربوط به دانشگاه تهران و سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی این شهر است. البته باید در نظر داشت که آمارگیری از این دسته از کتابخانه ها شمول کافی در کل کشور ندارد. این تحقیق در کلیه شهرهای کشور بجز تهران فقط در مورد دانشگاهها انجام شده است.

تعداد کتب موجود در کتابخانه های مزبور به بالغ بر ۱۱۴۵۳۰۳ نسخه است که قریب به نصف آن متعلق به کتابخانه های وابسته به دانشگاه تهران می باشد.

قدیمی ترین کتابخانه در این گروه از کتابخانه های کشور متعلق به دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران است که در سال ۱۳۰۹ تأسیس یافته است. پس از آن کتابخانه های دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشکده پزشکی و دانشکده فنی که در سال ۱۳۱۳ تأسیس یافته اند دارای قدمت بیشتری میباشند. از نظر موجودی کتاب، کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران با ۹۴۰۰۰ نسخه کتاب در مرتبه اول قرار دارد. اغلب کتابخانه های عمومی و اختصاصی کشور فاقد ارباب رجوع درخور ظرفیت و کارشان هستند و این امر مختل در اثر عدم عرضه خدمت لازم و وجود شرایط ناستاسنگین در استفاده از کتابخانه ها میباشد. بعلاوه ساعات کار کتابخانه ها اکثرا منطبق بر ساعات کار روزانه مردم است و این تداخل وقت مانع آن میشود که فرصت مناسب برای مراجعه به کتابخانه بدست آید.

کتابخانه عمومی تهران و شعبات آن تا حدودی توانسته شرایط سهلی برای استفاده از کتابخانه برقرار نماید و بدین جهت هم تعداد قابل ملاحظه ای از افراد را به قرائت خانه های کتابخانه ها و عضویت در آنها جذب کرده است.

طبق گزارش وزارت فرهنگ و هنر، کتابخانه ملی ایران در سال ۱۳۴۱ جمعا ۱۶۲۸۷ نوبت مراجعه برای کتابهای چاپی و مجلات ۳۷۶ نوبت مراجعه برای کتابهای خطی و ۲۶ نوبت مراجعه برای میکروفیلم داشته است. اگر هر مراجعه کننده، بطور متوسط ۲ جلد کتاب مطالعه کرده باشد، تعداد مراجعه کنندگان به کتابخانه در روز بطور متوسط ۹۶ نفر میگردد (با کسر تعطیلات سال). تعداد مراجعه کننده به کتابخانه مجلس شورای ملی نیز، طبق

مشاهده میگردد که تعداد مراجعه کننده به کتابخانه ها بسیار
قلیل است.

اطلاع مستقیم، در روز بطور متوسط ۶۰ نفر میباشد. با مقایسه
جمعیت تهران بزرگ که در سال ۱۳۵۰ به حدود ۴ میلیون نفر
نزدیک میشود حدود ۷۵ درصد آنها با سواد هستند بموضع





جدول شماره ۲۱ - تعداد کل کتابخانه ها و موجودی کتاب آنها بر حسب
استانهای مختلف کشور در سال ۱۳۴۱

استان و فرمانداران کل	تعداد کتابخانه	موجودی کتاب
کل کشور	۱۵۶۰	۳۳۳۸۸۸۶
استان مرکزی تهران	۳۵۸	۱۶۰۸۱۵۱
سایر نقاط	۸۶	۲۱۶۱۴۴
استان گیلان	۶۹	۹۱۸۸۰
استان مازندران	۹۲	۱۰۰۸۴۹
استان آذربایجان شرقی	۱۱۴	۲۰۱۳۱۵
استان آذربایجان غربی	۶۸	۵۴۹۶۱
استان کرمانشاهان	۳۶	۷۰۱۰۲
استان خوزستان	۹۴	۱۴۱۴۲۱
استان فارس	۸۳	۱۹۱۳۷۶
استان کرمان	۵۰	۵۷۰۳۷
استان خراسان	۱۸۷	۲۳۴۲۳۹
استان اصفهان	۹۷	۱۷۹۹۲۱
استان سیستان و بلوچستان	۳۷	۱۹۷۳۰
استان کردستان	۹	۴۹۵۷
استان ساحلی	۱۲	۷۶۴۵
فرمانداری کل ایلام	۲	۴۹۴
فرمانداری کل چهارمحال بختیاری	۲۰	۷۱۳۴
فرمانداری کل سمنان	۴۹	۴۹۰۱۱
فرمانداری کل لرستان	۱۳	۱۰۷۶۷
فرمانداری کل همدان	۳۶	۳۳۶۴۴
فرمانداری کل زنجان	۳۰	۱۶۱۴۴
فرمانداری کل یزد	۱۸	۴۱۱۵۶

ماخذ : کتابخانه ملی ایران و مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲۰ - تعداد کتابخانه های موسس و موجودی کتاب آنها
بر حسب استانهای مختلف در سال ۱۳۴۱

استان و فرمانداران کل	تعداد کتابخانه	موجودی کتاب
کل کشور	۲۸۰	۵۱۲۵۰۷
تهران	۱۶	۱۷۲۰۸۱
استان مرکزی سایر نقاط	۱۳	۲۸۴۵۵
استان گیلان	۲۳	۱۹۸۰۸
استان مازندران	۲۶	۴۱۷۷۷
استان آذربایجان شرقی	۲۴	۴۵۸۰۸
استان آذربایجان غربی	۱۵	۱۲۹۱۵
استان کرمانشاهان	۶	۱۷۴۹
استان خوزستان	۱۲	۲۲۳۵۷
استان فارس	۱۴	۲۰۳۵۳
استان کرمان	۱۵	۳۱۶۹۱
استان خراسان	۳۸	۳۴۱۹۷
استان اصفهان	۳۲	۲۸۳۸۲
استان سیستان و بلوچستان	۴	۷۰۲۹
استان کردستان	۶	۷۵۹۳
استان ساحلی	۹	۴۰۶۵
فرمانداری کل ایلام	۱	۴۹۴
فرمانداری کل چهارمحال بختیاری	۳	۳۶۸۷
فرمانداری کل سمنان	۵	۳۹۵۵
فرمانداری کل لرستان	۴	۴۸۹۰
فرمانداری کل همدان	۹	۱۲۰۹۶
فرمانداری کل زنجان	۱	۲۵۸۰
فرمانداری کل یزد	۴	۶۵۴۵

ماخذ : گزارش فعالیت های فرهنگی ایران در بهر خانه شورای عالی فرهنگ و هنر

جدول شماره ۳۱- آمار کتابخانه های دانشگاه های کشور و موسسات آموزش عالی شهر تهران در سال تحصیلی ۵۰-۱۳۴۹

دانشگاه و موسسه آموزش عالی	سال تاسیس کتابخانه	تعداد کتب موجود	عده (۱) دانشجو	تعداد کتاب برای هر دانشجو	عده کل کارکنان	عده کارکنان متخصص در کتابداری	تعداد مراجعه کننده روزانه در هر صد دانشجو
دانشگاه تهران (کتابخانه مرکزی)	۱۳۳۸	۸۷۱۶۸	۵۷۶۴	۱۵	۳۹	۱	۵
دانشگاه ادبیات و علوم انسانی	۱۳۱۳	۸۶۵۰۰	۲۸۳۰	۳۱	۱۱	۳	۲۸
دانشگاه اقتصاد	۱۳۴۶	۸۳۸۸	۸۶۹	۱۰	۶	۵	۳۹
دانشگاه الهیات و معارف اسلامی	۱۳۱۳	۲۳۷۵۶	۴۸۶	۴۹	۷	۱	۳۱
دانشگاه پزشکی	۱۳۱۳	۳۴۲۵۶	۲۵۵۸	۱۳	۲۱	۴	۱۲
دانشگاه جنگلداری	۱۳۴۵	۴۳۱۴	۱۵۵	۲۸	۵	-	۳۲
دانشگاه حقوق و علوم سیاسی	۱۳۲۰	۹۴۰۰۰	۱۸۵۹	۵۱	۱۲	۳	۳
دانشگاه داروسازی	۱۳۳۵	۷۱۳۴	۳۴۷	۲۲	۶	۱	۵۰
دانشگاه دامپزشکی	۱۳۱۹	۷۳۹۰	۹۰۱	۸	۶	۱	۴۰
دانشگاه دندانپزشکی	۱۳۳۵	۵۳۱۲	۴۳۶	۱۲	۵	-	۷
دانشگاه علوم	۱۳۲۴	۲۷۸۹۷	۱۲۰۱	۲۳	۹	۱	۳۳
دانشگاه علوم اداری و مدیریت بازرگانی	۱۳۳۳	۱۶۸۶۰	۷۶۱	۲۲	۸	۱	۶
دانشگاه علوم تربیتی	۱۳۴۵	۱۴۲۳۱	۸۶۸	۱۶	۱۱	۱	۱۸
دانشگاه فنی	۱۳۱۳	۲۹۰۵۱	۱۲۰۹	۲۴	۸	۲	۳۳
دانشگاه کشاورزی	۱۳۰۹	۲۰۱۲۸	۴۹۶	۴۱	۶	۱	۱۵
دانشگاه هنرهای زیبا	۱۳۱۹	۷۵۷۲	۹۷۵	۸	۴	-	۳۱
دانشگاه بهداشت	۱۳۳۴	۹۱۲۰	۱۷۹	۵۱	۶	۱	۱۷
موسسه آموزش و تحقیقات تعاون	۱۳۴۶	۴۷۸۴	۳۰۴	۱۶	۴	۱	۱۶
موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ^(۲)	۱۳۳۷	۱۳۳۵۶	-	-	۸	-	۹۰
موسسه روانشناسی ^(۲)	۱۳۴۷	۶۱۵۹	-	-	۳	۱	۲۵
دانشگاه ادبیات و علوم انسانی (کتابخانه موقوفه نیرمانفرمایان)	۱۳۳۸	۶۶۸۱	-	-	۳	-	۲۵
مرکز اتنی ^(۲)	۱۳۴۰	۶۰۰۰	-	-	۴	-	۵۰
موسسه ژئوفیزیک تهران ^(۲)	۱۳۴۸	۱۴۵۲	-	-	۳	-	۸

۱- عده دانشجو در مورد کتابخانه های مرکزی دانشگاه ها • با این ضابطه که کتابخانه مرکزی باید برای حدود یک سوم کل دانشجویان تسهیلات و امکانات

لازم را فراهم سازد • بر مبنای $\frac{1}{3}$ گزارش شده است •

۲- چون این موسسات دانشجویان دارند • تعداد مراجعه کننده روزانه بطور مطلق گزارش شده است •

دنباله جدول شماره ۳۱- آمار کتابخانه های دانشگاه های کشور و موسسات آموزش عالی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۴۹-۵۰

دانشکده و موسسه آموزش عالی	سال تاسیس کتابخانه	تعداد کتب موجود	عده دانشجو	تعداد کتاب برای هر دانشجو	عده کسب کارکنان	عده کارکنان متخصص در کتابداری	تعداد مراجعه کننده روزانه در هر صد دانشجو
دانشگاه صنعتی آریامهر	۱۳۴۵	۲۴۵۴۶	۱۷۴۶	۱۴	۱۲	-	۱۱
دانشگاه ملی ایران	۱۳۳۹	۲۱۷۵۲	۵۹۸۰	۴	۱۸	۱	۱۰
دانشگاه پلی تکنیک	۱۳۴۳	۸۰۰۰	۹۲۳	۲۰	۴	۱	۳
دانشسرای عالی تهران	۱۳۳۴	۴۰۰۰۰	۲۷۴۱	۱۵	۱۱	۲	۹
دانشسرای عالی سپاه دانش	۱۳۴۵	۷۳۷۵	۴۳۵	۱۷	۳	-	۱۴
مدرسه عالی بازرگانی	۱۳۴۱	۵۵۰۰	۱۵۹۱	۴	۴	-	۶
مدرسه عالی دختران	۱۳۴۴	۷۰۰۰	۲۴۴۷	۳	۴	-	۲
مدرسه عالی پارس	۱۳۴۶	۷۲۰۰	۱۴۰۹	۵	۶	۱	۲۱
مدرسه عالی ادبیات و زبانهای خارجی ...	۱۳۴۴	۷۰۰۰	۱۲۷۴	۶	۵	-	۴
هنر سرا بمالی نارنگ	۱۳۴۱	۱۰۰۰۰	۳۳۴۰	۳	۳	-	۱۲
موسسه آموزش عالی آمار	۱۳۴۷	۵۰۵۳	۲۴۸	۲۰	۲	-	۳
دانشکده علم ارتباطات اجتماعی	۱۳۴۶	۱۲۰۰۰	۱۳۰۴	۹	۷	۱	۱۵
انستیتو علم تغذیه	۱۳۴۰	۲۴۰۰	۱۷۴	۱۴	۴	۱	۱۴
مدرسه عالی بیمه فارسی	۱۳۵۱	۲۱۷۳	۸۵۰	۳	۲	۱	۲۴
مدرسه عالی بیمه	۱۳۵۰	۴۱۷	۱۲۲	۳	۲	-	۲۹
موسسه عالی آموزش ارتباطات	۱۳۱۸	۴۰۰۰	۴۳۴	۹	۴	۲۲	۱۲
موسسه عالی حسابداری	۱۳۴۳	۱۲۵۰۰	۲۱۱۸	۶	۳	-	۱۹
موسسه عالی تلویزیون و سینما	۱۳۴۹	۴۴۶۰	۱۴۹	۳۰	۴	۱	۶۰
موسسه عالی حسابداری شرکت نفت	۱۳۵۱	۱۵۰۰	۱۱۰۲	۱	۲	-	۱۵
مدرسه عالی نقشه برداری	۱۳۴۱	۴۰۰۰	۸۵	۴۷	۳	-	۲۹
مدرسه عالی ترجمه	۱۳۴۹	۶۳۱۴	۲۳۳۰	۳	۴	۱	۱۳
موسسه عالی علم بانک	۱۳۴۲	۸۵۰۰	۸۴۹	۱۰	۳	۱	۱۸
آموزشگاه عالی پرستاری رضاشاه کبیر	۱۳۳۶	۳۰۰۰	۱۱۷	۲۶	۱	۱	۲۶
هنرکده هنرهای تزئینی	۱۳۳۹	۳۶۷۰	۲۷۴	۱۳	۲	۱	۲۴

دانشکده و موسسه آموزش عالی	سال تأسیس کتابخانه	تعداد کتب موجود	مده دانشجو	تعداد کتاب برای هر دانشجو	مده کل کارکنان	مده کارکنان متخصص در کتابداری	تعداد مراجعه کننده روزانه در هرصد دانشجو
مدرسه عالی ریاضیات و مدیریت اقتصادی کرج	۱۳۵۱	۱۹۷۵	۷۵۰	۳	۸	۱	۲۰
دانشکده هنرهای دراماتیک	۱۳۴۲	۶۵۰۰	۳۴۰	۱۹	۱	۱	۲۱
مدرسه عالی دماوند	۱۳۴۷	۱۰۰۰۰	۵۷۰	۱۸	۷	۲	۳۳
آموزشگاه عالی خدمات اجتماعی	۱۳۳۷	۱۰۰۰۰	۳۷۰	۲۷	۶	۱	۲۲
دانشگاه تبریز (کتابخانه مرکزی)	۱۳۴۶	۷۵۰۰۰	۱۷۲۹	۴۵	۱۶	۲	۷
دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۱۳۴۷	۲۰۸۸۷	۹۶۳	۲۲	۳	—	۷
دانشکده پزشکی	۱۳۴۸	۱۱۲۶	۸۹۱	۱	۱	—	۳
دانشکده علوم	۱۳۴۲	۱۳۵۲	۶۳۱	۲	۵	—	۲
دانشکده علوم تربیتی	۱۳۴۷	۲۴۳۳	۶۶۳	۴	۱	—	۴
دانشکده علوم داروش و آزمایشگاهی	۱۳۴۷	۲۷۰۰	۳۸۴	۷	۳	—	۱۰
دانشکده فنی	۱۳۴۷	۸۱۳	۳۸۱	۲	۲	—	۱۶
دانشکده کشاورزی	۱۳۴۸	۱۲۰۶	۴۶۷	۳	۳	—	۱۲
دانشگاه اصفهان (کتابخانه مرکزی) ...	۱۳۴۸	۸۰۰۰	۱۲۱۸	۶	۸	۱	۷
دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۱۳۳۷	۵۶۶۵۱	۷۰۵	۸۰	۷	۱	۱۲
دانشکده پزشکی	۱۳۲۸	۱۳۰۲۸	۱۰۵۵	۱۲	۵	—	۶
دانشکده علوم	۱۳۴۳	۱۰۳۲۴	۶۰۲	۱۷	۵	—	۵۰
دانشکده علوم تربیتی	۱۳۴۹	۲۶۳۰	۵۱۵	۵	۲	—	۲
دانشگاه مشهد							
دانشکده ادبیات	۱۳۳۵	۳۰۳۰۵	۱۰۵۳	۲۹	۱۰	—	۲۰
دانشکده الهیات	۱۳۳۷	۱۳۵۱۱	۳۳۰	۴۱	۳	—	۱۴
دانشکده پزشکی	۱۳۲۸	۱۰۷۰۹	۵۲۹	۲۰	۷	۱	۱۶
دانشکده دندانپزشکی	۱۳۴۷	۱۶۳۷	۱۱۴	۱۴	۵	۱	۹

دنباله جدول شماره ۳۱ - آمار کتابخانه های دانشگاه های کشور و موسسات آموزش عالی شهر تهران در سال تحصیلی ۵۰-۱۳۴۱

دانشگاه و موسسه آموزش عالی	سال تاسیس کتابخانه	تعداد ادکب موجود	عده دانشجو	تعداد ادکتاب برای هر دانشجو	عده کل کارکنان	عده کارکنان متخصص در کتابداری	تعداد مراجعه کننده روزانه در هر صد دانشجو
دانشگاه علم و دانش اربعالی	۱۳۴۱	۸۱۲۰	۶۷۳	۱۲	۴	-	۳۳
دانشگاه پهلوی							
دانشگاه ادبیات و علم انسانی	۱۳۴۲	۷۵۴۲۲	۱۳۰۹	۵۸	۲۶	۴	۱۸
دانشگاه پزشکی	۱۳۲۸	۱۱۳۸۶	۸۰۷	۱۴	۱۰	۲	۷۵
دانشگاه کشاورزی	۱۳۳۴	۱۱۱۵	۶۷۶	۱۳	۸	۱	۴
دانشگاه مهندسی	۱۳۴۷	۱۱۱۳۵	۶۱۵	۱۸	۸	۱	۱۱۴
دانشگاه جندی شاپور							
دانشگاه پزشکی	۱۳۲۸	۸۸۱	۶۱۶	۱	۲	-	۷
دانشگاه علم	۱۳۳۵	۷۲۲۴	۵۰۲	۱۴	۸	۲	۷
دانشگاه کشاورزی	۱۳۳۷	۵۷۶۴	۳۵۳	۱۶	۳	-	۴۲

مأخذ : نشریه سازمان شاهنشاهی بازرسی آموزش عالی و پژوهش علمی

۱ - کتابخانه این دانشگاه ۵۰ تعداد زیادی مراجعه کننده از دانشگاه های دیگر دارد

جدول شماره ۳۲ - آمار کتابخانه های دانشگاه های کشور و موسسات آموزش عالی تهران در سال تحصیلی ۵۰-۱۳۴۱

نام دانشگاه	تعداد ادکتابخانه	تعداد ادککب	عده دانشجو	تعداد ادکتاب برای هر دانشجو
جمع	۷۶	۱۱۴۰۳۰۳	۶۵۳۴۳	۱۷
دانشگاه تهران	۲۳	۵۲۲۰۰۹	۱۶۴۳۴	۳۲
سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی تهران ۵۰	۲۸	۲۳۶۱۳۵	۳۴۰۷۲	۷
دانشگاه تبریز	۸	۱۰۵۵۱۷	۴۳۸۰	۲۴
دانشگاه اصفهان	۵	۱۰۶۳۳	۲۸۷۷	۳۱
دانشگاه مشهد	۵	۶۴۸۲	۲۶۶۱	۲۴
دانشگاه پهلوی	۴	۱۰۷۰۵۸	۳۴۰۷	۳۱
دانشگاه جندی شاپور	۳	۱۳۸۶۶	۱۴۷۴	۹

مأخذ : نشریه سازمان شاهنشاهی بازرسی آموزش عالی و پژوهش علمی

تعداد کتابخانه های کشور برحسب استان در سال ۱۳۵۰



تعداد گنجا نه های عمومی بر حسب استانهای کشور در سال ۱۳۵۰



تعداد کتب موجود در دانشگاه ها و مؤسسات

آموزش عالی در سال تحصیلی ۱۳۴۹-۱۳۵۰

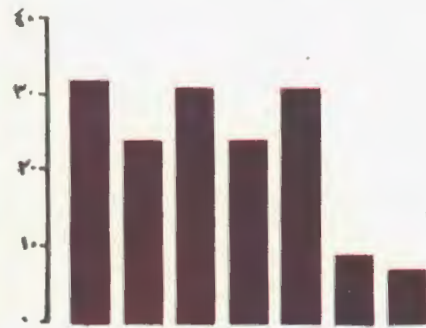
ده هزار جلد



تعداد کتب برای هر دانشجو

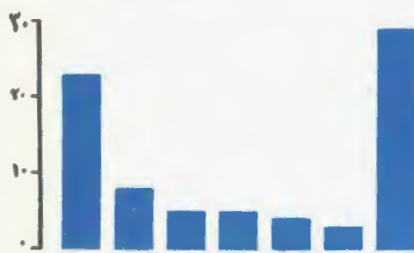
در سال تحصیلی ۱۳۴۹-۱۳۵۰

جلد



تعداد کتابخانه های دانشگاه های کشور و مؤسسات

آموزش عالی تهران در سال تحصیلی ۱۳۴۹ و ۱۳۵۰



دانشگاه تهران
دانشگاه تبریز
دانشگاه اصفهان
دانشگاه مشهد
دانشگاه پهلوی
دانشگاه خدیو آباد
دانشگاه صنعتی امیرکبیر
سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی تهران

دانشگاه تهران
دانشگاه تبریز
دانشگاه اصفهان
دانشگاه مشهد
دانشگاه پهلوی
دانشگاه خدیو آباد
دانشگاه صنعتی امیرکبیر
سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی تهران

دانشگاه تهران
دانشگاه تبریز
دانشگاه اصفهان
دانشگاه مشهد
دانشگاه پهلوی
دانشگاه خدیو آباد
دانشگاه صنعتی امیرکبیر
سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی تهران

مبحث دوم - مطبوعات

این مهت شامل تاريخچه مطبوعات در ايران و اطلاعات و ارقام است كه مركز آمار ايران در زمينه مطبوعات كشور و انتشارات سازمانهاي دولتي جمع آوري نموده است . تحقيقات آماري اين مركز كه منتج به تهيه و تنظيم جداول اين مهت گرد بد موارد ذيل را در بر ميگيرد :

۱- بررسي اسناد و مدارك موجود و مراجعه به منابع مختلف جهت ارائه تصوير كاملي از وضع انتشار مطبوعات از ابتدا تا سال ۱۳۴۲ .

۲- جمع آوري اطلاعات مربوط به وضع انتشار مطبوعات كشور پس از سال ۱۳۴۲ با مراجعه به وزارت اطلاعات .

۳- بررسي محتوي مجلات هموسي هفتگي پايخت با استفاده از روش ستون - سانهتر بمنظور تعيين نحوه توزيع مندرجات مجلات مزبور .

۴- آمارگيري از انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهاي دولتي از طريق ارسال پرسشنامه و جمع آوري اطلاعات لازم براي سال ۱۳۴۱ .

مرور كلي جداول اين مهت حاكي است كه تا سال ۱۳۴۲ جمعا ۱۰۶۰ روزنامه و مجله ايراني در داخل و خارج كشور انتشار يافته است . تعداد جرايدى كه در سال ۱۳۵۰ در كشور به انتشار رسیده ۱۸۵ است كه از اين تعداد ۱۱۳ عنوان در شهر تهران منتشر شده است . ۳۷ درصد از محتوي مجلات هموسي هفتگسي كشور را عكس و آگهي و بهش از ۶۶ درصد از كل مطالب مندرج در آنها را ادبيات و مطالب اجتماعي تشكيل ميدهد . ليكن فقط ۱۲/۷ درصد از جمع مطالب به موضوعات سياسي ، اقتصادي و علمي اختصاص دارد .

تعداد نشریات ، كتب ، رسالات و جزواتي كه وزارتخانه ها و سازمانهاي دولتي مورد آمارگيري مركز آمار ايران در سال ۱۳۴۱ منتشر نموده اند ۶۸۳ عنوان بوده است . بزرگترين سهم را در اين مورد وزارت آموزش و پرورش دارد كه تعداد انتشارات آن به ۱۹۴ عنوان با تيرازي در حدود ۳۰ ميليون ميرسد ، البته بايد در نظر داشت قسمت اعظم انتشارات اين وزارتخانه مربوط به كتب درسي است كه اطلاعات تفصيلي آن در مهت اول اين نشریه آمده است .

سوالیات کشور سرانگرنی و سید بیدار سرانگرنی
کتابت خطی در دست خطی کهنه
۱۲۵۱
۱۲۵۱
در عهد شاهان کهنه در عهد شاهان کهنه
در عهد شاهان کهنه در عهد شاهان کهنه
در عهد شاهان کهنه در عهد شاهان کهنه
در عهد شاهان کهنه در عهد شاهان کهنه



مطبوعات در ایران

بخش یکم -

تاریخچه

اولین روزنامه ایرانی در تاریخ دوشنبه ۲۵ محرم سال ۱۲۵۳ ه. ق. در زمان سلطنت محمدشاه قاجار به کوشش میرزا صالح شیرازی که خود آن را با ترجمه تحت اللفظی (Newspaper) "کافذ اخبار" نام نهاده بود در یک صفحه منتشر شد. در حال حاضر از این روزنامه هیچ نسخه‌ای در دست نیست و مطالبی که درباره آن نوشته شده ذکر دقیقی از مدت و تعداد دفعات انتشار آن بهمان نمی‌آورد، بلکه فقط پارامای از خصوصیات روزنامه مزبور را بیان میکند.

برخی از تاریخ نویسان و محققان اظهار داشته‌اند که اولین روزنامه بزبان فارسی، مدتها قبل از کافذ اخبار، در سال ۱۲۱۲ ه. ق. بنام "اخبار ایرانی" در شهر دهلی منتشر شده است و پس از آن چند روزنامه دیگر نیز بهمین زبان بنام‌های مراا الاخبار، جام جهان نما (مجله هفتگی)، شمس الاخبار، آئینه اسکندری، سلطان الاخبار و بالاخره روزنامه گفتار راست در همین کشور انتشار یافته‌است. پارامای منابع نیز اشاره کرده‌اند که کافذ اخبار اولین روزنامه‌ای نیست که در ایران منتشر شده‌است و قبل از آن روزنامه‌ها دیگری وجود داشته‌اند. لیکن چون اسناد و مدارک کافی در اثبات این روایات در دست نیست، باید در قبول آن جانب احتیاط را رعایت نمود. "وقایع اتفاقیه" که دومین روزنامه ایرانی است، در تاریخ جمعه پنجم ربیع الثانی ۱۲۶۲ ه. ق. بهمت و راهنمایی میرزاتقی خان امیرکبیر به مرحله انتشار رسید. این روزنامه پس

از مدتی بنام "روزنامه دولت علیه ایران" تغییر نام داد و بعدها با نامهای دیگری منتشر گردید .

تا زمان مشروطیت چند روزنامه دیگر نیز که مهمترین آنها (La Patrie) "وطن" و "طلوع" بود انتشار پیدا کرد و نیز در خارج از کشور چند روزنامه که تاحدودی رنگ اجتماعی و سیاسی داشت منتشر گردید . روزنامه (La patrie) "وطن"، نخستین روزنامه ایرانی است که به دوزبان فرانسه و فارس در سال ۱۲۱۳ هـ . ق . در تهران انتشار یافت و همچنین نخستین روزنامه‌ای بود که در ایران توقیف شد .

در زمان ناصرالدینشاه برای اولین بار بمنظور نظارت در کار چاپ و انتشار مطبوعات "وزارت انطباعات" بوجود آمد و میرزا محمد حسن صنیع الدوله بعنوان نخستین وزیر انطباعات ایران انتخاب شد . در "مرآت البلدان" درباره این شخص چنین آمده است : "میرزا محمد حسن خان که نخستین رئیس اداره انطباعات مبارکه بود، در سال ۱۲۸۸ هـ . ق . به دریافت لقب صنیع الدوله مفتخر شد . در زمان او سه روزنامه بنام های ایران، مریخ و علمی انتشار یافت . در سال ۱۲۸۹ او ی بعلمت خدماتیکه در عالم مطبوعات کرده است به دریافت يك قطعه گل کمر مرصع از دست شاهانامیل میگردد ."

از نظر آشنائی با نوع مشاغل و تعداد افرادی که در ابتدا ی کار مطبوعات کشور، امور مربوط به انتشار روزنامه ای را به عهده داشتند ذیلا اسامی و تعداد کارکنان روزنامه ایران که از جراید معتبر آنروز بوده است ذکر میشود :

منشی : میرزا محمد حسین ادیب ملقب به فروغی

مصحح : میرزا علی محمد ناظم الدوله و میرزا ابوالقاسم

محرر : میرزا عبدالرحیم

نقاش و استاد بهاسمه خانه : میرزا عباس

حروف چین فرنگی و ایرانی : میرزا آقا سید ولی

سایر افراد : ۳ نفر

عسله طبع : ۱۰ نفر

فراشان : ۸ نفر

مترجمین : میرزا محمد رضا (فرانسه)

" " : میرزا علیخان (فرانسه

" " : و انگلیسی) ،

" " : میرزا عیسی خان سر هنگ

" " : (فرانسه) ، ماروس -

" " : خان مسیحی (فرانسه

و روسی)

در زمان ناصرالدینشاه کلیه درباریان، اعیان، اشراف و حکام موظف به خرید روزنامه و پرداخت حق اشتراك بودند . لذا حکام هر ولایت کار توزیع جراید و دریافت حق اشتراك را نیز به عهده داشتند و اگر در این کار تسامحی میکردند معزول میشدند . اعلامیه ذیل که روشنگر این مسئله است در زمان ناصرالدینشاه بدین منظور صادر گردید :

" حسب الامر الاقدس الاعلى اعلى حضرت قدر قدرت هماين شاهنشاه ولي نعمت كل ممالك محروسه ايران مانهاله عن العدنان بموجب اين اعلان و موافق دستخط مبلرك جداگانه و تشخيص و تصديق عليه دستوفى اللمالك وزير مالیه اشخاصی که اسامی آنها در ثبت دفتر روزنامجات از هذ مالسنه توشقال ثیل قلمداد شد باید بی هیچ عذری روزنامجات دولتی ، ملتی و علمی را قبول نموده و قیمت آنها را که مجموعا از قرار سالیانه ۳ تومان و ۶ هزار دینار است در چهار قسط که ۱ هزار دینار می باشد به ما بشین این کار کارسازی داشته قبض اعتضاد السلطنه وزیر علوم را

دریافت دارند . هرگاه کسی در سر قسط از دادن تنخواه روزنامه تسامح ورزد، علاوه بر اینکه بکثرت از جاده انسانیت انحراف جست، معادل آن تنخواه از مقرری دیوانی او مقطاع خواهد شد ."

تیراز روزنامه هائیکه این اعلان جهت خرید آنها صادر شد جمعا ۱۱۱۵ نسخه بود که مستوفی الممالک آنها بشرح ذیل برای نقاط مختلف تقسیم و امر به توزیع نمود .

دارالخلافه	۲۷۰	فارس	۶۶
اجزاء وزارت خارجه	۸۷	کاشان	۱۲
آذربایجان	۱۶۶	کردستان	۲۰
استرآباد	۳۴	کرمان	۸
بروجرد	۱۴	کرمانشاه	۷۵
عراق	۱۲	نهاوند	۵
خراسان	۸۰	گروس	۱۲
خمسه	۱۶	گیلان	۳۵
گلبایگان و خوانسار	۵	مازندران	۳۰
شاهرود و بسطام	۵	ملایر و توپسرگان	۱۰
سمنان و دامغان	۳	همدان	۱۲
مرستان	۲۶	یزد	۲۰
قزوین	۲۲	قم و نطنز	۷
ساره	۲	اسدآباد و کنگاور	۲۰
محلات	۱	اصفهان	۳۰

در دوران مشروطیت نام های بیشماری از مطبوعات ایران بچشم میخورد . اغلب این روزنامه ها انتقادی، سیاسی و اجتماعی بودند . نامدارترین آنها روزنامه "صوراسرافیل" بود که بامدیبت جهانگیر صوراسرافیل و با همکاری علی اکبر دهخدا انتشار پیدا

کرد . این روزنامه پس از قتل صوراسرافیل با کوشش دهخدا تا چند شماره در پاریس منتشر گردید .

از روزنامه های معتبر دوران مشروطیت که هر کدام به سهم خود در نشر افکار آزاد پخواهی و بالا بردن شعور سیاسی مردم نقشی قابل توجهی داشتند میتوان قانون (چاپ لندن) ، اختر (چاپ استانبول) ، حبل المتین (چاپ کلکته) ، ثریا و نسیم شمال (چاپ ایران) را نام برد .

نکته جالب درباره جراید زمان قاجاریه اینست که این جراید اکثرا چاپ سنگی میشد . قطع آنها غالبا ۱۲ × ۳۳ سانتیمتر، تعداد صفحات آنها بین ۲ تا ۸ صفحه و کاغذ آنها از نوع بسیار پست بود . فقط برخی از جراید که وابسته به محافل و مجامع خاصی بودند، نظیر روزنامه تربیت به مدیریت ذکا^۱ الملك مدیر مدرسه سیاسی در تهران، روزنامه قانون به مدیریت میرزا ملکم خان در لندن و چند روزنامه دیگر با کاغذ بسیار مرغوب و خط زیبا چاپ میشدند . جراید موجود و کاریکاتور بعلت صبعوت کار و محدود بودن وسایل بازحمت فراوان به چاپ میرسیدند . در آن زمان اکثریت رجال مملکت پنحوی از انحاء در طبع یا نشر مطبوعات دستی داشتند .

پس از دوران مشروطیت، نقش مطبوعات بنا به اوضاع و احوال اجتماعی و سیاسی مملکت محدود شد . تا اینکه از جنگ دوم جهانی^۲ به بعد که آثارش از شهریور ۱۳۲۰ در ایران ظاهر شد مطبوعات به فضای تازه ای دست یافتند .

این دوره که تا سال ۱۳۳۲ ادامه داشت برای مطبوعات امکاناتی فراهم آورد تا بهر نوع و شکلی انتشار پیدا کند . بیشتر مطبوعات این دوره ناشر افکار احزاب ، جمعیت ها و اتحادیه ها بودند . از سال ۱۳۳۲ به بعد مطبوعات کشور به روالی درآمد که کم و بیش تا زمان حاضر حفظ شده است .



الخبازة من كل الأبي

الْحَبْلُ مَا لَكَ شَرَفِي

[illegible]

نخستین شماره از اولین روزنامه
ایران که در سال ۱۲۵۳ هـ. ق.
توسط میرزا صالح شیرازی منتشر
شد.

از مجموعه مطبوعات قدیمی (نسخه
موجوده دانشگاه نیز فتوایی از اصل
آن می باشد) کتابخانه مرکزی دانشگاه
تهران

(مطبعه و اداره خانه اختر)

اسلامبول خان والده در دایره
مخصوصه است کارهای متعلق
باداره باقا محمد طاهر راجع
است
اساسی و کلای کرام درمعا
دور وزیرک کاهی درصفت
آخرین نگاشته می شود
سه شنبه ۶ محرم ۱۳۱۶
۲۸ خردادماه روی سنه ۱۳۰۹
۱۰ ذوالحجه ماه فرستاده ۸۹۴



L'AKHTER

(نمره بدلات سلبانه)

درصدا ۴ مجیدی هم
دیگر عاقل و صرسته عاقلی ه مجیدی
عاقل و صرسته ایران ۲۵ فران
عاقل و صرسته و بنادر ۱۲ اروپا
عاقل و صرسته و قفقاز ۱۰ سانت
عاقل و صرسته اروپ ۲۵ فرانک
پن لحظه ۶۰ پفرست
اجرت پست همه چاپ شده
اداره است

منفی اول حاج میرزا مهدی تیریزست

(در این روزنامه از هرگونه وقایع و اخبار و سیاسیات و پولیتیک و عوام و ادب و دیگر منافع عمومی مکتوب می شود. هفته یکبار طبع می گردد و اوراق و نوشته های سودمند را باستان می پذیریم. در نوشته های که از خارج می رسد اداره مختار است. کاغذی را که نوشته نمی شود صاحبش حق استرداد آنرا ندارد کاغذی که پول پست ندارد گرفته نمی شود.)

(فهرست مندرجات)

عرض مخصوص - سبلی - خبرهای تکراری - توجیهات -
لشکر - تبلیغات رسمی - تبریک سال جدید - عودت
حکمران سرستان - مله تاریخ - اجتماع جوانمردی -
اساس عزاداری در ماه شهادت - تبریک -
چین و ژاپن - ساختن - کشی جنگی در هیوش کرانها -
تلفون - طول عمر - حریق - بل - مکتوب از بدکو -
تندیس خیراند - ترک مسکرات و رقابت با راج اطل - قلبن -
بقیه از ترجمه مقاله مجله طالب - اعلان - (مراغه)

عرض مخصوص

سیاس خدای را که ما را توفیق کرامت فرمود
بدین سال بیست و یکم انتشار این روزنامه که خادم
حقیقی اسلامیت و انسانیت است.

بزرگان ملت را پوشیده نیست که از آغاز تأسیس
این نامه از مقصود اصلی که خدمت به عالم اسلامیت
و انسانیت است بقدر قوه انحراف نور زینما می و پیشرفت
آن مقصود مقدس را بر همه چیزی مقدم داشته باوجود
صدمات متوالیه بقدریکه مقدور بوده بمحصول آن
مقصود همت گماشته ایم. و این بار گران را در ظرف

این مدت طولانی تنهایی بدوش کشیده چون سایر
روزنامه ها از هیچ طرفی وظیفه و مسئولیتی نداشته ایم مگر
ممدودی از بزرگان ملت که کاهی باقتضای قدر شناسی
و بلندی همت مبتنی اطاعت فرموده اداره ما مرهون
منت خود داشته اند که تاحیات داریم انسانیت ایشانرا
فراموش نکرده زبان از شنایشان کوتاه نخواهیم داشت.
از هموطنان محترم که در عاقل و صرسته عاقلی و خطه
وسیع هندوستان و ملکت قفقاز اقامت و تجارت دارند
و از مشترکین روزنامه هستند نیز نهایت تشکر را داریم
زیرا که این جوانمردان باقتضای بصیرتی که در وضع
خارج دارند پیش از دیگران از مراتب منافع روزنامه
آگاهی حاصل نموده و چه روزنامه را ما تداوم ملل پیشکی
میرد از آنکه در حقیقت پیشرفت امور اداره ما را از این رهگذر
است. بالعکس از مشترکین محترم عاقل و صرسته ایران در بعضی
قاطا اداره یکساله بلکه هجده ماهه طلبکار است و سبب عدم
این منی نیز مساعدت و کلای محترم است و گر نه مشترکین
گرای باور نداریم که در ادای این مبلغ جزئی تا این بایه
ایستادگی نمایند. زیرا که میدانند بسبب تنزل

اختر نخستین روزنامه ایرانی
که در خارج انتشار یافت.
این روزنامه در سال ۱۲۹۲
هجری قمری در استانبول
آغاز بکار کرد و ۲۳ سال
انتشار یافت

از مجموعه مطبوعات قدیمی
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران



قیمت اشترک سالیانه

در طهران ۲۰ تفران

سایر ولایات داخله ۲۰

خارجه ۳۰

قانون

پرنس میرزا ملک خان ناظم الدوله

توق

عدالت

اتفاق



قیمت يك نسخه

دو عباسی

محل صدور این جریده دودفتر خانه کباتی الطباعات شرق در کوچه لوبابرد نمره ۳۸ در لندن

محل توزیع در طهران و تبریز کتابخانه تربیت

ایران وارباب حکوم و طالبان ترقی افغانهای توافر جمع نمودند و چون این روزنامه به کفایتی غنیمت تر و ب دادند این هنرمند مبارک که از اطراف ایران بگذرد می تواند روزنامه بخت و کثیفه های مفید انتشار دهد که از آن جمله یکی همین جریده قانون است

ایران مملکت از نعمت خداداد . چیزی که همه این نعمت را باطل گذاشته نبودن قانون است هیچکس در ایران ملک هیچ چیز نیست زیرا که قانون نیست .

حاکم تعیین میکنیم بدون قانون . سرب سزول میکنیم بدون قانون . حقوق دولت را بیفروشیم بدون قانون . بندگان خدا را حبس میکنیم بدون قانون خزانه میخفیم بدون قانون . شک براه میکنیم بدون قانون .

دوحد دودرپس در تقیلس در مصر در اسلامبول حق دویان رکن هرکس میباشد که حقوق و وظائف او نیست .

هرایران احدی نیست که بداند تصدیق و خدمت کلام .

فان چند را به قانون ابراج کردند .

بسم الله الرحمن الرحيم

هو الله ما بملك العظيم بعد الانكال على هونك الكريم بنشر صحيفة " القانون " قانوناً بملك للوطنين ومستوراً يهتدى بأسوله خير المقتدين قارعتنا وإيام الى صراط الرشاد المستقيم وانور عقولنا بنور العلم السليم لنملك في منهاج العدل والاعتدال ونحظى بمناخه الصالحين يوم القيامه جمع كثير از خلق ایران به چندین سبب خود را از وطن مأثور بیرون کشیده در ممالک خارجه متفرق شده اند

در میان این مهاجرین متفرقه آن اشخاص بشمار که ورق خارجه را با وضع ایران تطبیق میکنند سالها در این فکر بودند که آیا چه تدبیر میتوان بان بکارگان که در ایران گرفتار مانده اند جزئی امدادی رسانند پس از قیام و فکر زیاد بر این عقیده متفق شدند که بجهت نجات و ترقی خلق ایران بهتر از يك روزنامه آزاد هیچ اسباب نمیتوان تصور کرد .

آن چند نفر اشخاص وطن پرست و سنی و قدرت روزنامه چندتا درست تهیه اند در این چهار پنج سال يك هنرمند افتاد از اطراف دنیا و بهر وسیله چه به سر راه چه به نام و وجه بنگاری از دولتخواهان

روزنامه قانون در سال ۱۳۰۷ هـ ق
توسط میرزا ملک خان ناظم الدوله
در لندن در چهار صفحه بقطع
وزیری منتشر شد که فقط ۴ شماره
از آن منتشر شد .

از مجموعه مطبوعات قدیمی
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

شماره صد و بیست و نهم

سال چہارم

مضمون

اداره روزنامه ادب دارالخلافه طهران خیابان امریبه خانیه مشرفی بنجرکیم در طبقه دومین شود جل آفتابک در راه چهارم ظاهر میشود بعد از قبولی در دهانه های مشرقین در دفتر اداره ثبت فرایند و کسب کتب غالب اشراک مستند پذیرد و اما اداره دعوت در بند	بسم الله الرحمن الرحیم ادبک اول شهریشت ماه ذی قعدة سلطانی ۱۳۳۳ مطابق (۲۲) خرداد خاوند شده	و به اشتراک سالانه دارالخلافه طهران ... خندان ... در سرباز محمود ... سوادین چهار در عثمان مصر ... پنج می در امریکه در کتب ... میشتراک در حبس و قضا ... دو ضاعت در سینه و سنان و چین ... دوزخ و جبه یست علان در زمره طری کبریا اگر چه در
--	---	--

اجتبیست و در جامعہ اداره است

قیمت یک نسو ما پروتئینهای

رور ما بابت معصومین ابدی و سیاسی نابینا و زخمی

معاذت ظلم انقدر که خدا کالبت باشد و سالی باورج دولت نباشد محال آنرا خود را ملاک داره هر سده و پنج خود شود و صا غیر حق است و داده کرد

بِنَا شِئْنَهُ لَمَّا جِئْتُمْ نَسْأَلُونَ
كَعْبَةَ لِبَاسِ الْفَتْرِ فِي حُلِّ

الاهوار جبل الفارسى من العتاك
والقمر فى ساعته الارض فى ديار



تصویر پیر صاحب البیت اعظم علیہ السلام از پیر شریف امام اکبر رشتی است اسرار العدل والافتقار وافی
الاجابة واهل صفات افع الالهة في الاطراف المحرم السفر مبرور علی بن ابرهیم بن ابی طالب اعظم علیہ السلام فی حقل انور

روزنامه ادب در سال ۱۲۱۶ هـ. ق.
توسط ادیب الممالک فراهانی در
تهران و سپس در مشهد و طهران
منتشر شد.

از مجموعه مطبوعات قدیمی
کتابخانه مرکزی دانشگاه

امار مطبوعات کشور از ابتدا تا سال

۱۳۴۲

بخش دوم -

امار مطبوعات کشور

در تحقیق وسیعی که مرکز آمار ایران جهت دست یافتن به
سیمای روشن و کامل از وضع مطبوعات کشور از ابتدا تا زمان
حاضر بعمل آورده است، نه تنها کلیه کتب و متون تاریخی موثق
و رسالات و تحقیقات سودمند افراد ایرانی و خارجی که در زمینه
مطبوعات ایران ذکری بمیان آورده اند مورد مطالعه دقیق قرار
گرفت، بلکه مدت ها وقت در مراکز مهم اسناد و مدارك کشور نظیر
کتابخانه ملی، کتابخانه مجلس شورای ملی، کتابخانه موزه آسیائی
وابسته به دانشگاه پهلوی شیراز بررسی آثار و شواهدی شد که
روشنگر سیمای مطبوعات ایران در دوره های مختلف تاریخ این
کشور می باشد. علاوه بر آن مصاحبه ها و تماس های مکرر با افرادی
که بنحوی از انحاء اطلاعات موثقی در این زمینه داشتند و یا
احیاناً نسخی از روزنامه ها و مجلات قدیمی ایران را در آرشیو
شخصی خود نگهداری نمودند، به انجام این تحقیق کمک
مؤثری نمود. باین ترتیب هر جا که نشانی از مطبوعات کشور
وجود داشت مورد بازبینی قرار گرفت و حاصل این کوشش ها که
بلاشك کاملترین تصویر آماری است که تاکنون از مطبوعات ایران
داده شده در جداول این بخش تدوین و تنظیم گردید.

آنچه باختصار خواهد آمد، به روشن شدن نحوه تحقیق
و اطلاع از میزان جامعیت اطلاعات جمع آوری شده کمک خواهد
نمود.

نکته اول اینکه از دوباره شماری روزنامه ها و مجلاتی که به علل

گونگون تغییر نام داده و یا محل چاپ و نشر آنها از شهری به شهر دیگر انتقال یافته است، تا آنجا که مدارك و شواهد موجود روشنگر واقعیت بود، جلوگیری بعمل آمد. مثلاً هفته نامه ادب که بوسیله مرحوم ادیب المالك در سه شهر تهران، تبریز و مشهد چاپ شده است فقط یکبار به حساب آمد. هفته نامه اتحاد مشرق که ابتدا وسیله برهان الدین صاحب در سال ۱۳۲۸ هـ. ق. در افغانستان چاپ میشد و پس از انتشار چند شماره تعطیل و پس در سال ۱۳۴۰ هـ. ق. وسیله محمد امین خویگانی در جلال آباد افغانستان در چهار صفحه و بطور هفتگی مجدداً چاپ و منتشر گردید فقط یکبار منظور شده است.

روزنامه الحدید که گاه با نامهای الحدید، الجناب، جناب، حباب دیده شده، تحت يك عنوان محسوب گردیده است. همچنین از دوساره شماری بسیاری از روزنامه هانظیر كشكول، حبل المتین، ناهید و غیره که معلوم شد محل چاپ آنها از شهری به شهر دیگر انتقال یافته است جلوگیری بعمل آمد. نیز آنچه از طرف محافل و مجامع سری و علنی نظیر انجمن مقدس ملی اصفهان محافل فراماسیونری، انجمن اخوت، انجمن مشروطه خواهان، جمعیت بست نشستگان حضرت عبدالعظیم، قم، نجف و مشهد و یا آنچه از جانب دولت وقت و فرمانداری نظامی و یا لوطی ها و جاهل ها و باجگیران محل و سرگذر در مواقع خاص بصورت ورقه هائی تحت عنوان فوق العاده، شب نامه، اطلاعیه، ابلاغیه و غیره چاپ و منتشر میشد کلاً جزء جامعه به حساب نیامده است. نتایج بدست آمده از این تحقیق حاکی است که از سال ۱۲۵۳ هجری قمری، یعنی زمان سلطنت محمد شاه قاجار، که نخستین روزنامه بوسیله میرزا صالح شیرازی در ایران انتشار یافت، تا به امروز که نزدیک به يك قرن و نیم از آن میگذرد نام حدود ۶۵۰۰ روزنامه و مجله در تاریخ مطبوعات کشور به چشم میخورد.

لیکن تعداد زیادی از این جراید با اصلاً به مرحله انتشار نرسیدند و با عمر انتشارشان کوتاه تر از آن بود که ذکر دقیقی از آنها در اسناد و مدارك موجود بیاید. در مورد پاره ای از این جراید حتی ولادت و مرگ در يك روز اتفاق افتاده است. صرفنظر از این گروه از مطبوعات که به علت وضع خاص انتشار و موجود نبودن اطلاعات موثق از آنها در منابع و مآخذ موجود، جزء جراید منتشره به حساب نیامدند، این مرکز در تحقیقات خود موفق شد اطلاعات لازم در مورد ۱۰۶۰ روزنامه و مجله ایرانی را که از ابتدای تاریخ مطبوعات کشور تا سال ۱۳۴۲ در داخل و خارج کشور انتشار یافته اند جمع آوری و در (جدول شماره ۱ تا ۴) تدوین نماید. تفکیک دوره های تاریخی در جدول مزبور با توجه به رویدادهای سیاسی مهم و به فراخور شرایط، بین ۲ تا ۵۰ سال تغییر میکند. با توجه به دوره های مزبور، غیر از فاصله سالهای ۱۳۴۲-۱۳۲۰ که چند سالی از آن به علت شرایط خاص سیاسی مقارن انتشار تعداد کثیری روزنامه و مجله با عمر انتشار کوتاه بود و چنانکه گفته شد به علت عدم دسترسی به منابع موثق در این تحقیق به حساب نیامد، بر رونق - ترین دوره ها در امر انتشار مطبوعات، فاصله سالهای ۱۲۸۷-۱۲۸۶ و ۱۳۰۲-۱۳۰۰ می باشد. در دوره اول یعنی دوره اوج نهضت مشروطیت جمعاً ۱۸۱ و در دوره دوم ۱۷۳ روزنامه و مجله ایرانی در ایران و سایر کشورهای جهان انتشار یافته است. با توجه باینکه تعداد سنوات دوره های مزبور نیز نسبت به سایر دوره ها کوتاه است، اهمیت این سالها در تاریخ مطبوعات کشور مشهود تر می شود.

از مجموع ۱۰۶۰ روزنامه و مجله که تا سال ۱۳۴۲ انتشار یافته اند، محل نشر ۹۸۶ روزنامه و مجله در داخل کشور و ۷۴ جریده در خارج کشور بوده است. بین شهرهای کشور پس از

تهران شهر تبریز، شیراز، مشهد و اصفهان به ترتیب بالاترین تعداد جراید را منتشر نمودند. بین شهرهای سایر کشورها، شهر استانبول بیش از همه محل نشر مطبوعات ایرانی بوده است. از نظر زبان انتشار، پس از زبان فارسی، انتشار روزنامه ها و مجلات بزبان ارمنی و سپس فرانسه در طول تاریخ مطبوعات کشور تا سال ۱۳۴۲ بیشتر سابقه داشته است.

امار مطبوعات کشور از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۰

ارقام مربوط به انتشار مطبوعات کشور از سال ۱۳۴۳ تا سال ۱۳۵۰ در (جداول شماره ۵ تا ۸) منعکس می باشد. طبق

این ارقام تعداد روزنامه ها و مجلات منتشره در فاصله زمانی مزبور کاهش یافته است، چنانچه در سال ۱۳۴۳، ۲۰۷ جریده در کشور منتشر میشد و این رقم در سال ۱۳۵۰ به ۱۸۵ رسیده است. این کاهش بطور اعظم متوجه تعداد هفته نامه ها و مجلات هفتگی است، در حالیکه تعداد روزنامه های منتشره در سال ۱۳۵۰ بیش از سال ۱۳۴۳ می باشد. از نظر زبان انتشار، تعداد جراید فارسی سال ۱۳۵۰ نسبت به سالهای قبل کمتر است، لیکن انتشار جراید بزبان انگلیسی در این سال تقریباً به دو برابر سال ۱۳۴۳ رسیده است. در حال حاضر جمعا ۵ روزنامه و یک مجله بزبان انگلیسی در کشور منتشر میشود.

توزیع جغرافیائی مطبوعات از نظر محل نشر حاکی است، پس از استان مرکزی که جمعا ۱۲۱ جریده منتشر میکند، استانهای خراسان، اصفهان، فارس و گیلان از این نظر در مراتب بعدی قرار دارند.



جدول شماره ۱ - تعداد روزنامه ها و مجلات ایرانی که تا سال ۱۳۴۲ در ایران منتشر شده اند بر حسب اولین سال انتشار تفکیک محل نشر

سال	جمع	تهران	مشهد	اصفهان	شیراز	تهران	رشت	کرمانشاه	رضایه	یزد	همدان	کرمان	قزوین	سایر
جمع	۱۸۶	۷۳۶	۳۶	۳۵	۴۱	۶۲	۲۴	۸	۶	۵	۶	۸	۵	۱۴
تا سال ۱۲۹۳	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۲۹۴-۱۲۷۴	۴۸	۳۶	۲	۲	۴	۲	-	-	۱	-	-	-	-	۱
۱۲۷۵-۱۲۸۵	۵۵	۳۵	۱	۴	-	۱۲	-	-	۱	-	-	-	-	۲
۱۲۸۶-۱۲۸۷	۱۶۷	۱۰۷	۳	۱۳	۷	۱۶	۸	۱	۲	۳	۱	۱	۱	۴
۱۲۸۸-۱۲۹۹	۱۱۱	۶۳	۶	۲	۸	۱۸	۴	۲	-	-	۴	۱	-	۳
۱۳۰۰-۱۳۰۳	۱۶۸	۱۲۵	۹	۶	۱۳	۵۰	۷	-	-	۱	-	۲	-	-
۱۳۰۴-۱۳۲۰	۱۳۰	۸۳	۸	۵	۶	۸	۴	۴	۱	۱	۱	۴	۳	۲
۱۳۲۱-۱۳۴۲	۱۹۴	۱۸۱	۵	۲	۱	-	۱	۱	۱	-	-	-	-	۲
اظهار نشده	۱۱۲	۱۰۵	۲	۱	۲	۱	-	-	-	-	-	-	۱	-

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۲ - تعداد روزنامه ها و مجلات ایرانی که تا سال ۱۳۴۲ در خارج منتشر شده اند بر حسب اولین سال انتشار تفکیک محل نشر

سال	جمع	کابل	استانبول	بمبئی	کلکته	قاهره	برلن	لندن	پنجاد	پادکویه	پاریس	تهران	واشنگتن
جمع	۷۴	۹	۱۲	۷	۶	۶	۹	۵	۷	۷	۳	۳	۳
تا سال ۱۲۹۳	۳	-	-	۲	۱	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۲۹۴-۱۲۷۴	۱۱	۱	۳	۱	۲	۱	-	۱	۱	-	۱	-	-
۱۲۷۵-۱۲۸۵	۹	-	۱	-	۱	۳	-	۱	۱	-	-	-	-
۱۲۸۶-۱۲۸۷	۱۴	۱	۴	۲	-	-	-	-	۳	۳	۱	-	-
۱۲۸۸-۱۲۹۹	۱۲	۱	۲	-	۱	۱	-	-	۲	۳	۱	-	-
۱۳۰۰-۱۳۰۳	۵	-	۳	۱	۱	-	۳	-	-	-	-	-	-
۱۳۰۴-۱۳۲۰	۱۲	۵	-	۱	-	-	۶	-	-	-	-	-	-
۱۳۲۱-۱۳۴۲	۲	۱	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-
اظهار نشده	۶	-	۲	-	-	۱	-	۲	-	۱	-	-	-

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۳ - تعداد روزنامه ها و مجلات ایرانی بر حسب اولین سال انتشار و به تفکیک زبان تا سال ۱۳۴۲

سال	جمع	فارسی	ترکی	ارمنی	فرانسه	عربی	فارسی فرانسه	فارسی ترکی	کلدانی سریانی	عبری	سایر
جمع ۱۰۶۰	۱۷۸	۴	۴۹	۹	۲	۳	۳	۴	۴	۴	۴
تا سال ۱۲۲۳ ۴	۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
..... ۱۲۷۵-۱۲۸۵ ۶۴	۵۵	۱	۵	-	-	-	-	۱	۲	-	-
..... ۱۲۸۶-۱۲۸۷ ۱۸۱	۱۷۵	-	۲	۲	-	۱	-	-	۱	-	-
..... ۱۲۸۸-۱۲۹۹ ۱۲۳	۱۰۱	۱	۱۶	۲	-	۱	-	۱	-	۱	-
..... ۱۳۰۰-۱۳۰۳ ۱۷۳	۱۶۱	-	۷	۲	-	-	-	-	-	۳	-
..... ۱۳۰۴-۱۳۲۰ ۱۴۲	۱۳۱	-	۷	۱	۲	-	-	-	-	-	۱
..... ۱۳۲۱-۱۳۴۲ ۱۹۶	۱۹۳	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	۱
اظهاری نشده ۱۱۸	۱۰۸	-	۱۰	-	-	-	-	-	-	-	-

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۴ - تعداد روزنامه ها و مجلات ایرانی بر حسب نوع و به تفکیک اولین سال انتشار تا سال ۱۳۴۲

نوع	جمع	تا سال ۱۲۲۳	۱۲۲۴	۱۲۷۵	۱۲۸۶	۱۲۸۸	۱۳۰۰	۱۳۰۴	۱۳۲۱	اظهاری نشده
جمع ۱۰۶۰	۴	۵۹	۶۴	۱۸۱	۱۲۳	۱۷۳	۱۴۲	۱۹۶	۱۱۸	
روزنامه ۷۳۷	۴	۵۲	۵۷	۱۶۸	۸۸	۱۳۹	۸۹	۶۹	۷۱	
مجله ۳۲۳	-	۷	۷	۱۳	۳۵	۳۴	۵۳	۱۲۷	۴۷	

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۵ - تعداد جراید منتشره در استانها و فرمانداریهای کل کشور متفکیک نوع در سال ۱۳۵۰

استان و فرمانداری کل	جمع	روزنامه	هفته نامه	مجله هفتگی	مجله ماهانه	استان و فرمانداری کل	جمع	روزنامه	هفته نامه	مجله هفتگی	مجله ماهانه
جمع	۱۸۵۰۰۰۰۰	۳۴	۷۱	۳۰	۵۰	استان خوزستان	۴	۱	۳	-	-
استان مرکزی	۱۱۳۰۰	۲۱	۱۸	۲۶	۴۸	استان فارس	۸	۲	۵	۱	-
سایر نقاط	۸۰	-	۶	-	۲	استان اصفهان	۱۰	۲	۷	۱	-
استان گیلان	۷۰۰۰۰۰۰	۱	۶	-	-	استان سیستان و بلوچستان	۱	-	۱	-	-
استان مازندران	۲۰۰۰۰۰۰	-	۲	-	-	استان خراسان	۱۴	۳	۱	۲	-
استان آذربایجان شرقی	۴۰۰۰	۲	۲	-	-	استان کرمان	۲	۱	۱	-	-
استان آذربایجان غربی	۱۰۰۰	-	۱	-	-	استان ساحلی و بندر و جزایر جنوب	۱	۱	-	-	-
استان کردستان	۱۰۰۰۰۰۰۰	-	۱	-	-	فرمانداری کل لرستان	۱	-	۱	-	-
استان کرمانشاهان	۳۰۰۰۰۰	-	۳	-	-	فرمانداری کل همدان	۵	-	۵	-	-

ماخذ: وزارت اطلاعات

جدول شماره ۶ - تعداد جراید منتشره در کشور متفکیک نوع از سال ۱۳۴۳ تا سال ۱۳۵۰

سال	جمع	روزنامه			هفته نامه	مجله هفتگی	مجله ماهانه
		پروپه صبح	پروپه عصر	هوائی			
۱۳۴۳	۲۰۷	۲۰	۵	۲	۸۱	۳۱	۵۲
۱۳۴۴	۲۰۷	۲۰	۵	۲	۸۱	۳۱	۵۲
۱۳۴۵	۲۰۷	۲۰	۵	۲	۸۱	۳۱	۵۲
۱۳۴۶	۱۸۸	۲۷	۵	۲	۸۲	۳۱	۴۱
۱۳۴۷	۱۸۸	۲۷	۵	۲	۸۲	۳۱	۴۱
۱۳۴۸	۱۸۸	۲۷	۵	۲	۸۲	۳۱	۴۱
۱۳۴۹	۱۸۱	۲۷	۵	۴	۷۱	۲۶	۴۸
۱۳۵۰	۱۸۵	۲۵	۵	۴	۷۱	۳۰	۵۰

ماخذ: وزارت اطلاعات

جدول شماره ۷ - تعداد جراید منتشره در کشور تفکیک نوع زبان در سال ۱۳۰۰

نوع	جمع	فارسی	انگلیسی	فرانسه	عربی	آلمانی	ارمنی	آشوری فارسی
جمع	۱۸۰	۱۷۴	۶	۱	۱	۱	۱	۱
روزنامه	۳۴	۲۷	۵	۱	-	-	۱	-
هفته نامه	۷۱	۷۰	-	-	-	۱	-	-
مجله هفتگی	۳۰	۲۹	۱	-	-	-	-	-
مجله ماهانه	۵۰	۴۸	-	-	۱	-	-	۱

ماخذ : وزارت اطلاعات

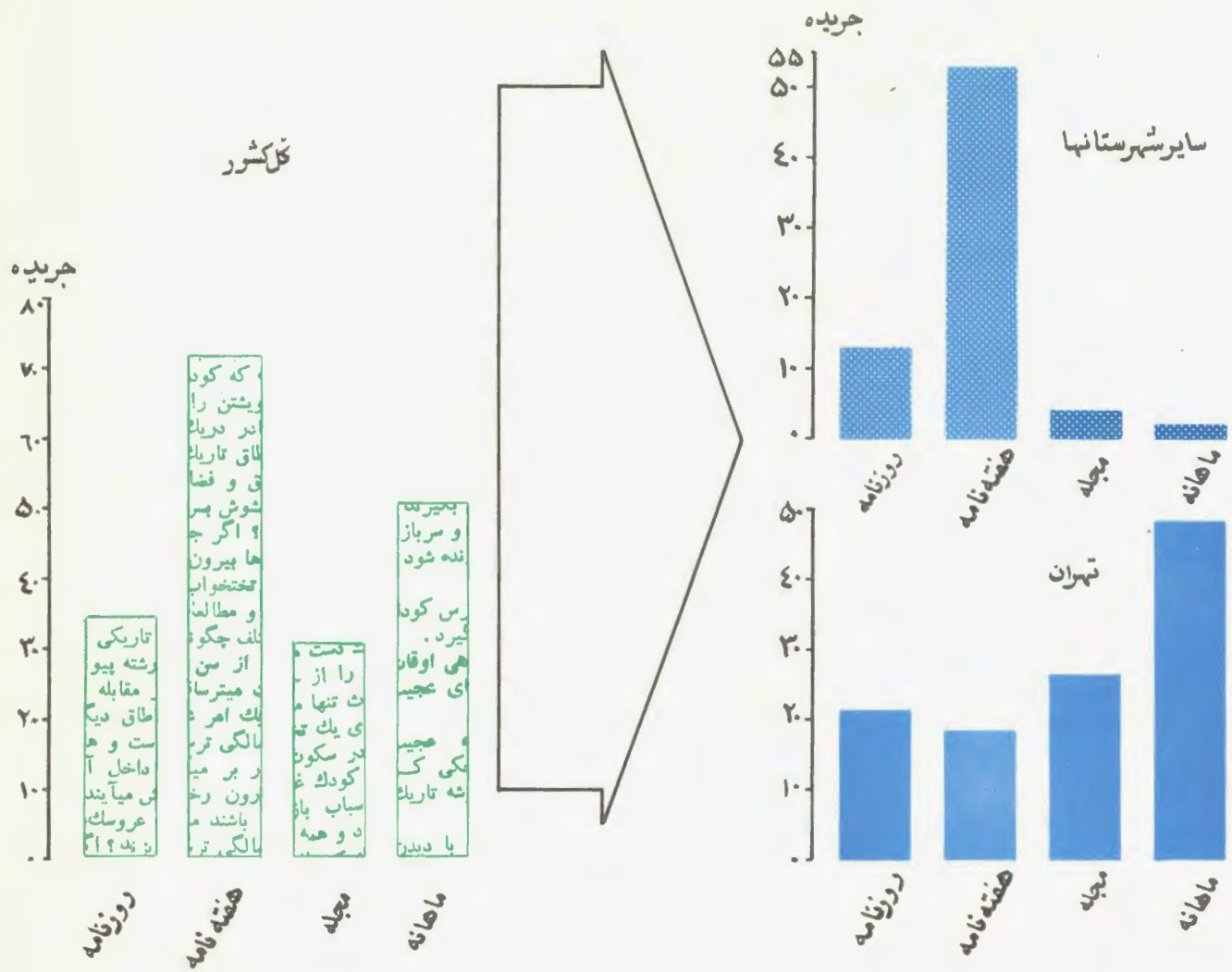
جدول شماره ۸ - تعداد جراید منتشره در کشور تفکیک زبان انتشار از سال ۱۳۴۳ تا سال ۱۳۰۰

سال	جمع	فارسی	انگلیسی	فرانسه	عربی	آلمانی	ارمنی	آشوری فارسی
۱۳۴۳	۲۰۷	۲۰۱	۳	۱	۱	-	۱	-
۱۳۴۴	۲۰۷	۲۰۱	۳	۱	۱	-	۱	-
۱۳۴۵	۲۰۷	۲۰۱	۳	۱	۱	-	۱	-
۱۳۴۶	۱۸۸	۱۸۰	۳	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۴۷	۱۸۸	۱۸۰	۳	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۴۸	۱۸۸	۱۸۰	۳	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۴۹	۱۸۱	۱۷۱	۵	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۵۰	۱۸۰	۱۷۴	۶	۱	۱	۱	۱	۱

ماخذ : وزارت اطلاعات



تعداد جراید کشور تفکیک نوع در سال ۱۳۵۰



مندرجات مجلات عمومی

هفتگی کشور

نتایج بررسی محتوی چند مجله هفتگی پایتخت که در هفته های مختلف سال ۱۳۵۰ انتشار یافته اند، با استفاده از روش اندازه گیری ستون - سانتیمتر، در (جدول شماره ۹ تا ۱۲) منعکس است. این نتایج یکبار برای هر یک از مجلات بتفکیک جهت روشن شدن نحوه توزیع مندرجات هر مجله و یکبار با احتساب متوسط نشان داده شده است. ارقام متوسط حاکی از اینست که ۲۳/۴۵ درصد از مجموع مندرجات این نوع مجلات را عکس، ۱۲/۵۵ درصد آن را آگهی و ۶۲ درصد آنرا مطالب مختلف تشکیل میدهد. توزیع مندرجات هر یک از مجلات بتفکیک حاکی است که عکس و تصویر حداقل ۱۳/۹ درصد (مجله فردوسی) و حداکثر ۳۰ درصد (سپید و سیاه) از مجموع مندرجات مجلات عمومی هفتگی را شامل می شود. نسبت فضای اشغال شده بوسیله آگهی از ۸/۹ درصد (مجله فردوسی) تا ۱۸/۱ درصد (تهران مصور) در نوسان است. بالاترین نسبت مطالب در مقایسه با مجموع مندرجات ۲۷/۲ درصد (مجله فردوسی) و کمترین نسبت ۵/۶ درصد (سپید و سیاه) می باشد.

توزیع مطالب در مجلات عمومی هفتگی حاکی است که بطور متوسط بیش از ۴۱ درصد از مطالب این نوع مجلات را ادبیات، که همبها شامل داستانهای دنباله دار، ناول و سرگذشت است تشکیل میدهد و در پارامای از مجلات این نسبت به بیش از ۵۰ درصد نیز میرسد. مطالب اجتماعی ۲۵/۰۹ درصد و مطالب هنری که

اکثراً معطوف اخبار مربوط به هنرپیشه ها و خوانندگان و فیلمهای سینمایی و نظایر آنست ۱۰/۸۱ درصد مطالب را در بر میگیرد. نسبت مطالب سیاسی که رپرتاژها، اخبار و سخنرانیهای مقامات سیاسی را شامل می شود جمعا ۶/۰۷ درصد از کل مطالب است. در مورد نسبت مطالب تفاوت زیادی بین مجلات عمومی هفتگی موجود می باشد. چنانچه در شماره های مورد بررسی مجله فردوسی در این تحقیق حدود ۲۰ درصد از مطالب به موضوعات سیاسی اختصاص داشته است و در پارامای مجلات این نسبت بسیار ناچیز بود است.

مطالب اقتصادی در کلیه مجلات عمومی هفتگی کمترین اهمیت را دارد و در جمع فقط ۱/۲۱ درصد از مجموع مطالب مجلات را تشکیل میدهد.

یادآوری این نکته ضروری است که علیرغم تقسیم بندی دقیق مطالب از نظر سیاسی، اقتصادی، ادبی، اجتماعی و غیره، عناوین یاد شده در مورد اغلب مجلات، بی مسمی هستند فقط در مورد مجله فردوسی میتوان گفت که مطالب نوشته شده تحت هر عنوان کم و بیش بستگی با عنوان پیدا می کند. در مورد بقیه، این بستگی بمعنای صحیح وجود ندارد مثلا عنوان مطالب سیاسی بیشتر اخبار، رپورتاژ آگهی ها، مراسم و نظایر اینها را در بر میگیرد تا تفسیرهای سیاسی و رویدادهای مهم کشور یا جهان.

جدول شماره ۹- توزیع درصد مندرجات کلیه مجلات منتخب
هفتگی ایران برحسب عکس آگهی و مطلب در سال ۱۳۵۰

سطح کل	عکس	آگهی	مطلب
۱۰۰	۲۳/۴۵	۱۳/۵۵	۶۳/۰

ماخذ: مرکز آمار ایران.

جدول شماره ۱۰- توزیع درصد مندرجات هر يك از مجلات منتخب هفتگی ایران
برحسب عکس آگهی و مطلب در سال ۱۳۵۰

شرح	اطلاعات هفتگی	اطلاعات بانوان	فردوس	تهران صور	سپید و سپاه
سطح کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
عکس	۲۵/۵	۲۶/۰	۱۳/۱	۱۵/۷	۳۰/۰
آگهی	۱۲/۲	۱۳/۶	۸/۱	۱۸/۱	۱۴/۰
مطلب	۶۲/۳	۶۰/۴	۷۷/۲	۶۶/۲	۵۶/۰

ماخذ: مرکز آمار ایران.

جدول شماره ۱۱- توزیع درصد مطالب کلیه مجلات منتخب هفتگی ایران برحسب موضوع در سال ۱۳۵۰

کل مطالب	سیاسی	اقتصادی	اجتماعی	ادبی	هنری	سرگرمی	علمی	متفرقه
۱۰۰	۶/۰۲	۱/۲۱	۲۵/۰۱	۴۱/۲۳	۱۰/۸۱	۶/۵۸	۵/۴۳	۳/۵۷

ماخذ: مرکز آمار ایران.

جدول شماره ۱۲- توزیع درصد مطالب هر يك از مجلات منتخب هفتگی ایران برحسب موضوع در سال ۱۳۵۰

شرح	اطلاعات هفتگی	اطلاعات بانوان	فردوس	تهران صور	سپید و سپاه
کل مطلب	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
سیاسی	۴/۱۰	-	۳۰/۵	۱/۴	۲/۷
اقتصادی	۱/۶۰	-	۳/۶	-	۱/۸
اجتماعی	۲۱/۲	۳۶/۳	۲۲/۱	۲۴/۳	۱۴/۸
ادبی	۳۷/۷	۳۹/۷	۲۲/۱	۵۰/۱	۵۴/۱
هنری	۱۱/۷	۶/۶	۲۴/۱	۷/۴	۷/۷
سرگرمی	۱۲/۸	۴/۱	-	۲/۱	۱۰/۷
علمی	۵/۶	۵/۸	۵/۲	۵/۱	۵/۰
متفرقه	۵/۳	۶/۷	-	-	۳/۲

ماخذ: مرکز آمار ایران.

توزیع درصد مطالب مجلات منتخب هفتگی ایران برحسب موضوع در سال ۱۳۵۰

توزیع درصد مندرجات مجلات منتخب هفتگی ایران برحسب عکس، آگهی و مطلب در سال ۱۳۵۰



عکس



آگهی



مطلب



سیاسی



اقتصادی



اجتماعی



ادبیات و داستان



هنری



سرگرمی



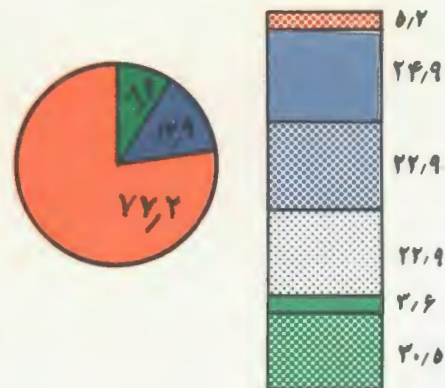
علمی



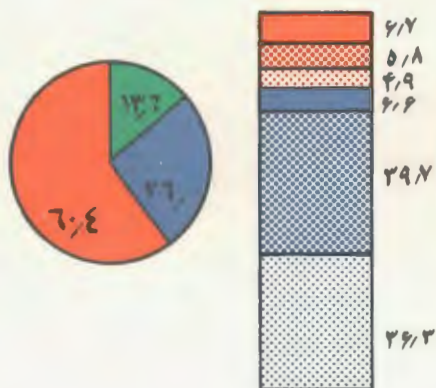
متمفرقه

توزیع درصد سذرجات هریک از مجلات منتخب هفتگی ایران در سال ۱۳۵۰

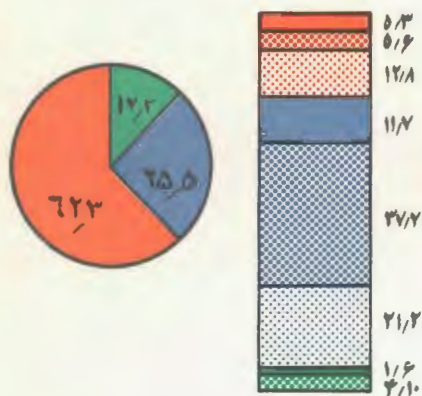
فردوسی



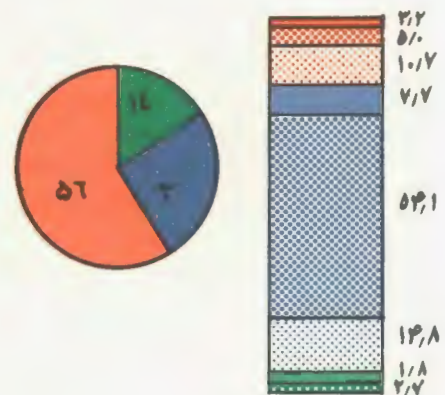
اطلاعات بانوان



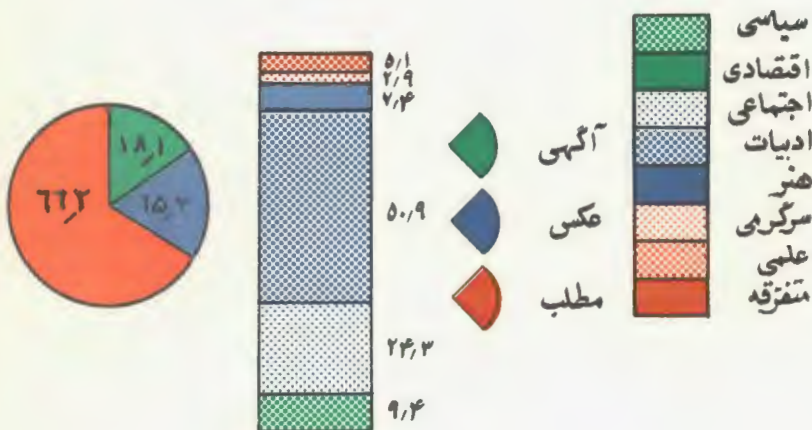
اطلاعات هفتگی



سپید و سیاه



تهران مصور



انتشارات وزارت خانه‌ها و

سازمانهای دولتی

وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی کشور بفتح موضوعات و مسائل مورد عمل خود دارای انتشارات گوناگونی هم از نشریه ، کتاب ، رساله و جزوه در زمینه های مختلف می باشند. این دسته از انتشارات کشور نه تنها از لحاظ حجم قابل توجه است، بلکه از نظر کیفیت نیز شامل کتب و نشریات تحقیقی ، فنی و تخصصی پاره ای از سازمانهای دولتی است که به علت نوع کار خود تنها تولید کننده این نوع انتشارات در کشور هستند .

آمار مربوط به انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهایی که از نظر تعداد و مشخصات انتشارات خود در سال ۱۳۴۱ توسط مرکز آمار ایران مورد آمارگیری قرار گرفتند در (جداول شماره ۱۳ تا ۱۸) آمده است . مطابق این جداول سازمانهای مزبور جمعاً ۶۸۳ نشریه ، کتاب ، رساله و جزوه در سال ۱۳۴۱ منتشر گردمانده شامل ۲۵۵ نشریه ، ۳۲۰ کتاب ، ۲ رساله و ۱۰۶ جزوه است . از این تعداد فقط ۳۶ نشریه جنبه خبری دارد و بقیه در زمینه های سیاسی ، علمی و فنی ، اقتصادی ، اجتماعی و با ترکیبی از این موضوعات انتشار یافته است .

وزارت آموزش و پرورش که انتشار کتب درسی را تحت نظارت خود دارد ، با انتشار ۱۸۵ عنوان کتاب در بیش از ۲۸ میلیون نسخه - که قسمت اعظم آنرا کتب درسی سال تحصیلی ۵۰ - ۱۳۴۱ تشکیل میدهد - از نظر میزان انتشارات وضع خاصی بین وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی پیدا کرده است . نشریات منتشره این وزارتخانه

نیز که تعدادی از آن جهت استفاده نوآموزان و دانش آموزان مدارس تهیه می شود به جهت تیراژ فوق العاده زیاد (بالغ بر ۱۷۰ هزار نسخه برای هر نشریه) قابل مقایسه با هیچیک از نشریات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی نیست، چه تیراژ نشریات سایر سازمانها بین ۱۰۰ و ۴۰۰۰ نوسان دارد .

مقایسه وضع انتشارات وزارتخانه های دیگر نشان میدهد که وزارت کشتا ورزی و منابع طبیعی ، وزارت آبادانی و مسکن و وزارت آب و برق از جهت تعداد انتشارات به ترتیب در مراحل بعدی قرار دارند .

از نظر زبان انتشار، تعداد ۱۰۵ نشریه ، کتاب و جزوه در وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی کشور به زبانهای خارجی و یا فارسی و خارجی توأم منتشر میشوند .

اگر به اولین تاریخ انتشار نشریات دوره ای و نامنظم این سازمانها توجه شود ، ملاحظه خواهد شد که از مجموع ۲۵۵ نشریه ، انتشار ۲۲۴ نشریه در فاصله سالهای ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۹ یعنی در دهه اخیر آغاز شده است .

جدول شماره ۱۲- تعداد و تیراژ انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی پتکلیک موضوع در سال ۱۳۴۱

وزارتخانه و سازمان دولتی		جمع		خبری		سیاسی		ملی و قومی		اقتصادی		اجتماعی		تسلی	
تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ
.....	۶۸۲	۳۰۳۷۱۲۷۷	۳۱	۴۱۸۳۰	۳۱	۱۱۱۰۰	۱۰۰	۱۱۲۶۰	۳۴	۶۰۱۰۰	۳۵	۸۰۷۳۲۵	۳۱۷	۲۱۲۱۰۶۰۷	۲۱۲۱۰۶۰۷
.....	۷۷	۳۱۲۱۰	۱۰	۲۰۰۰	۱۰	۱۰۰	۶۰	۳۵۴۰۰	۲	۱۱۰	-	-	۴	۱۶۰۰	۱۶۰۰
.....	۵۵	۵۲۲۵	۴	۲۸۰	-	-	-	۲۴	۲۱۰۲۵	۱	۳۰	-	۲۶	۲۷۹۰	۲۷۹۰
.....	۱۹۴	۲۹۴۷۲۲۵۰	-	-	-	-	۷	۸۵۰۰	-	-	-	۸	۷۸۸۷۰۵	۱۷۹	۲۸۱۷۵۰۰۰
.....	۱۳	۱۶۵۱۰	-	-	۷	۶۲۰۰	-	-	-	-	-	-	۶	۱۰۳۱۰	۱۰۳۱۰
.....	۴۰	۱۱۴۵۰۰	۴	۴۵۰۰	۲۳	۱۲۸۰۰	۱	۳۰۰۰	-	-	-	۱	۱۵۰۰	۱۱	۱۲۷۵۰
.....	۲۰	۱۷۷۹۰	-	-	-	-	-	-	-	۲۰	۱۷۷۹۰	-	-	-	-
.....	۲۵	۳۹۴۰	-	-	-	-	-	۲۵	۳۹۴۰	-	-	-	-	-	-
.....	۱	۴۰۰	۱	۴۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
.....	۸	۳۲۶۰۰	۴	۲۵۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	۴	۷۶۰۰	۷۶۰۰
.....	۷	۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۷	۰۰۰	۰۰۰
.....	۵	۷۵۰۰	۲	۳۰۰	-	-	-	-	-	۳	۷۲۰۰	-	-	-	-
.....	۴	۹۲۰۰	۲	۶۲۰۰	-	-	-	-	-	-	-	۲	۳۰۰۰	-	-
.....	۱	۱۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۰۰۰	۱۰۰۰
.....	۴	۸۰۰۰	۱	۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	۱	۵۰۰	۲	۷۰۰۰
.....	۱۰	۶۶۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	۵۰۰۰۰	۸	۱۶۰۰۰
.....	۱۱	۲۰۳۰۰	۲	۵۰۰۰	-	-	۸	۱۴۳۰۰	-	-	-	۱	۱۰۰۰	-	-
.....	۷	۱۳۲۰۰۰	۱	۳۰۰۰	-	-	۲	۱۱۰۰۰	-	-	-	۱	۵۰۰۰	۳	۱۱۳۰۰۰
.....	۱۲۹	۳۲۸۱۱۷	۴	۶۵۰	-	-	۲۰	۱۴۵۰۰	۲	۱۲۰	۲	۴۶۰	۱۰۱	۳۱۲۸۸۷	۳۱۲۸۸۷
.....	۲۶	۶۶۵۶۰	-	-	-	-	-	-	-	۴	۳۰۶۰۰	۱۶	۵۱۶۰	۶	۳۰۵۰۰
.....	۳۸	۲۱۶۷۰	-	-	-	-	۱	۲۵۰۰	۲	۴۰۰۰	۱	۲۰۰۰	۳۴	۱۳۱۷۰	۱۳۱۷۰
.....	۵	۱۰۰۰	۱	۲۰۰۰	-	-	۲	۴۰۰۰	-	-	-	-	۲	۳۰۰۰	۳۰۰۰
.....	۳	۴۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳	۴۰۰۰	۴۰۰۰

ماخذ: مرکز آمار ایران- طرح جامع بررسی نشریات کشور.

جدول ۱۴- تعداد و تیراژ نشریات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی به تفکیک فاصله زمانی انتشار در سال ۱۳۴۱

وزارتخانه و سازمان دولتی		جمع		روزانه		هفتگی		ماهانه		سه ماهه		شش ماهه		سالانه		غیرنظم				
تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ			
۲۵۵	۹۹۱۹۲۷	۶	۲۰۰۲۰	۱۲	۷۲۳۱۹۴	۴۲	۱۲۳۷۰۳	۱۵	۱۶۷۰	۷	۱۳۰۰	۵۰	۳۵۱۴۰	۱۲۳	۸۷۶۰۰		جمع			
۴۵	۳۰۲۶۰	-	-	-	-	۳	۱۳۶۰	-	-	-	-	-	-	-	۴۲	۲۸۱۰۰		آبادانی و مسکن		
۴۰	۳۹۴۵	-	-	-	-	۷	۵۶۵	-	-	۲	۲۲۰	۲	۳۵۰	۱۶	۱۳۸۰	۱۳	۱۴۳۰		آب و برق	
۷	۷۸۱۷۰۵	-	-	۴	۷۱۴۰۷۴	۲	۷۱۶۳۱	-	-	-	-	-	-	۱	۱۰۰۰	-	-		آموزش و پرورش	
۴	۴۲۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۳۰۰۰	-	-	-	۳	۱۲۰۰		امور خارجه		
۱۳	۳۳۷۰۰	۴	۷۲۰	۱	۵۰۰	۳	۴۴۸۰	۱	۳۰۰۰	-	-	۲	۲۰۰۰	۲	۲۰۰۰	۲	۲۳۰۰۰		اطلاعات	
۲۰	۱۷۷۹۰	-	-	۱	۴۰	۲	۷۰۰	۲	۱۵۰	۲	۱۵۰	۲	۱۵۰	۱۳	۱۵۱۵۰	-	-		اقتصاد	
۲۵	۳۹۴۰	-	-	-	-	۷	۱۰۵۰	۵	۷۵۰	-	-	۳	۴۰۰	۱۰	۱۶۶۰		بهداری			
۱	۴۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۴۰۰	-	-		پست تلگراف و تلفن	
۸	۳۲۶۰۰	-	-	-	-	۲	۱۹۰۰۰	-	-	-	-	-	-	۱	۴۰۰۰	۵	۱۶۶۰		تعمیر و امور روستاها	
۷	۵۰۰	-	-	-	-	۳	۵۰۰	۲	۵۰۰	-	-	-	-	-	۲	-	-		جنگ	
۲	۳۰۰	۱	۱۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۲۰۰		دارائی		
۳	۷۷۰۰	۱	۱۲۰۰	۱	۱۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۵۰۰۰	-	-		دادگستری	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		راه	
۱	۵۰۰	-	-	-	-	۱	۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		علم و آموزش عالی	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		فرهنگ و هنر	
۳	۹۰۰۰	-	-	-	-	۱	۳۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	۲	۶۰۰۰		کار و امور اجتماعی		
۴	۱۷۰۰۰	-	-	-	-	۳	۱۴۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		کشور	
۱۹	۲۰۵۵۷	-	-	۳	۱۰۸۰	۷	۷۶۹۷	۲	۴۲۵۰	۱	۴۲۵۰	۵	۲۵۶۰	۱	۲۵۶۰	۱	۲۰۰۰		کتاب و روزی و منابع طبیعی	
۱۷	۵۶۶۰	-	-	-	-	۱	۷۵۰	۱	۵۰۰	-	-	-	-	-	۶	۲۰۰۰	۱	۲۴۱۰		سازمان برنامه و مرکز آمار ایران
۳۲	۹۱۷۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳۲	۹۱۷۰		موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی	
۳	۶۰۰۰	-	-	-	-	۱	۲۰۰۰	-	-	-	-	۱	۲۰۰۰	-	۲۰۰۰	-	-		هواشناسی	
۱	۲۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۲۰۰۰		راه آهن دولتی	

ماخذ: مرکز آمار ایران - طرح جامع بررسی نشریات کشور

جدول شماره ۱۵- تعداد و تیراژ انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی بنفیک نوع انتشارات در سال ۱۳۴۱

وزارتخانه و سازمان دولتی	جمع		نشریه		کتاب		رساله		جزء
	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	تعداد	تیراژ	
جمع	۶۸۳	۳۰۳۷۱۲۷۷	۲۵۵	۱۱۱۴۲۷	۳۲۰	۲۸۸۷۸۷۱۰	۲	۸۰۰	۱۰۶
آبادانی و مسکن	۷۷	۳۱۲۱۰	۴۵	۳۰۲۶۰	-	-	-	-	۳۲
آب و برق	۵۵	۵۲۲۵	۴۰	۳۱۴۵	۱۳	۱۰۰۰	-	-	۲
آموزش و پرورش	۱۹۴	۲۹۴۷۲۲۰۵	۷	۷۸۱۷۰۵	۱۸۵	۲۸۱۸۰۵۰۰	-	-	۲
امور خارجه	۱۳	۱۶۵۱۰	۴	۴۲۰۰	۷	۱۲۰۰۰	-	-	۲
اطلاعات	۴۰	۱۱۴۵۵۰	۱۳	۳۳۷۰۰	۴	۱۴۳۵۰	-	-	۲۳
اقتصاد	۲۰	۱۷۷۱۰	۲۰	۱۷۷۱۰	-	-	-	-	-
بهداری	۲۵	۳۱۴۰	۲۵	۳۱۴۰	-	-	-	-	-
پست و تلگراف و تلفن	۱	۴۰۰	۱	۴۰۰	-	-	-	-	-
تعمین و امور روستاها	۸	۳۲۶۰۰	۸	۳۲۶۰۰	-	-	-	-	-
جنگ	۷	۵۰۰	۷	۵۰۰	-	-	-	-	-
دارائی	۵	۷۵۰۰	۲	۳۰۰	۱	۵۰۰۰	-	-	۲
دادگستری	۴	۱۲۰۰	۳	۷۷۰۰	۱	۱۵۰۰	-	-	-
راه	۱	۱۰۰۰	-	-	۱	۱۰۰۰	-	-	-
علوم و آموزش عالی	۴	۸۰۰۰	۱	۵۰۰	۲	۷۰۰۰	-	-	۱
فرهنگ و هنر	۱۰	۶۶۰۰۰	-	-	۱۰	۶۶۰۰۰	-	-	-
کار و امور اجتماعی	۱۱	۱۰۳۰۰	۳	۱۰۰۰	۱	۲۰۰۰	۲	۸۰۰	۵
کشور	۷	۱۳۲۰۰۰	۴	۱۷۰۰۰	۱	۵۰۰۰	-	-	۲
کشاورزی و منابع طبیعی	۱۲۱	۳۲۸۶۱۷	۱۱	۲۰۵۵۷	۷۱	۳۰۴۶۰	-	-	۳۱
سازمان برنامه و مرکز آمار ایران	۲۶	۶۶۵۶۰	۱۷	۵۶۶۰	۶	۳۶۱۰۰	-	-	۳
مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی	۳۸	۲۱۶۷۰	۳۲	۱۱۷۰	۶	۱۲۵۰۰	-	-	-
هواشناسی	۵	۱۰۰۰	۳	۶۰۰۰	۱	۱۵۰۰	-	-	۱
راه آهن دولتی ایران	۳	۴۰۰۰	۱	۲۰۰۰	۲	۲۰۰۰	-	-	-

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۱۶، الف - تعداد انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی برحسب زبان

و نوع انتشارات در سال ۱۳۴۹

زبان	جمع	نشریه	کتاب	رساله	جزوه
جمع	۶۸۳	۲۵۵	۳۲۰	۲	۱۰۶
فارسی	۵۷۸	۲۳۰	۲۵۲	۲	۹۴
انگلیسی	۶۱	۱۲	۴۱	-	۸
فرانسه	۴	-	۲	-	۲
آلمانی	۱	-	۱	-	-
روسی	۱	۱	-	-	-
توام	۳۸	۱۲	۲۴	-	۲

ماخذ: مرکز آمار ایران - طرح جامع بررسی نشریات کشور.

جدول شماره ۱۶، ب - درصد انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهای

دولتی برحسب زبان و نوع انتشارات در سال ۱۳۴۹

زبان	جمع	نشریه	کتاب	رساله	جزوه
جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
فارسی	۸۴/۷	۹۰/۲	۷۸/۸	۱۰۰/۰	۸۸/۷
انگلیسی	۸/۹	۴/۷	۱۲/۸	-	۷/۵
فرانسه	۰/۶	-	۰/۶	-	۱/۹
آلمانی	۰/۱	-	۰/۳	-	-
روسی	۰/۱	۰/۴	-	-	-
توام	۵/۶	۴/۷	۷/۵	-	۱/۹

ماخذ: مرکز آمار ایران - طرح جامع بررسی نشریات کشور.

جدول شماره ۱۷- تعداد انتشارات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی برحسب زبان در سال ۱۳۴۱

وزارتخانه و سازمان دولتی	جمع	فارسی	انگلیسی	فرانسه	آلمانی	روسی	توام
جمع	۶۸۳	۵۷۸	۶۱	۴	۱	۱	۳۸
آبادانی و مسکن	۷۷	۷۴	۱	-	-	-	۲
آب و برق	۵۵	۴۳	۶	-	-	-	۶
آموزش و پرورش	۱۹۴	۱۸۷	۱	-	-	-	۶
امور خارجه	۱۳	۸	۳	۱	۱	-	-
اطلاعات	۴۰	۲۷	۸	۲	-	۱	۲
اقتصاد	۲۰	۱۴	۶	-	-	-	-
بهداری	۲۵	۲۴	۱	-	-	-	-
پست و تلگراف و تلفن	۱	۱	-	-	-	-	-
تعمین و امور روستاها	۸	۷	۱	-	-	-	-
جنگ	۷	۷	-	-	-	-	-
دارائی	۵	۴	-	-	-	-	۱
دادگستری	۴	۴	-	-	-	-	-
راه	۱	۱	-	-	-	-	-
علم و آموزش عالی	۴	۴	-	-	-	-	-
فرهنگ و هنر	۱۰	۸	۲	-	-	-	-
کار و امور اجتماعی	۱۱	۱۱	-	-	-	-	-
کشور	۷	۷	-	-	-	-	-
کشاورزی و منابع طبیعی	۱۲۹	۸۴	۲۶	-	-	-	۱۹
سازمان برنامه و مرکز آمار ایران	۲۶	۲۱	۴	۱	-	-	-
موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی	۳۸	۳۷	۱	-	-	-	-
هواشناسی	۵	۳	-	-	-	-	۲
راه آهن دولتی	۳	۲	۱	-	-	-	-

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۱۸ - تعداد نشریات وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی در سال ۱۳۴۱ بر حسب اولین تاریخ انتشار

۱۳۴۱ ۱۳۴۱	۱۳۳۱ ۱۳۴۰	۱۳۲۱ ۱۳۳۰	۱۳۰۱ ۱۳۲۰	۱۳۰۰ تا	جمع	وزارتخانه و سازمان دولتی
۲۲۴	۲۰	۶	۱	۴	۲۵۵	جمع
۴۵	-	-	-	-	۴۵	آبادانی و مسکن
۴۰	-	-	-	-	۴۰	آب و برق
۶	-	-	-	۱	۷	آموزش و پرورش
۴	-	-	-	-	۴	امور خارجه
۱۳	-	-	-	-	۱۳	اطلاعات
۱۷	۳	-	-	-	۲۰	اقتصاد
۱۱	۱۰	۴	-	-	۲۵	بهداری
۱	-	-	-	-	۱	پست و تلگراف و تلفن
۸	-	-	-	-	۸	تعاون و امور روستاها
۵	-	-	-	۲	۷	جنگ
۱	-	-	-	۱	۲	دارائی
۲	-	-	۱	-	۳	دادگستری
-	-	-	-	۳	-	راه
۱	-	-	-	-	۱	علوم و آموزش عالی
-	-	-	-	-	-	فرهنگ و هنر
۳	-	-	-	-	۳	کار و امور اجتماعی
۳	۱	-	-	-	۴	کشور
۱۲	۵	۲	-	-	۱۹	کشاورزی و منابع طبیعی
۱۶	۱	-	-	-	۱۷	سازمان برنامه و مرکز آمار ایران
۳۲	-	-	-	-	۳۲	مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ..
۳	-	-	-	-	۳	هواشناسی
۱	-	-	-	-	۱	رأی‌آین دولتی ایران

مبحث سوم - چاپ و کاغذ

175

نقد و پالایش و تصحیح

در این مبحث از نشریه، پس از ارائه تاریخچه مختصری از صنعت چاپ در جهان و ایران، وضع چاپخانه های بزرگ کشور، آمار واردات، تولید داخلی و مصرف انواع کاغذ در ایران، مصرف سرانه کاغذ روزنامه و کاغذ تحریر و چاپ، مقایسه بین المللی مصرف سرانه کاغذ با نمودارهای مربوطه مطرح شده است. در ارائه این اطلاعات از نتایج سرشماری مرکز آمار ایران از کارگاههای بزرگ صنعتی در سال ۱۳۵۱، آمار بازرگانی خارجی ایران و سالنامه آماری سال ۱۹۷۰ یونسکو استفاده بعمل آمده است.

بطور خلاصه باید اشاره نمود که تعداد چاپخانه های بزرگ کشور ۱۳۲ واحد است که از این تعداد ۱۰۶ چاپخانه بزرگ، یعنی ۸۰٪ کل چاپخانه های بزرگ کشور در شهر تهران مستقر میباشند.

در ایران در سال ۱۳۵۰ حدود ۲۴ میلیون کیلو کاغذ روزنامه و ۱۲۰ میلیون کیلو کاغذ تحریر و چاپ به مصرف رسیده است. مصرف سرانه کاغذ روزنامه در این سال ۷۹٪ کیلو و مصرف سرانه کاغذ تحریر و چاپ ۴ / ۰ کیلو بوده است. مقایسات بین المللی در همین زمینه نشان میدهد که ایران در زمره کشورهای است که کمترین میزان مصرف سرانه کاغذ را دارند. به عبارت دیگر مردم ایران کم میخوانند و کم مینویسند.



تاریخچه

بخش یکم -

تاریخچه و تحول

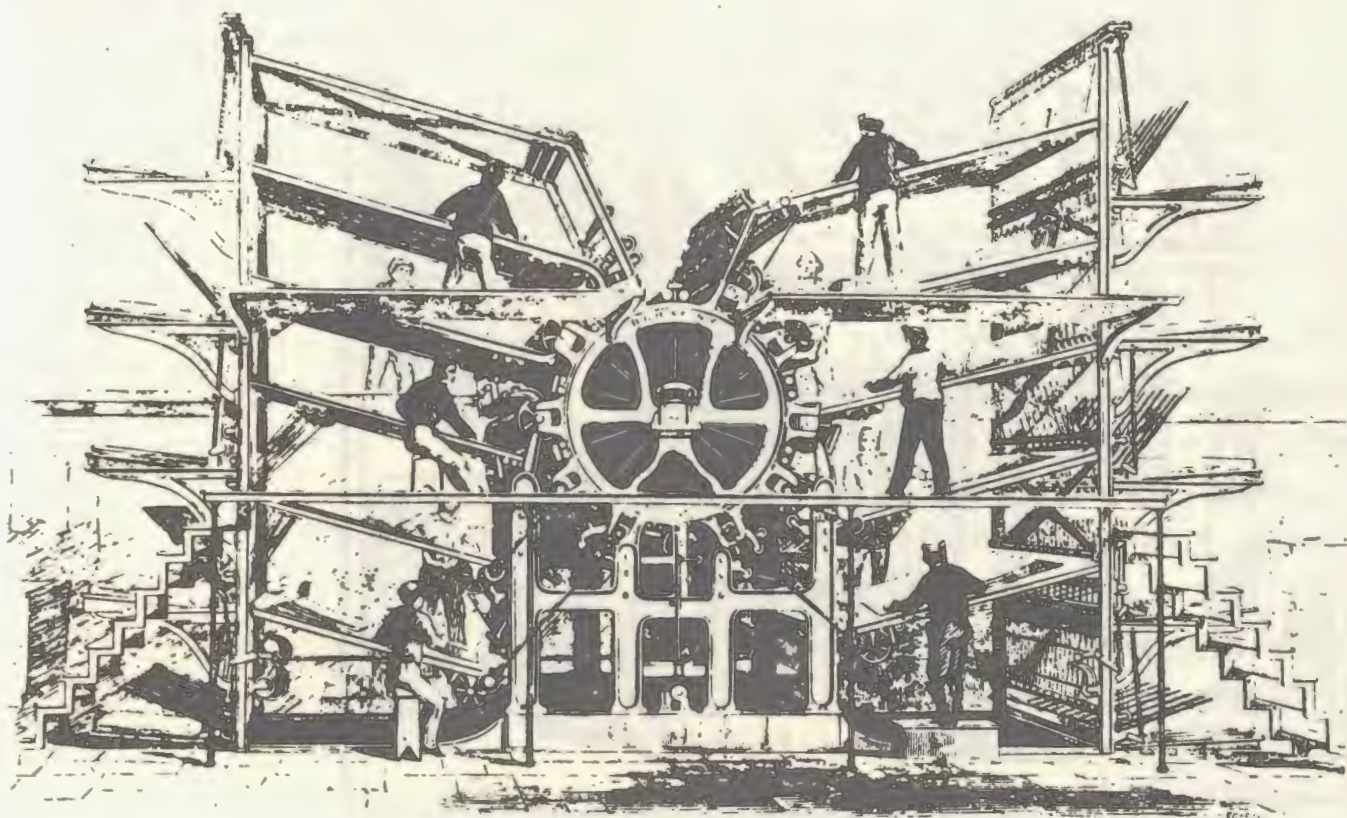
چاپ بمعنی ام، عمل و فن و صنعت تکثیر نقوش دو به بعدی (حروف ارقام، خطوط تصاویر و غیره) بوسیله منعکس کردن اثر این نقوش بر کاغذ یا پارچه یا مواد دیگر و بالاخص چاپ مسود خواندنی، با تصویر یا بدون آن بر روی کاغذ است.

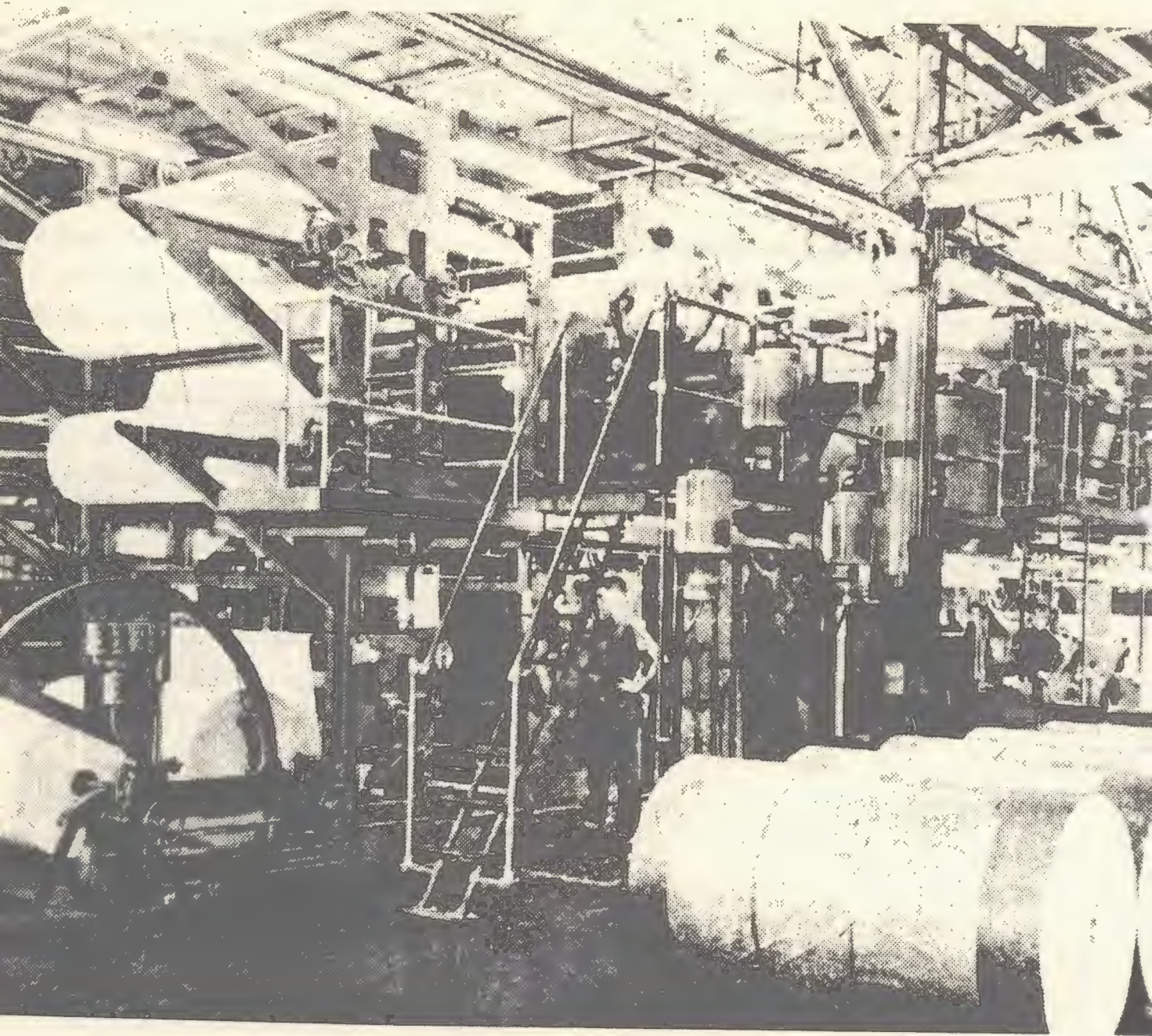
قرنها پیش در چین، کاغذ چاپ و حروف چاپی قابل انتقال اختراع شد. قدیمی ترین کتاب چاپی شناخته شده در ۸۶۸ میلادی در چین توسط شخصی بنام "وانگ شی یه" به چاپ رسید که در واقع قدیمی ترین حروف چینی است که تاکنون در جهان شناخته شده است.

کار چاپ در قرن دهم توسط "فنگ تائو" باوج رونق رسید و نام این شخص در مشرق زمین همانقدر مشهور است که نام "گوتنبرگ" در اروپا. اولین قدم بزرگ در پیشرفت فن چاپ، اختراع "حروف قابل انتقال" بود. استعمال این نوع حروف بین سالهای ۱۰۵۱ و ۱۰۵۸ در چین آغاز گردید. در اروپا ظاهر اختراع حروف قابل انتقال بدون اطلاع از کار چینی ها و بوسیله "گوتنبرگ" (۱۴۰۰-۱۴۸۶) در شهر ماینس (Mainz) آلمان صورت گرفت.

فن چاپ بسرعت در اروپا رواج پیدا کرد و در سال ۱۴۸۷ تقریباً در همه ممالك اروپا چاپخانه هایی دایر بود و در نیمه اول قرن ۱۶ فن چاپ از فن تهیه حروف چاپی تفکیک گردید. گذشته از بعضی اصلاحات جزئی تا سال ۱۸۰۰ فنون چاپ

مراحل از تکامل دستگاههای چاپ





تحولات صنعت چاپ در ایران

اولین چاپخانه عربی و فارسی در ایران در اوایل قرن یازدهم ه. ق. بوسیله کشیشان کرملی در دیرآنان در اصفهان دایر گردید و به "باسه خانه" معروف شد. در حلقای اصفهان نیز قریب ۳۰ سال بعد از اینکه شاه عباس صفوی ارامنه را آنجا کوچانید (۱۰۱۳ ه. ق.) چاپخانه ارمی دایر شد و پارهای از اوراق و کتب چاپی منجمله انجیل که در سال ۱۰۵۰ ه. ق. در آن به چاپ رسید درموزه کلیسای وانک موجود است.

لیکن خود فارسی زبانان ایران سالیان دراز چاپخانه نداشتند و خیلی دیر از مزایای آن بهره مند شدند، بطوریکه اغلب کتابهای قدیمی چاپی فارسی و عربی قبل از اینکه در ایران به چاپ برسند در هندوستان، مصر و استانبول چاپ میشد. بعداً این کار در شهرهای اروپائی مثل سن بطرز بزرگ مونیخ، وین، لندن، رم و پاریس، لندن و غیره صورت گرفت. در زمان سلطنت فتحعلی شاه قاجار اولین چاپخانه "طبیوگرافی" (چاپ سری) با حمایت و تشویق عباس میرزا ولیعهد در تبریز دایر شد و شخص بنام آقا-زین العابدین تبریزی "رساله فتح نامه" (از میرزا ابولقاسم قائم مقام) را در باب جنگهای ایران و روسیه به چاپ رسانید (۱۲۳۳ ه. ق.). ظاهر این کتاب نخستین کتاب فارسی است که در ایران با حروف عربی طبع شده است. در میان نخستین کتابهایی که در همین چاپخانه چاپ حروفی شد "مآثر السلطانیه" و "رساله آبله کهی" را میتوان نام برد.

و حروف ریزی بطور عمده بهمان صورت بود که "گوتنبرگ" بوجود آورده بود. اختراعات عمده ای که از ۱۸۰۰ به بعد صورت گرفت علاوه بر اینکه بر سرعت کار افزود بقدر قابل ملاحظه ای نیز از هزینه کاست.

امروزه بطور کلی سه طریق در فن چاپ معمول است که عبارتند از چاپ حروفی یا برآمده، چاپ همسطح یا چاپ سنگی و چاپ گود یا گراوری. این تقسیم بندی بر حسب این است که نقوشی که از روی آنها چاپ می کنند نسبت به صفحه چاپ (صفحه حامل نقوش) برآمده یا با آن همسطح یا در آن کنده شده باشد. تا حدود سال ۱۹۰۵ تقریباً در تمام کارهای چاپی از طریق چاپ حروفی استفاده میشد و امروزه نیز این طریق به بیش از طرق دیگر معمول است. از حدود سال ۱۹۰۵ به بعد طریق چاپ همسطح که قبلاً فقط برای تکثیر تصویر و نقشه بکار میرفت بیش از پیش مورد توجه واقع شد و چاپ افست از آن ناشی گردید.

ماشینهای چاپ حروفی را به سه دسته عمده سطحی (سطح)، استوانه ای و روتاری^(۱) تقسیم میکنند. ماشینهای سطحی اغلب کوچک اند و معمولاً برای چاپ بلوط، صورت حساب و فرمهای اداری از آنها استفاده میشود. ماشین استوانه ای برای چاپ کتابها و مجله هائی که تیراژ کمی دارند و بالاخص کتابهایی که نفاست طبع آنها مورد نظر است بکار میرود. ماشین چاپ روتاری بزرگترین و سریع ترین نوع ماشین های چاپ کنونی است و معمولاً برای چاپ روزنامه های پر تیراژ از آنها استفاده میشود. این ماشین میتواند هر ساعت ۶۰۰۰۰ نسخه روزنامه را چاپ کند، صفحات آنرا ببرد، تا بزند و تعداد نسخه های چاپ شده را شماره کند.

را تعمیر نمود و بکار انداخت .

با ازدیاد مدارس و توسعه تعلیمات و افزایش عده باسوادان و سایل چاپ در ایران مخصوصا در سالهای اخیر بسیار افزایش یافته است و بعضی از چاپخانه های کشور با وسایل بسیار نوین مجهز شده اند .

نمونه ای از يك كارگاه اوليه چاپ



هچنين عباس ميرزا در ۱۲۴۰ هـ . ق . ميرزا جعفر تبریزی را به مسکو فرستاد تا دستگاه چاپ سنگی را بخود بياورد و آن صنعت را بيايوزد و اين شخص دستگاه مذکور را به تبریز آورد و دایر نمود .

تاریخ ایجاد نخستین دستگاه چاپ حروفی در تهران بد رستی معلوم نیست لیکن گفته شده است که فتحعلی شاه، میرزایین — العابدین تبریزی را در حدود سال ۱۲۴۰ هـ . ق . به تهران احضار کرد و او قرآن معروف به "قرآن معتمدی" را در این شهر به چاپ رسانید . در مورد اینکه قرآن معتمدی به چاپ حروفی در آمده باشد بعضی از محققین تردید دارند و معتقدند این قرآن چاپ سنگی خورده است . لیکن مسلم است که در حدود سال ۱۲۴۰ هـ . ق . در تبریز و در تهران چاپخانه سری دایر بوده و در حدود سال ۱۲۵۰ هـ . ق . چاپخانه سنگی نیز در تهران ایجاد گردیده است .

اولین کتاب چاپ سنگی قرآن بود که در سال ۱۲۴۸ هـ . ق . چاپ شد و پس از آن کتاب "زاد العباد" به طبع رسید و این هر دو بخط میرزا حسین خوش نویس میباشد .

فن چاپ سنگی بسرعت زیاد در ایران تعمیم یافت و بعد از تبریز و تهران در اصفهان و شیراز و دیگر شهرهای مملکت های چاپ بکار افتاد . با اینکه اولین بار چاپخانه سری به ایران وارد شد بعدها چاپ سری مدتهای دراز منسوخ گردید تا آنکه در ۱۲۹۰ هـ . ق . در حین مسافرت ناصرالدین شاه به اروپا و در اثنای توقف وی در استانبول يك دستگاه چاپخانه با حروف عربی و فرنگی بقیمت ۵۰۰ لیره عثمانی خریداری و به تهران فرستاده شد ولی از آن استفاده ای بعمل نیآمد . تا آنکه در سال ۱۲۹۲ هـ . ق . بارون لوئی دو نورمن (Baron Louis de Norman) امتیاز روزنامه ای بنام (La Patrie) را تحصیل کرد و مطبعه



امار چاپخانه و کاغذ

در سال ۱۳۴۸ تعداد کارگاههای بزرگ و کوچک صنایع چاپ و صحافی در کشور به ۱۰۵۲ رسیده است. آمار مربوط به چاپخانه های بزرگ کشور در سال ۱۳۵۰ حاکی از تمرکز نسبی این فعالیت در شهر تهران است. چنانکه از مجموع ۱۳۲ چاپخانه بزرگ، تعداد ۱۰۶ چاپخانه، یعنی بیش از ۸۰ درصد آن در تهران واقع است. بهمین جهت چاپخانه های تهران از نظر عده کارکنان، مصرف کاغذ و سایر مواد لازم و حجم کارهای چاپی اوراق و نشریات سهمی معادل ۷ تا ۱۰ برابر چاپخانه های بزرگ سایر شهرهای کشور را بخود اختصاص داده اند. (جدول شماره ۱)

تا سال ۱۳۴۸ تنها منبع تأمین مصرف کاغذ در ایران، واردات انواع کاغذ از خارج بوده است. در سال ۱۳۴۹ با تأسیس یک کارخانه کاغذ سازی در ایران که فقط به امر تولید کاغذ مخصوص تحریر و چاپ می پردازد، قسمتی از مصرف این نوع کاغذ از محل تولید داخلی تأمین گردید.

آمار مربوط به واردات انواع کاغذ طی سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰ حاکی از افزایش مداوم مصرف کاغذ در ایران است. (جدول شماره ۲) مصرف کاغذ مخصوص روزنامه که هنوز هم بطور کامل از محل واردات تأمین میشود از ۹ میلیون کیلوگرم در سال ۱۳۴۵ به حدود ۲۴ میلیون کیلوگرم در سال ۱۳۵۰ رسیده است. به عبارت دیگر مصرف این نوع کاغذ طی دوره یاد شده تقریباً ۲/۵ برابر افزایش

بخش دوم-

امار چاپخانه و کاغذ



پیدا کرده است. مصرف سرانه کاغذ روزنامه نیز که با توجه به جمعیت کشور در هر یک از سالهای مذکور محاسبه شده است، افزایش نسبتاً قابل ملاحظه ای را نشان میدهد، بطوریکه از ۳۶/۰ کیلوگرم در سال ۱۳۴۵ به ۷۹/۰ کیلوگرم در سال ۱۳۵۰ رسیده است. (جدول شماره ۳)

مصرف کاغذ مخصوص تحریر و چاپ نیز طی سالهای مذکور تحول بسیار یافته، چنانکه از حدود ۶۵ میلیون کیلوگرم در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۱۲۰ میلیون کیلوگرم در سال ۱۳۵۰ افزایش یافته است. از سال ۱۳۴۹ که کارخانه کاغذ سازی در ایران شروع بکار کرد، قسمتی از مصرف داخلی کاغذ مخصوص تحریر و چاپ از محل تولید داخلی تأمین گردید. این سهم که در سال ۱۳۴۹ ۶۶/۴ درصد بود، در سال ۱۳۵۰ به ۹۲/۱۷ درصد رسید. (جدول شماره ۴) در همین سال واردات کاغذ مخصوص تحریر و چاپ نیز نسبت به سالهای گذشته به مقدار قابل توجهی کاسته شد.

مقایسه ارقام مربوط به سهم تولید داخلی در کل مصرفه از نظر مقدار و ارزش در جدول شماره ۴ حاکی از اینست که قیمت کاغذ تولیدی در کشور بالنسبه گران تر از قیمت های بین المللی است. در سال ۱۳۴۹ قیمت متوسط هر کیلو کاغذ وارداتی (کاغذ مخصوص تحریر و چاپ) با ارزش سیف حدود ۱۹ ریال بوده که در سال ۱۳۵۰ به ۲۰ ریال رسیده است. ولی قیمت متوسط کاغذ تولید داخلی در همان فاصله زمانی از هر کیلو ۲۲ ریال به هر کیلو ۳۳ ریال افزایش یافته است. در مورد کاغذ مخصوص تحریر و چاپ باید به افزایش مقدار مصرف سرانه نیز اشاره نمود. این رقم از ۵/۲ کیلوگرم در سال ۱۳۴۵ به ۴ کیلوگرم در سال ۱۳۵۰ رسیده است.

اگرچه مقدار مصرف سرانه کاغذ روزنامه و تحریر و چاپ طی

۶ سال گذشته افزایش نشان میدهد، لیکن مقایسه این مقادیر در سطح بین المللی حاکی از قلت مصرف سرانه کاغذ در ایران نسبت به بسیاری از کشورهای جهان است. بین کشورهای منتخب که جهت انجام این مقایسه در نظر گرفته شده اند امریکا و سوئد از نظر کاغذ روزنامه با داشتن بیش از ۴۰ کیلوگرم مصرف سرانه در بالاترین سطح و افغانستان، عراق، هند، ایران و مصر با داشتن کمتر از یک کیلو مصرف سرانه در پایین ترین سطح قرار دارند.

از لحاظ کاغذ مخصوص تحریر و چاپ، کشورهای امریکا، آلمان- غربی و سوئد با داشتن بین ۳۳ تا ۴۸ کیلوگرم بیشترین مصرف سرانه و افغانستان، هند، مصر، ترکیه، عراق و ایران با داشتن کمتر از ۵ کیلوگرم کمترین مصرف سرانه را دارند. (جدول شماره ۵)

جدول شماره ۱- آمار مربوط به چاپخانه های بزرگ کشور در سال ۱۳۵۰

شهر	تعداد چاپخانه	عدد کارکنان	ارزش مواد مصرفی برپال		ارزش تولیدات برپال		
			کاغذ	سایر مواد	جمع	چاپ اوراق و نشریات	کارهای کتراتی چاپ برای سایرین
کل کشور ۰۰۰۰	۱۳۲	۳۴۹۵	۱۳۵۶۳۸۶۲۷	۱۶۱۴۷۰۱۴۱	۹۱۰۹۸۵۱۶۳	۷۰۲۵۴۰۶۳۵	۲۰۸۴۴۵۳۲۸
شهر تهران ۰۰	۱۰۶	۳۰۶۱	۱۱۲۰۱۶۰۱۶	۱۵۰۶۹۲۳۷۳	۸۴۲۲۸۹۱۳۰	۶۳۶۸۷۸۴۹۲	۲۰۵۴۱۰۶۳۸
سایر شهرها ۰۰	۲۶	۴۳۴	۲۳۶۲۲۶۱۱	۱۰۷۷۷۷۶۸	۶۸۶۹۶۸۳۳	۶۵۶۶۲۱۴۳	۳۰۳۴۶۹۰

ماخذ: مرکز آمار ایران .

جدول شماره ۲- مقدار ارزش واردات خمیر، مقوا و انواع کاغذ در ایران طی سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰ (مقدار به تن ۱۰ ارزش به هزار ریال)

سال	خمیر		انواع مقوا		کاغذ مخصوص نوشتن و چاپ		کاغذ روزنامه		کاغذ خط کشی شده و شطرنجی		کاغذ تومار یا ورق	
	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش
۱۳۴۵	-	-	۳۴۵۳	۸۹۱۷۶	۶۴۶۲۲	۱۰۶۷۸۵۶	۱۳۹۳	۱۱۵۰۰۱	۲۸	۱۴۰۴	۵۳۳۹	۱۷۱۰۹۲
۱۳۴۶	-	-	۵۳۷۲	۱۴۲۶۷۱	۷۵۹۹۳	۱۲۱۵۶۱۱	۹۶۶۴	۱۱۷۵۶۷	۱۷	۳۲۹۹	۴۷۲۴	۱۵۳۴۴۲
۱۳۴۷	۵۱۶	۵۳۸۲	۸۹۶۸	۱۹۱۵۸۹	۱۷۷۷۴	۱۵۹۲۶۸۱	۱۲۹۰۳	۱۷۰۸۸۹	۱۰	۸۲۸	۴۸۲۱	۱۷۱۹۲۲
۱۳۴۸	۱۰۸۲	۱۶۱۴۸	۵۶۵۹	۱۸۳۲۳۱	۱۰۱۷۶۱	۱۷۳۴۳۶۵	۱۸۲۲۴	۲۳۷۵۵۹	۱۰۴	۲۰۹۲	۴۶۸۶	۱۷۶۱۳۸
۱۳۴۹	۱۱۷۹۱	۲۰۲۵۶۹	۸۶۶۹	۲۴۵۴۳۹	۳۴۰۷۸	۲۳۴۱۴۸۲	۱۶۷۶۵	۲۲۶۱۵۵	۶	۸۸۰	۶۸۷۰	۲۷۲۷۲۷
۱۳۵۰	۱۱۱۲۰	۱۷۳۵۳۵	۷۷۹۰	۲۵۳۲۸۶	۹۸۶۸۲	۱۹۵۶۰۸۴	۲۳۸۷۹	۴۲۴۰۲۲	۱۷	۴۲۳۸	۶۸۶۸	۲۶۷۸۹۶

ماخذ: نشریات آمار بازرگانی خارجی ایران - سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰ .

جدول شماره ۳- صرف کل و صرف سرانه کافذ روزنامه و کافذ تحریروچاپ در ایران
از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰

سال	کافذ روزنامه (کیلو گرم)		کافذ تحریروچاپ (کیلو گرم)	
	کل صرف	صرف سرانه	کل صرف	صرف سرانه
۱۳۴۵ ...	۱۳۱۳۲۵۳	۰/۳۶	۶۱۶۲۱۷۱۶	۲/۵۰
۱۳۴۶ ...	۱۶۶۴۰۳۳	۰/۳۶	۷۵۱۱۳۴۱۳	۲/۸۳
۱۳۴۷ ...	۱۲۱۰۲۷۷۴	۰/۴۶	۹۷۷۷۴۳۵۸	۳/۵۴
۱۳۴۸ ...	۱۸۲۴۴۲۷۴	۰/۶۴	۱۰۱۷۶۱۴۶۶	۳/۵۸
۱۳۴۹ ...	۱۶۷۶۴۵۵۸	۰/۵۷	۱۳۰۱۴۷۸۳۹	۴/۴۴
۱۳۵۰ ...	۲۳۸۷۸۷۱۶	۰/۷۹	۱۲۰۲۳۱۱۵۶	۴/۰۰

ماخذ: ۱- نشریات آمار بازرگانی خارجی ایران- سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰
۲- شرکت سهامی کافذ سازی پارس

جدول شماره ۵- مقایسه مصرف سرانه کافذ روزنامه و کافذ مخصوص
تحریروچاپ در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰

نام کشور	کافذ روزنامه (کیلو)	کافذ تحریروچاپ (کیلو)
آلمان شرقی	۴/۸	۱۰/۲۰
آلمان غربی	۱۷/۵	۳۴/۴۰
افغانستان	۰/۰۴	۰/۰۵
انگلستان	۲۷/۷	۲۴/۲۰
ایالات متحده آمریکا	۴۳/۶	۴۸/۶۰
ایران	۰/۵۷	۴/۴۴
ترکیه	۲/۰	۱/۴۰
اتحاد جماهیر شوروی	۴/۰	۵/۲۰
ژاپن	۱۹/۱	۲۱/۵۰
سوئد	۴۲/۷	۳۳/۵۰
عراق	۰/۳	۱/۷۰
فرانسه	۱۱/۹	۲۹/۴۰
مصر	۱/۰	۱/۲۰
هند	۰/۴	۰/۷۰

ماخذ: سالنامه آماری یونکو- سال ۱۹۷۰

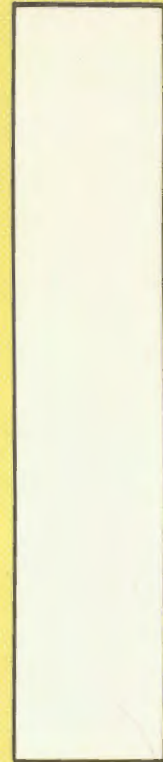
جدول شماره ۴- مقدار واردات، تولید داخلی، صادرات و مصرف کافذ مخصوص تحریروچاپ در ایران طی سالهای ۱۳۴۱ و ۱۳۵۰ (مقدار به تن، ارزش به هزار ریال)

سال	واردات		تولید داخلی		صادرات		برآورد مصرف		سهم ارزش تولید داخلی از ارزش مصرف
	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	
۱۳۴۹	۱۲۴۰۸۰	۲۳۴۹۵۰۱	۶۰۷۰	۱۳۶۴۳۹	۲	۲۰	۱۳۰۱۴۸	۲۴۸۵۱۲۰	۴/۶۶
۱۳۵۰	۹۸۶۶۰	۱۱۵۶۱۶۶	۲۱۵۵۰	۷۱۴۰۱۶	۸	۸۴	۱۲۰۲۳۲	۲۶۷۰۱۰۱	۱۷/۱۲

ماخذ: ۱- نشریات آمار بازرگانی خارجی ایران- سالهای ۱۳۴۱ و ۱۳۵۰
۲- شرکت سهامی کافذ سازی پارس

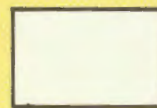
تعداد کارکنان چاپخانه های بزرگ کشور در سال ۱۳۵۰

۳۰۶۱



تهران

۴۳۴



سایر شهرها

۱۰۶



تهران

۲۶



سایر شهرها

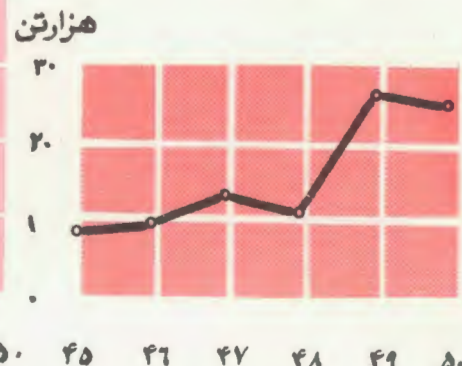
تعداد چاپخانه های بزرگ کشور در سال ۱۳۵۰

مقدار واردات کاغذ مخصوص نوشتن و چاپ از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰

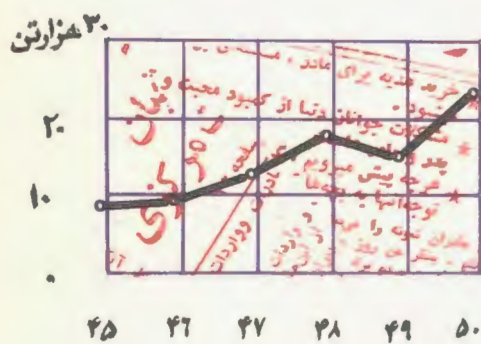
کاغذ نوشتن و چاپ



مقدار واردات خمیر، مقوا و سایر انواع کاغذ از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰



مقدار واردات کاغذ روزنامه از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰



کل مصرف کاغذ روزنامه

۹۳۹۳۲۵۳ کیلوگرم

۲۳۸۷۸۷۱۶ کیلوگرم



۱۳۴۵

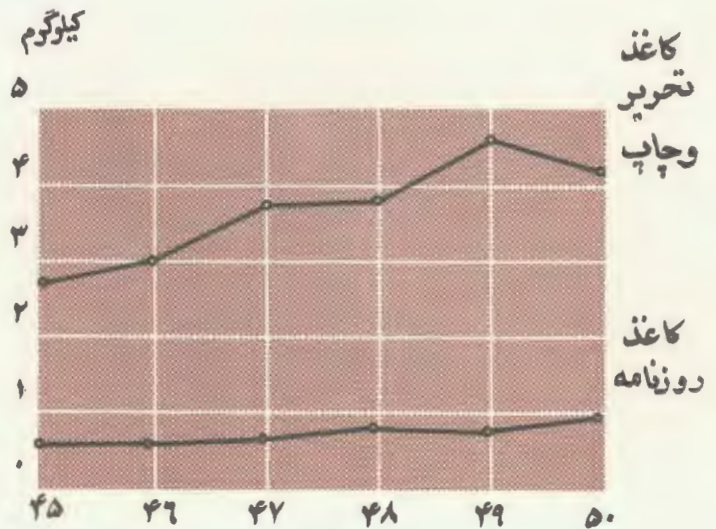


۱۳۵۰

کل مصرف کاغذ تحریر و چاپ



مقدار مصرف سرانه کاغذ تحریر و چاپ و کاغذ روزنامه





مصرف سرانه کاغذ روزنامه و کاغذ مخصوص نوشتن و چاپ در کشورهای منتخب در سال ۱۹۷۰

کیلوگرم

۶۰

۴۵

۳۰

۱۵

کاغذ روزنامه

کاغذ تحریر و چاپ

ایران

مصر

ایالات متحده آمریکا

افغانستان

هندوستان

عراق

ژاپن

ترکیه

فرانسه

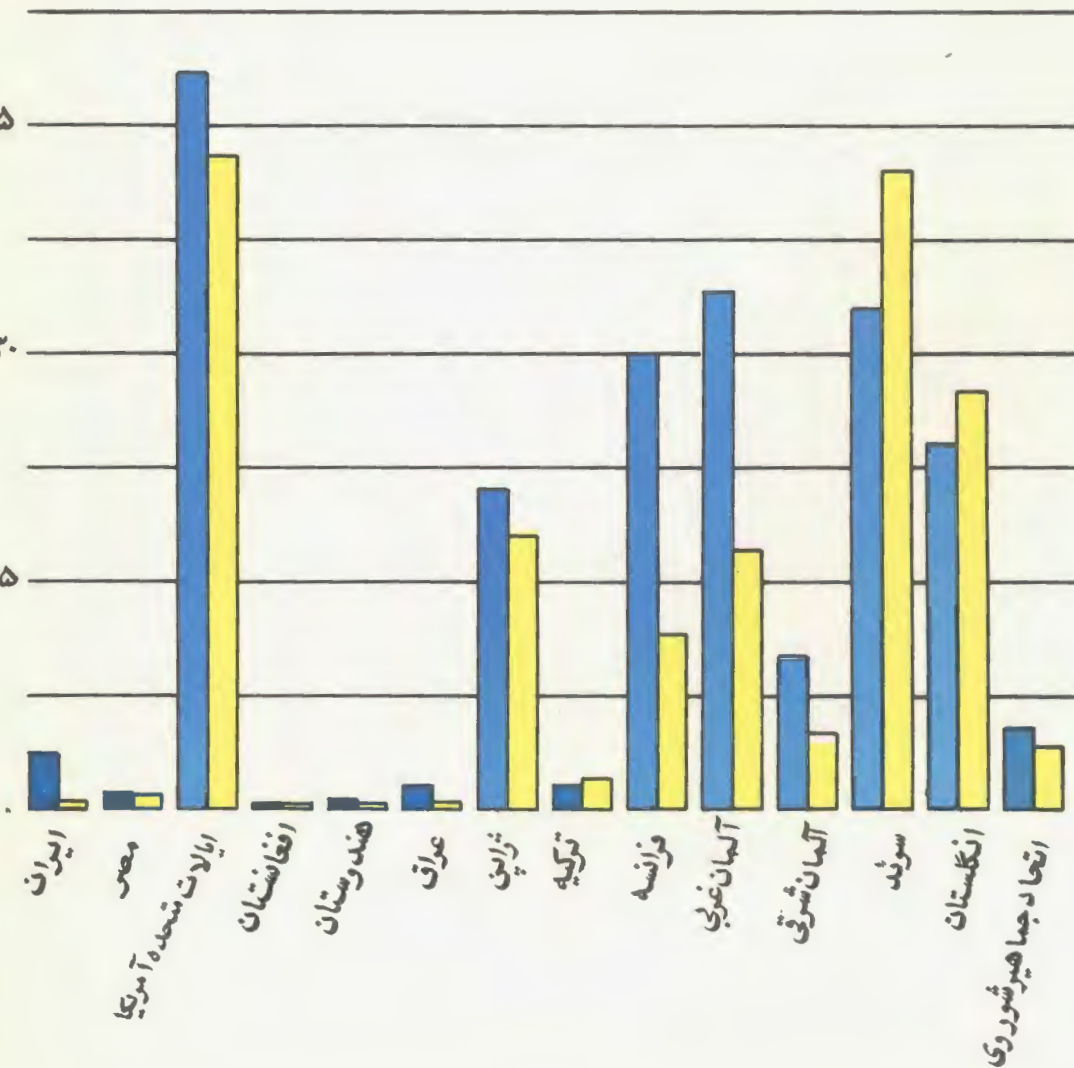
آلمان غربی

آلمان شرقی

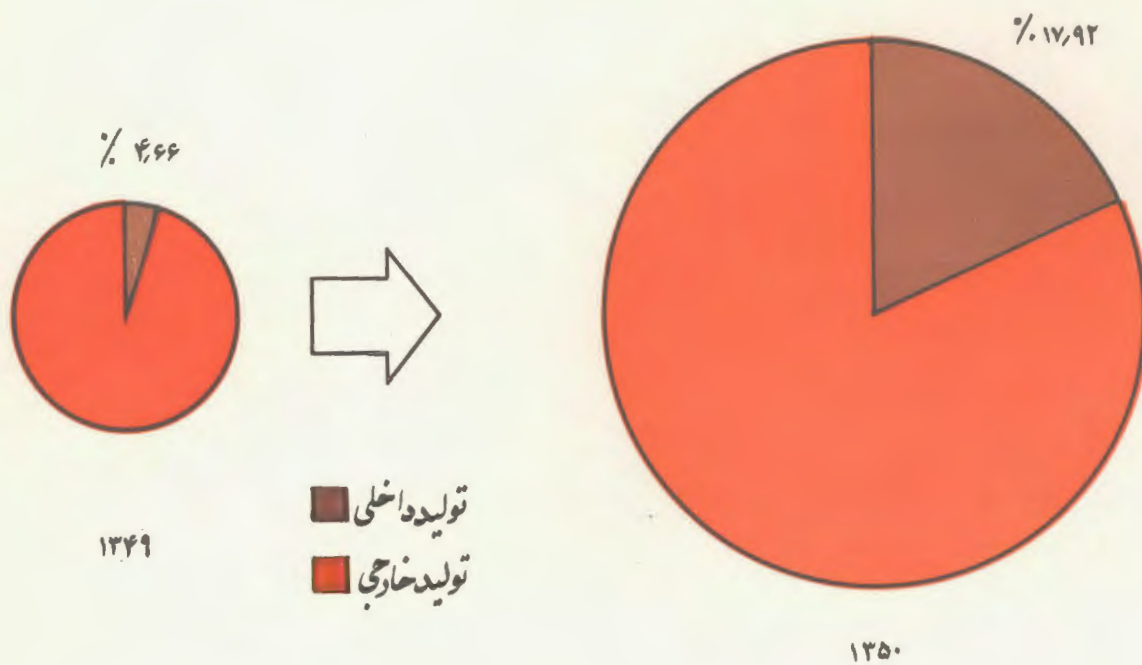
سوئد

انگلستان

اتحاد جماهیر شوروی



سهم تولید داخلی از مقدار مصرف کاغذ مخصوص تحریر و چاپ در سالهای ۱۳۴۹-۵۰



روش تحقیق و منابع و مأخذ

روش تحقیق و منابع اطلاع

در تهیه اطلاعات مربوط به مبحث ها و بخش های مختلف این بررسی از روش های گوناگون و همه جانبه ای استفاده شده است که ذیلاً باختصار و اجمال بیان میگردد .
الف - آمارگیریهای مرکز آمار ایران در سال ۱۳۵۱ رأساً انجام داده است .

۱- آمارگیری از خانوارهای نمونه شهر تهران بمنظور بررسی عادت و حجم مطالعه مردم .
برای این منظور تعداد ۱۸۱۴ خانوار تهرانی بعنوان نمونه انتخاب و مورد آمارگیری قرار گرفتند . چهار چوب مورد استفاده در این آمارگیری، فهرست کلیه بلوک های شهر تهران براساس فهرست بردارهای مرکز آمار ایران در سالهای ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ بود . نمونه گیری این طرح در دو مرحله و با طبقه بندی انجام پذیرفت . در مرحله اول انتخاب بلوک های نمونه و در مرحله دوم انتخاب خانوارهای نمونه صورت گرفت .

واحد آماری این طرح، فرد ده ساله به بالای خانوار معمولی بود . پس از آنکه ۱۸۱۴ خانوار بعنوان نمونه خانوارهای تهرانی انتخاب گردید، پرسشنامه مربوط به بررسی فوق، به تعداد افراد ده ساله به بالای خانوارها توزیع و با همکاری مأمورین تکمیل گردید . در این آمارگیری جمعا ۵۲۵۷ نفر مورد پرسش و بررسی قرار گرفتند که با استخراج نتایج پرسشنامه های این طرح، توزیع آنان برحسب جنس، گروه های سنی، مدرک تحصیلی و شغل در

ارتباط با میزان مطالعه آنان بدست آمد .

۲- آمارگیری نحوه توزیع فروش کتاب در سال ۱۳۵۰، از

کتابفروشیهای تهران .

بمنظور بررسی نحوه توزیع فروش کتاب در شهر تهران، تعداد ۳۵ کتابفروشی نمونه با رعایت توزیع مکانی آنها که عموماً از بیسن کتابفروشان عمده و پرفروش شهر تهران بودند انتخاب و مورد آمارگیری قرار گرفتند . اطلاعات مورد نظر در این آمارگیری حجم معاملات کتابفروش ها، نحوه توزیع فروش کتاب برحسب فصل و مختلف سال، توزیع فروش برحسب موضوع کتاب (تقسیمات دهگان موضوعی معروف به تقسیم بندی دیوینی)، فروش برحسب قیمت و قطع کتاب و اطلاعات دیگر بود . این آمارگیری به علت فقدان سیستم دفتری منظم در اکثر کتابفروشی ها در مورد حجم خرید و فروش و پاره ای دیگر از اطلاعات مورد نیاز قرین موفقیت نبود لیکن بقیه اطلاعات خواسته شده با همکاری کتابفروش ها بدست آمد .

۳- آمارگیری از مشخصات عمده خریداران کتاب در تهران از طریق مصاحبه با آنان در حین خرید کتاب در زمستان سال ۱۳۵۰ .

برای منظور فوق تعداد ۲۴ کتابفروشی عمده شهر تهران با رعایت توزیع جغرافیائی آنها انتخاب و مأمورانی در هر یک از آنها گمارده شدند . این مأموران در ساعاتی از روز، که ساعات معمول مراجعه جهت خرید کتاب در روز بود با خریداران کتاب مصاحبه و مشخصات عمده آنها و کتاب یا کتابهای خریداری شده را ثبت نمودند . نتایج این آمارگیری مشخصات عمده خریداران کتاب را از لحاظ سن، جنس، شغل و مدارک تحصیلی در ارتباط با موضوع کتاب خریداری شده روشن می کند .

۴- آمارگیری از وضع کار ناشران کشور .

در ابتدا هدف این بود که آمارگیری از وضع کار ناشران کشور

که شامل تعداد کتب چاپ شده توسط آنان بر حسب موضوع و سایر اطلاعات لازم از این جامعه بود بصورت سرشماری کامل از ناشران کل کشور انجام گیرد . لیکن به علت نقص سیستم ثبت و ضبط آماری در کار این جامعه، انجام سرشماری ممکن نشد و علیرغم اهمیتی که آمار فعالیت های این گروه می توانست در این بررسی داشته باشند نارسائی ها و فقدان اطلاعات مورد نظر موجب گردید که از درج نتایج این آمارگیری در نشریه صرف نظر بشود . لیکن صاحبیه ها و گفتگوهای مختلف با این گروه از دست اندرکاران کتاب و تحقیق درباره کیفیت و مسائل کار آنان، مبنای ارائه گزارش مختصری در متن نشریه قرار گرفت که خود خالصی از فسادات نیست .

۵- آمارگیری از نشریات سازمانهای دولتی کشور .

این آمارگیری در تعقیب و تکمیل طرح جامع بررسی نشریات ایران که از قبل تدارک آن در مرکز آمار ایران دیده شده بود صورت گرفت و از طریق ارسال پرسشنامه مخصوص انتشارات دولتی برای وزارت خانه ها و سازمانهای دولتی و درخواست تکمیل و هودت آنها به مرکز آمار ایران انجام گرفت . اطلاعات مربوط به سال ۱۳۴۹ تا حدودی از طریق ، همین پرسشنامه ها جمع آوری گردید که نتایج آن در این بررسی آمده است لیکن پرسشنامه های مربوط به سال ۱۳۵۰ ، از طرف کلیه سازمانهای دولتی هنوز تکمیل و عودت داده نشده است و بدین سبب درج جداول و اطلاعات مربوط به سال مذکور میسر نشد .

۶- آمارگیری از چاپخانه های بزرگ کشور .

مرکز آمار ایران ضمن انجام سرشماری از کارگاههای بزرگ صنعتی کشور (کارگاههای دارای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر) که در سال ۱۳۵۱ انجام گرفت به اطلاعات جامع و دقیقی در مورد چاپخانه های بزرگ کشور نیز دست یافت . آن قسمت از اطلاعات

مربوط به چاپخانه ها که درج آن در این بررسی مناسبت پیدا میکرد استخراج و در مبحث مربوطه منعکس گردید .

۷- بررسی آماری مندرجات مجلات هفتگی ایران .

این بررسی بمنظور اطلاع از نحوه توزیع محتویات و مندرجات مجلات و اولاً بر حسب عکس، آگهی و مطلب ، و ثانیاً نحوه توزیع مطالب بر حسب موضوع های مختلف صورت گرفت . برای این منظور، گروه تحقیق نشریه حاضر، پس از فراگیری روش ستون سانی میتر (محاسبه میزان سطح اشغال شده اوراق مجله بر حسب انواع مندرجات) ، چهار شماره سال ۱۳۵۰ از هر یک از مجلات اطلاعات بانوان، فردوسی، سپید و سپاه، تهران مصور، اطلاعات هفتگی را با توجه به توزیع فصلی انتشار آنها بطور نمونه انتخاب و محتویات آنها را با استفاده از روش فوق تجزیه کردند . حاصل این مطالعه در مبحث مربوط به مطبوعات بصورت جدول بیان گردیده است .

۸- بررسی آماری وضع مطبوعات ایران از ابتدا تا زمان حاضر .
این بررسی که بمنظور ارائه تصویر آماری مطبوعات کشور از ابتدا تا زمان حاضر انجام پذیرفت، به علت وجود ویژگی هائیدر این جامعه، نمی توانست تابع نظام خاص و شکل گرفته انواع بررسی های آماری باشد که این مرکز نمونه های متعددی از آن را جهت دست یابی به انواع دیگر اطلاعات مورد نظر خود اجرا نموده است . تأمین پوشش کامل چنین جامعه ای، مستلزم صرف وقت و دقت بسیار جهت رد یابی اطلاعات موثق، برگردن شکانه های اطلاعاتی و رفع ناهماهنگی ها و ابهاماتی بود که محقق در طول بررسی با آن مواجه میگردد . در این بررسی کلیه منابعی که برای ارائه این تصویر آماری موثق و قابل اعتماد تشخیص داده شد مطالعه گردید و به کلیه مراکز مهم اسناد و مدارک کشور مراجعه شد . شرح بیشتر این تحقیق آماری و ذکر ظرایف و دقایق آن که خود آگاهی های تازه ای در زمینه مطبوعات ارائه میدهد، در مبحث

مطبوعات آمده است.

ب - استفاده از نتایج آمارگیری سایر سازمانها .

۱ - آمارگیری از کتابخانه های کشور توسط کتابخانه ملی ایران .
مراحل مختلف اجرای این طرح از جمله تنظیم پرسشنامه ها و ارسال و جمع آوری آنها توسط کتابخانه ملی انجام شده بود .
لیکن استخراج پرسشنامه ها و تهیه جداول نهائی آن توسط مرکز آمار ایران انجام گردید .
جامعه آماری طرح فوق کلیه کتابخانه های کشور ام از عمومی ، اختصاصی ، کودک و غیره بود لیکن بعضی از کتابخانه ها تا زمان استخراج نتایج ، پرسشنامه خود را عودت نداده بودند ، لذا نتایج آمارگیری یاد شده از جامعیت کامل برخوردار نیست .
بعلاوه به علت روشن نبودن تعاریف و مفاهیم پارامی از اقلام مورد نیاز طرح ، جوابهای رسیده از کتابخانه ها صحت و دقت کافی را دارا نیست .
با توجه بمسائل یاد شده از مجموع جداول نهائی استخراج شده از این طرح تنها به درج جدول مربوط به تعداد کتابخانه و تعداد کتب موجود در آنها اکتفا شد .
معینا نتایج حاصل از این آمارگیری در شرایط فعلی تنها منبع اطلاعاتی نسبتا کامل در مورد کتابخانه های کشور میباشد و اطلاعات مربوط به کلیه کتابخانه های مهم کشور در آن منعکس است .

۲ - بررسی و ارزیابی کتابخانه های دانشگاهها و مؤسسات

آموزش عالی کشور در سال تحصیلی ۵۰-۱۳۴۹ .

این بررسی که توسط امور اجتماعی سازمان شاهنشاهی بازرسی آموزش و پژوهش علمی در زمینه ارزیابی انقلاب آموزش در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی بعمل آمده است پوشش کامل همه مؤسسات مختلف آموزش عالی را ندارد .
مرکز آمار ایران ، با مراجعات مکرر به پاره ای از مؤسسات آموزش عالی شهر تهران که در بررسی نسوق مورد آمارگیری قرار نگرفته بودند توانست اطلاعات مورد نظر خود را

تکمیل نماید .
گرچه توفیق برای این کار در مورد شهر تهران حاصل آمد لیکن هنوز تعدادی از این مؤسسات که در شهرستانها واقع بوده و بتازگی تأسیس یافته اند مشمول این بررسی واقع نشده اند .

پ - مصاحبه ها ، مشاهدات و مراجعات گروه تحقیق .

اعضای گروه تحقیق جهت جمع آوری و تدوین اطلاعات مناسبی که در خور درج در نشریه حاضر باشد ، نه تنها به انجام آمارگیریها و بررسی های آماری لازم پرداختند و بسیاری از منابع و مآخذ موجود در زمینه کتاب و مطبوعات را مطالعه کردند ، بلکه جهت آشنائی با مسائل مختلف و اطلاع از نظریات دست اندرکاران کتاب و مطبوعات نظیر نویسندگان ، ناشران ، کتابفروش ها ، کتابخانه ها ، اصحاب مطبوعات و صاحب نظران این رشته ، با گروههای مزبور مصاحبات متعددی بعمل آوردند .
اگرچه در این نشریه که جنبه آماری دارد فرصت ارائه کلیه اطلاعات و نظریات بدست آمده نبود ، لیکن پارامی از آنها ، به فراخور موضوع ، با اختصار و باجمال در قسمتهای مختلف نشریه ذکر گردید .
ضمنا باید اضافه کرد که برای اخذ پاره ای از اطلاعات ، که در نهایت بصورت جدول تنظیم و در نشریه درج شد ، مراجعه مستقیم به آرشیو و مراکز اطلاعات و اسناد سازمانها و مؤسساتی که آمار و اطلاعات خود را بصورت نشریه در اختیار عموم ننهاده بودند لازم آمد .
جداول مربوط به انتشار کتب درسی در ایران و همچنین آمار مطبوعات کشور از سال ۱۳۴۲ به بعد ، نمونه هایی از این قبیل اطلاعات هستند که مستقیا از منابع تولید کننده ، یعنی سازمان کتابهای درسی و وزارت اطلاعات جمع آوری و بصورت جدول جهت درج در نشریه حاضر تدوین گردید .

پاره ای از ارقام و نسبتها نیز ، با استفاده از اطلاعات مأخوذ

از منابع مختلف و انجام محاسبات لازم در مرکز آمار ایران بدست آمده است .

کتاب و نشریات مورد استفاده

- ۱- انقلاب کتاب، رهبر اسکار بیت، ترجمه محمد رضا مظهری و علی کیا هاشمی، کمیسیون ملی یونسکو- ایران، تهران ۱۳۴۱
- ۲- از صبا تا نیما، یحیی آریان پور، شرکت سهامی کتابهای جیبی، تهران ۱۳۵۰
- ۳- تاریخ ادبیات ایران، ادوارد هراون، ترجمه رشید یاسمی (جلد چهارم) ابن سینا، تهران ۱۳۴۵
- ۴- سبک شناسی، محمد تقی بهار (ملک الشعراء) مؤسسه علمی تهران ۱۳۴۲
- ۵- مالک و زارع در ایران، دکتر ک. س. ۰ لمتون، ترجمه منوچهر امیری، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران ۱۳۴۵
- ۶- سیر کتاب در ایران، ایرج افشار، امیر کبیر تهران ۱۳۴۴
- ۷- ذوق مطالعه در ایران، فریدون اردلان، کمیسیون ملی یونسکو - ایران، تهران ۱۳۴۲
- ۸- تاریخ مطبوعات ایران، محمودبرزین، تهران ۱۳۴۵
- ۹- دوره تاریخ ایران، حسن پیرنیا، عباس اقبال آشتیانی، مؤسسه ختیام، تهران
- ۱۰- تاریخ جراید و مجلات، محمد صدر هاشمی اصفهان، ۱۳۲۷-۲۸
- ۱۱- تاریخ مشروطه ایران، احمد کسروی امیر کبیر تهران، ۱۳۴۴
- ۱۲- تاریخ هیجده ساله آذربایجان، احمد کسروی
- ۱۳- المآثر و الآثار، اعتماد السلطنه تهران، ۱۳۰۶ ه. ق.

- ۱۴- هشت سال در ایران، دکتر سرپرسی سایکس، ترجمه سعادت نوری، اصفهان
- ۱۵- ایران و قضیه ایران، لرد کرزن، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران ۱۳۴۱
- ۱۶- تاریخ مطبوعات ایران و جهان، جهانگیر صلح جو، امیر کبیر تهران ۱۳۴۸
- ۱۷- ایرانیان ارمنی، اسمعیل رائین، تهران ۱۳۴۵
- ۱۸- لغت نامه دهخدا
- ۱۹- دایرة المعارف فارسی، عبدالحسین مصاحب، فرانکلین، تهران ۱۳۴۵ و مطالبی از بخش انتشار یافته دایرة المعارف مزبور با همکاری مؤسسه انتشارات فرانکلین
- ۲۰- تاریخ مطبوعات (پلی گپی) دکتر محمد اسمعیل رضوانی، دانشکده ارتباطات اجتماعی- تهران ۱۳۵۱
- ۲۱- حقوق مطبوعات (پلی گپی) دکتر محمد رضا عسکری، دانشکده ارتباطات اجتماعی- تهران ۱۳۵۱
- ۲۲- کتابشناسی ده ساله ایران، ایرج افشار، انجمن کتاب، تهران ۱۳۴۶
- ۲۳- کتابنامه نخستین دهه انقلاب، کتابخانه ملی، تهران ۱۳۵۱
- ۲۴- فهرست کتابهای خطی ایران، احمد منزوی، مؤسسه فرهنگی منطقه ای، تهران ۵۱- ۱۳۴۱
- ۲۵- فهرست کتابهای چاپی فارسی، خان باباشار، تهران ۱۳۵۰
- ۲۶- فهرست کتابهای چاپی عربی، خان باباشار، تهران ۱۳۴۴
- ۲۷- فهرست انتشارات دانشگاه تهران، سازمان انتشارات و چاپ دانشگاه تهران
- ۲۸- فهرست انتشارات پاره ای از مؤسسات انتشاراتی کشور

- 1- STATISTICAL YEAR BOOK, U.N. 1970, 1971
- 2- DEMOGRAPHIC YEAR BOOK, U.N. 1970
- 3- UNESCO STATISTICAL YEAR BOOK 1970, 1971
- 4- THE ENCYCLOPEDIA AMERICANA, 1963-
EDITION
- 5- IRANIAN PRESS, 1947, JOURNAL OF
PERSIAN STUDIES, ELWELL SUTTON, -
TEHRAN, 1969
- 6- PUBLICATIONS OF UNESCO
- 7- OUR WIDENING WORLD, ETHEL E. EWING,
THIRD EDITION, RAND, MC NALLY & COM-
PANY CHICAGO, 1968
- 8- A SURVEY OF PERSIAN ART, ARTHUR
POPE, ASIA INSTITUTE OF PAHLAVI UNI-
VERSITY, SHIRAZ, IRAN 1967
- 9- ENCYCLOPEDIA BRITANICA VOL. 2, 17 .
1972 EDITION
- 10- THE PERIODS OF IRAN ALMANAC

- ۲۱- بررسی و ارزیابی کتابخانه های دانشگاهها و مؤسسات
آموزش عالی کشور، امور اجتماعی سازمان شاهنشاهی بازرسی
آموزش عالی و پژوهش علمی، تهران ۱۳۵۰
- ۳۰- گزارش فعالیت های فرهنگی ایران، دبیرخانه شورای عالی
فرهنگ و هنر، تهران ۱۳۴۹
- ۳۱- تحقیقات و بررسیهای مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی
دانشگاه تهران درباره وضع مطالعه، تیراژ و خواستهها و
رفتارهای جوانان
- ۳۲- آمار آموزش عالی ایران، مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی
و آموزشی، تهران ۱۳۵۱
- ۳۳- آمار آموزش و پرورش ایران، دفتر هماهنگی برنامه ها،
وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۵۰
- ۳۴- دوره نشریات کتابشناسی ملی ایران از سال ۱۳۴۲ تا
۱۳۵۰، کتابخانه ملی، تهران
- ۳۵- دوره خبرنامه انجمن کتابداران ایران
- ۳۶- پاره ای از شماره های مجله راهنمای کتاب
- ۳۷- پاره ای از شماره های کتاب هفته
- ۳۸- پاره ای از شماره های مجله فردوسی
- ۳۹- پاره ای از شماره های مجله نگین
- ۴۰- پاره ای از شماره های روزنامه کیهان
- ۴۱- پاره ای از شماره های روزنامه اطلاعات
- ۴۲- پاره ای از شماره های روزنامه آیندگان

* * *

